Zbirka tvoriv ukrains'kykh
pys'mennykiv

ЗБІРКА ТВОРІВ

УКРАЇНСЬКИХ ПИСМЕННИКІВ

З ОБРАЗКАМИ

ЗМІСТ: — Вірші І. Франка і Т. Шевченка. — Оповіданя С. Ковалїва, Б. Лепкого, В. Стефаника, О. Кобилянської, Н. Вахнянина, О. Маковея, О. Ю. Федьковича і богато других.

ЦІНА 30 Ц.

ГОЛОВНИЙ СКЛАД В ВІННІПЕГУ:

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

796½ MAIN STREET, WINNIPEG, MAN.

З друкарні Українського Голосу.

ПРО ЖИТЄ ІВАНА ФРАНКА

I.

Іван Франко уродив ся 1856 року в Нагуєвичах, в Дрогобицькому повіті. Із сим селом, сільскою природою та

житєм на селї, вяжуть ся перші спомини поета, що опісля проявляє ся сильно в його письменській творчости. До

школи ходив Франко спершу в сусідному селї, потому в Дрогобичі. Із перших своїх хвиль у Дрогобицькій школї має Франко до волї немилі спомини (Schoen-Schreiben), але учителї звернули небавом увагу на його спосібности і признали йому першу льокацію. В гімназиї, завдяки своїй великій памяти, Франко був усе перший ученик в клясї. При тім читав богато, між иншими: Гомера, Шекспіра, Кльопштока, Словацького, Шілєра, Красїцкого, Ґете, Міцкевича і инші. Із українських письменників читав залюбки Стороженка, Кулїша, Марка Вовчка, Шевченка (усього Кобзаря умів на память), Руданського і Мирного. Вже в низшій ґімназиї почав Франко списувати народнї піснї, а під впливом своїх учителів (між иншим Верхратського), і товаришів починає вже в ґімназії писати віршом і прозою. В 1875 р. записуєсь Франко на фільозофічний видїл львівського унїверситету. В його біблїотецї є вже кілька зошитів писань: ориґінальних і перекладів. Тодї вже надрукував був у часописи „Друг" сонет: „Народна пісня."

У Львові записуєть ся він у члени товариства „Академічний Кружок", що видавало часопись „Друг". В сьому товаристві вели ся горячі язикові і національні спори, і хоч Франко не брав у них визначної ролї, всеж таки хитав ся під їх впливом на сей, то на той бік, а в Друзї мусів своЇ твори писані фонетикою, друкувати етимольоґією, і народню їх мову перероблювати на „язичіє". Але дома писав він далї народньою мовою і фонетичною правописию, а в половинї 1876 р. стає рішучо по сторонї народнього (українського) напряму. В тім часї починаєть ся великий вплив Михайла Драгоманова на львівську академічну молодїж, між иншим і на Франка. Знайомість із Драгомановим, крім рішучого впливу на Франкову письменську творчість і зворот у його до реальних малюнків із народнього житя, мала й той посередний наслїдок, що в червни 1877 р. арештовано Франка на основі одної згадки в листї Драгоманова, перехопленім львівською полїцією (Франко мав би на порученє Драгоманова поїхати на Угорщину і обїхати Угорську Русь, але до такої поїздки, як мовить сам, у нього не було анї підготованя, анї фондів). Франка передержано у слїдчій тюрмі 8 місяців, потому засуджено на 6 тижнів арешту, хоч не було в нього за душею нї тїни того гріха, який йому закидувано (анї тайних товариств, анї соціялїзму). Тюрма і

вічні труси за те, що він списував на клаптиках паперу поезиї, прибили Франка дуже. З того часу; до тюрми походять перші реальні оповіданя з житя народа („Лесишина челядь") і з поезій „Наймит."

Після того, як Франко вийшов із тюрми, почув на собі далеко ще гірші наслідки процесу і засуду. Його цурали ся всї знайомі, не хотїли навіть із ним сходити ся і тільки симпатиї молодїжи нагороджували йому той бойкот старших. Франко починає видавати тепер з Павликом часопись „Громадський Друг" (яку продовжує неперіодичними збірками „Дзвін" і „Молот") але вона мусїла упасти задля безустанних конфіскат. Після її упадку Франко видає „Дрібну Бібліотеку", а крім того починає друкувати свої статї в „Правдї" та польській „Pras-ї". В мартї 1880 р. виїхав Франко до Ґеника до Березова, в коломийському повітї, але в Яблунові його арештовано і придержано 3 місяцї у тюрмі, а після увільненя відставлено під ескортою поліциї до Нагуєвич. Сей транспорт належав по словам Франка, до найтяжших хвиль у його житю; на основі вражінь із нього написав Франко після повороту до Коломиї (за тиждень) оповіданє „На днї"! До осени 1880 р. перебув то у Ґеника в Березові, то дома, в Нагуєвичах, серед дуже прикрих обставин. В осени вертає до Львова і записуєть ся знов на унїверситет.

В сих роках Франко пише між иншим із дрібних оподань отсї два автофіоґрафічні: „Малий Мирон" і „(Schoen-Schreiben)", повість „Boa Constrictor", а з поезій творить циклї; „Веснянки", „Скорбні пісні", „Нічні думи", „Думи пролєтарія", „Excelsior", (в ньому „Каменярі"), „Поет", „Україна", „Картка любови", „Знайомий і незнайомий", „Оси", і поему „Ботокуди", та „Сонети".

З початком 1881 р. видає Франко враз з Іваном Белеєм місячне письмо „Світ", але задля недостачі удержаня виїздить у великий піст до Нагуєвич, там перебуває на весну тиф, а коли подужав, працює коло рілї, ладить статї для „Світа", викінчує переклад „Фавста", та пише повість „Захар Беркут", що на конкурсї „Зорі" дістала премію, Тон „Світа", був більше умірковании, ніж „Громадського Друга", часопись почала єднати на ґрунтї поступових ідей Галичан, Російських Українців та українських еміґрантів (Драгоманов і Вовк з одного, Конинський, Нечуй Левиць-

кий, Лиманський, Грінченко й инші з другого боку), але задля того, що Франко не міг сидіти у Львові й видавати часописи, а ще більше задля байдужности громадянства „Світ перестав виходити..

„Світ" упав при кінци 1882 р. У „Світі" друкує Франко повіст Борислав сміеть ся, оповідане „Добрий Заробок", із поезій, „Галицькі образки", та доповнює майже всї вичислені доси циклї. Настрій поезії його з того часу, головно з часу побуту на селї, вельми прибитий.

Після короткого побуту у Львові 1883 р. виїздить Франко до Вікна до Володислава Федоровича, щоби переглянути архів його батька, посла до Відня із 1848 р. та зібрати дещо матеріялів до того часу, потім пересиджує до осени у Нагуєвичах, та студиює праці до політичної й економічної історії Галичини, в рр. 1810—1848. Врештї вертає в осени 1883 р. до Львова і вступає в склад редакції „Діла" та „Зорі". В рік опісля мав перейняти „Зорю" на свою власність, але Партицький зміняє свій плян і передає „Зорю" товариству ім Шевченка. Під той час скріплюють ся зносини Франка з Драгомановим, але співробітництво Франка у „Зорі" стає основою чималих його непорозумінь із сим останнім. Після невдачі із перебранем „Зорі" на власність, Франко виступає з редакції „Діла" й „Зорі", задумує за радою Драгоманова видавати часопись „Прапор", потім „Поступ„ але задля невідрадних моральних і матеріяльних обставин залишає на разї сю думку, і починає ще раз працювати в „Зорі". Але в 1886 р. власники „Зорі" усувають його від редаґованя сеї часописи за поміщенє у нїй вірша Руданського і рецензії Вільхівського, що не подобали ся цензорам „Зорі". Франко оголосив тепер програму „Поступу", а коли її сконфісковано, залишив уже дальшу думку про „Поступ" і вступає до редакції „Kurier-a Lwowskого". В рр. 1883—1886 працює Франко в ріжних українських і польських часописях. Ся журналїстична робота впливає некористно на його поетичну творчість, хоч вона зазначуеть ся деякими замітними віршами, як веснянка на мотив; „Vivere memento!" і поезія „Молодому другови". Зате друкує в сьому часї богато своїх оповідань, що зложать ся опісля на збірку; „В потї чола", (між иншим: „Грицева шкільна наука").

З днем 1. липня 1887 р. стає Франко членом редакції

„Kurier-a Lwowsk-ого”, де працює девять років до 1896 р. Тепер зачинаєть ся для Франка доба праці по чужих журналах і часописях. На протяг десять років стає він трибуном українських справ у польській журналїстиці, причім працює із молодечим запалом для ідеї злуки українських і польських народних мас в цїли поліпшеня спільними силами своєї долї. І треба було аж десять років, щоби він і його товариші, сї українські ідеалїсти, переконали ся, що тільки сїючи на власній ниві, можна доробити ся власного хліба. В р. 1889 арештовано Франка враз із кількома російськими Українцями, але защо? Яку йому закидали провину, він не дізнав ся нїколи. Франко додумуєть ся по лїтах, що йшло тут про се, аби через се арештоване відстрашити російських Українців від поїздок до Галичини, та щоби спинити таким способом серед них ширенє національної свідомости. У тюрмі написав Франко цикль „Тюремних сонетів” і „Жидівські мельодиї”, до тюремних часів треба віднести одно із нагарнійших його оповідань; „До світла”. Із поетичної творчости сих часів треба зазначити видане 1887 р. збірки поезій „З вершин і низин” *), зібрано всї дотеперішні цїннійші поезиї, а крім того надруковано поему; „Панські жарти”, що її Франко написав в сїчни і лютім 1887 р. В тім часї Франко написав уже частину своїх найгарнійших лїричих поезій: „Зівяле листє. В 1889 р. видає леґенду „Смерть Каїна”.

Рік 1890 замітний у житю галицьких Українців сим, що основуєть ся в ньому нова полїтична партія: радикальна, що мала оперти ся головно на мужицькій верстві. Франко був одним із головних основателів сеї партиї, брав у її житю визначну участь, став одним із головних співробітників орґану партиї „Народа”. Його праця йде від тепер трема шляхами. Він працює в „Kurier-i Lwowsk-ім”, так сказатиб, для хліба, не залишаючи використати сеї нагоди до переведеня публичної дискусії над ріжними українськи-

---

*) В збірцї поезії: „З Вершин і низин” надрукував поет отсї циклї: De profundis, Гимн, Веснянки, Осїнні думки, Скоябні піснї, Нічні думи, Думи пролетарія, Excelsior, Профілїї і маски: Поезія, Поет, Україна, Картка любови. Знайомий і незнайомий, Зівяле листє; (жмуток), Оси; Сонети; Вольні Сонети; Тюремні Сонети; Галицькі образки; Жидівські мельодиї; Панські жарти; Леґенди.

ми домашними справами на чужому ґеренї. Його праця в українських часописях дїлить ся на публїцистичну в „Народї” і лїтературно-науково-публїцистичну в „Житю і Слові”, в журналї, який основує в 1894 р.

В сьому часї Франко завершує свої студії, готовить ся до докторату й габілїтуєть ся в 1895 р. на львівському унїверситетї. Але вибір його доцентом на опорожнену зі смертю Ом. Огоновського катедру української лїтератури не дістає затвердженя властий. Се був, здаєсь, один із найлютійших ударів, що їх судилось перенести Франкови на своєму житю, а рівночасно велика втрата для українського громадянства, що не допущено до унїверситетських викладів української лїтератури чоловіка найбільше до того компетентного. Ся справа мала ще з иншого боку погані для Франка наслїдки. Коли небаром появили ся дві його статї; „Nieco o sobie samym”, як переднє слово до польського виданя оповідань Франка; „Obrazki galicyjskie”, і статя в „Zeit”, „Der Dichter des Verrathes”, що в нїй поет осуджує мотив зради в Міцкевичевім „Konrad-ї Wallenrod-ї”, Франка часть української суспільности назвали зрадником, а польське громадянство виповіло йому співробітництво у всїх польських часописях і таким способом Франко опинив ся без хлїба. А має він уже під той час за собою славу вельми визначного письменника. Крім збірки з „Вершин і низин” надрукував між иншим у 1890 р. поважний том своїх оповідань: „В потї чола” *) в 1894–5 нескінчену повість: „Основи суспільности”, в 1897 р. повість „Для домашного огнища”. Крім того надрукував в 1893 драму „Украдене щастє”, в 1895 драми „Сон Святолава” і „Камянна душа”, а в 1896, комедію „Учитель”. В рештї поетична творчість тих часів зазначуєть ся поемою для дїтий, „Лис Микита” (1890), „Пригоди Дон Кіхота” (1891) і „Абу Касимові капцї” (1892), та такими перлами лїрики, як „Зі-

---

*) В збірцї „В потї чола” містять ся отсї оповіданя; Лесишина челядь, Два приятелї, Муляр, малий Мирон, Грицева шкільна наука, Оловець, Schoen Schreiben, На днї, Сам собі винен, Слимак, Добрий заробок, Хлопська комісія, Історія моеї січкарнї, Цигани, Лїси і пасовиска, Довбанюк, Домашний промисл, Манїпулянтка, До світла, Між добрими людьми.

вяле листє" *) й поезії на фільозофічні мотиви: „Мій Ізмарагд" **).

Небаром після того, як Франко стратив місце в редакції „Kurier-a Lwowsk-ого" рознесла ся вістка, що він увійде в склад редакції „Лїтературно-Наукового Вістника", що почав виходити в 1898 р. на місце „Зорі" і „Житя" і „Слова". Вістку сю вельми радо повитали приятелї Франка й прихильники його таланту. З тою хвилею починаєть ся найбільше видатна для нашого письменства доба діяльности Франка. Поминаючи те, що від тепер він бере участь у всїх виданях Наукового тов. ім. Шевченка і друкує в них свої студії й матеріяли, він дає напрям одинокому нашому лїтературному органови на протягу цїлого десятка років. У відділї поезії друкує там у менших або більших виімках усе те, що потім складаєть ся на поважні збірки „Із днів журби" (1900), ***) „Semper Tiro)" (1906) ****) та „Поеми" (1899), *****) а кромі того богато перекладів із европейських поетів. З прози крім дрібнїйших оповідань друкує більші; „Гриць і панич" (1898), „Хома з серцем і Хома без серця", гуцулські: „Як Юра Шикманюк брив Черемош" і „Тирен у нозі", та дві повісти; „Перехресні стежки" (1900) й „Великий шум" (1907).

Але найбільше праці вложив Франко у відділ публїцистично-науковий. Тут він подав огляд усїх важнїйших культурних европейських явищ, подає характеристики визначнїйших індівідуальностий на ниві письменства, подає студію про Данта із численними виривками перекладу його „Божественної комедії", нотує всї важнїйші новини українського письменства, обговорює ріжні полїтичні й ку-

---

*) Лїрика „Зівялого листя" дїлить ся на три жмутки. Крик болю поета, у першому жмуткові, Культ болю, у другому жмуткові, переходить у визвіля із болю у третому жмуткові „Зівялого листя".

**) В збірці поезій „Мій Ізмарагд" є отсї циклї: Поклони, Перепетікон, Притчі, Леґенди, По селах, До Бразилії.

***) У збірці поезій: „Із днів журби" є отсї циклї: Із днів журби, Спомини, В плен-ері, поема: Іван Вишенський і На святоюрській горі.

****) В збірці Semper Tiro є циклї Semper Tiro; Лїсова іділля; (поема), Спомини, Нові співомовки, На старі теми, Із книг Кааф, і сатирнича поема „Срашний Суд.

*****) В збірці „Поеми" містять ся отсї поеми: Істар Сотнї і Табубу, Бідний, Генрих, Поема про білу сорочку і похорон. (

льтурні прояви нашого житя, освітлюючи їх і піддаючи їх раз холодній, раз знов вельми пристрасній, безпощадній критиці, а врешті дає заокруглені сильветки наших письменників, політиків і суспільних діячів. Важнійші із них; „Леся Українка, літературно-критична студія", „О. Антін Петрушевич, ювилейна сильветка", „Михайло П. Старицький", „Іван Галушевич", Володимир Самійленко", врешті дві більші статї; „З остатних десятиліть XIX в." і „Стара Русь". Крім праці в Літературно-Науковім Вістнику Франко бере визначну участь у „Видавничій Спілці", і друкує в ній свої „Поеми" (між ними вельми інтересну „Похорон") та „Коваля Басима", бориславські оповіданя: „Полуйка", Сім казок", „На лонї природи" (в збірці „На лонї природи" надрукував автор між иншим преґарне автобіоґрафічне оповіданє „Під оборогом", що є рівночасно великою символічною картиною поетового житя й боротьби в жертві для добра рідного народа). Місія, Чума, Казки й сатири, та друге виданє „Захар Беркут", і „Boa Constrictor" врешті збірку поезій „SemperTiro". Окремішними збірками видає накладом книгарня Антона Хойнацького оповіданя: „Добрий заробок", „Панталаха", „Малий Мирон", „З Бурливих літ", в які входить друге виданє чимало оповідань із збірки „В поті чола", драму „Будка ч. 27", і комедію майстер „Чирняк". В 1905 р. появляєть ся друком найсильнійша і найкраща із поем Франка: „Мойсей", що її враз із збірками „Зівяле листє" та „Semper Tiro" можна признати вершинами поетичної творчости сього поета.

II.

„ПИСЬМЕНСЬКА ТВОРЧІСТЬ ІВАНА ФРАНКА".

Письменська творчість Франка вельми всестороння. Вона обіймає поезії, оповіданя, повісти, комедії, драми, переклади, не вчисляючи вже критичної, наукової та публіцистичної праці.

Колиб означити приналежність Франка, як письменника, до одної із літературних шкіл XIX в., треба би сказати, що сей писменник зрозумів і відчув усі напрямки, а письменська його вдача енерґічної, живої людини велить йому

одушевлятись усім, що найкраще, у всїх лїтературних школах.

Молодість Франка припадає на час, коли романтизм, той лїтературний напрямок із кінця XVIII. і першої половини XIX в. ледви що прогомонів, але гомін його вельми ще сильно котить ся луною по всїх европейських лїтературах. Коли плоди духа романтиків анґлійських, нїмецьких та французьких захоплюють, одушевляють ще сильно европейське інтелїґентне громадянство, впливають ще крім анґлійських, нїмецьких та французьких — польські, російські й українські романтики. Вихований на романтичній лїтературі, Франко підчинюєть ся впливови романтичної школи; про ремінїсценції романтизму у Франка свідчать переклади Байронового „Каїна”, Ґетевого „Фавста”, та перші повісти Франка: „Петрі і Довбуущки” врештї пізнїйші його твори — повість „Захар Беркут”, оповіданє „Без працї” та віршові історичні драми.

Але ось на заходї Европи, а також на північному сходї: у Франції і в Росії виринає зворот в иншому напрямі; виступають: Золя з одної, Достоєвський з другої сторони. І коли загал галицького громадянства затоплений у правописях і язикових спорах не звертає уваги на те, що дїєть ся в Европі, галицько-українська молодїж дістаєсь під вплив Українця -еміґранта Михайла Драгоманова і сей звертає її увагу на ріжні питаня, що ворушать еврепйські суспільности; а Франко, що його, як молодого письменника, Драгоманов почав цінити, звертає сей останнїй на шлях натуралїзму.

Зворот Франка до натуралїстичної лїтературної школи(що панує всесильно в другій половинї XIX в.), зазначуєть ся перекладами його із Золя, в духови натуралїстичної школи пише Франко свої реальні оповіданя, що складають ся опісля на збірку „В потї чола”, і стають основою слави Франка, як натуралїста. І не тільки оповіданя „В потї чола” — вся майже прозова творчість і в великій мірі поетична є се поклін нашого письменника перед жертвенником всесильного у другій половинї XIX в. лїтературного напряму: натуралїзму. Франко — натуралїст не тільки в своїх белєтристичних писанях; у всїх своїх критичних студіях і замітках він стає теж по сторонї сього лїтературного напряму. Та не вважаючи на великі заслуги Франка

в царині сієї літературної школи, вершок його поетичної слави лежить поза натуралізмом.

Отсе після короткого взриву натуралізму й рішучого опанованя ним усіх европейських літератур, підносисть ся проти нього опозиція. Йде вона ріжними шляхами: Отся нова штука зриває ся цілком із епічною манерою натуралістичного малюнка, звертає ся до невловимих почувань душі то видвигає раз символ, і знов розбиває індівідуальність на безліч змінчивих, хвилевих атомів, то знов задержує подекуди основну ціху натуралізму; реальне зображенє, але малюнок реального житя заступає ліричним відтворенем почувань душі, переймає на себе ріжні назви; символізм, декадентизм, модернізм, неоромантизм, відповідно до відтіни напрямку нової штуки. Остаточно здобуває загальне признанє. Сторонників модернізму не треба шукати тільки в самих противниках натуралізму. Є їх богато і між самими представниками натуралістичної школи, згадатиб тільки одного Ґергарда Гавпмана із його натуралістичними драмами: „Перед сходом сонця", „Свято мира", „Самітні люди", Візник Геншель", а з другої сторони йогож „Затоплений дзвін", „Ганнусю", „А піпа гуляє" і т. д.

Тож не дивувати ся що й наш поет, лірик по природі, не вдержує ся на шляху натуралістичної школи. Із його серця виривають ся лірики, що в них поет стає на вершинах своєї поетичної слави, він творить поезією, що далеко відбігає від шляху натуралістичної творчости — дає твір наскрізь модерністичного характеру. Сей твір Франка являєть ся у нього протестом проти його натуралістичних принціпів у добі найсильнійшого розвитку натуралістичної творчости у тогож поета. Маю на думці ліричну драму „Зівяле листє".

Герой сеї драми по словам Франка: був чоловік слабої волі та буйної фантазії, з глубоким чутєм та мало спосібний до практичного житя. Доля звичайно кепкує над такими людьми. Здаєть ся, що сил, спосібноти, охоти до праці із них богато, а проте вони ніколи нічого путнього не зроблять, ні на що велике не зважуть ся, нічого в житю не дібють ся. Самі їх пориви не видні для посторонного ока, хоч безмірно болючі для них самих. От тим то, вичерпавши сили, в таких поривах, вони звичайно застрявають

десь у якімсь темнім куті суспільного житя і теконять день по за день, заводжаючи собі і другим. Постать, як бачимо ані не така незвичайна, ані не така незнана нам і в письменстві. Се типовий герой романтичної доби. Подаючи у поетичній формі дневник сїєї людини, „переважно лїричні оклики, зітханя, проклятя та бичованя себе самого", Франко вважає конечним дати від себе отсе пояснене: „Чи варто було трудити ся, щоби пустити в світ пару жмутків зівялого листя, вкинути в круговорот нашого сучасного житя кілька крапель затроєних пессімізмом, а радше безнадійностю, розпукою та безрадністю? У нас і без того сего добра так богато! Та хто його зна — думалось менї — може се горе таке, як віспа, котру лїчить ся вщіплюванєм віспи? Може образ мук і горя хорої душі оздоровить деяку хору душу в нашій суспільности? Менї пригадав ся Ґетого Вертер і пригадали ся ті слова, які Ґете написав на екземплярі сеї своєї книги, посилаючи її одному свойому знайомому. З тими словами і я подаю отсї вірші нашому молодому поколїню; „Sei ein Mann und folge mir nicht nach!"

Чим цікава для нас отся Франкова характеристика героя „Зівялого листя", і дальші поясненя? Для зрозуміня краси поезії „Зівялого листя", того вершка лїричної творчости не тільки у Франка, але взагалї в українській поезії сї поясненя Франка не дають нїчого; вони просто не потрібні. Але вони незвичайно інтересні для зрозуміня психіки поета натуралїста, що бачить, як із його душі „тріскає хвиля пісень", що бачить, як ся бурлива хвиля пісень виростає у монументальний твір його житя, але рівночасно потрясає будівлею його лїтературної школи відбігаючи від натуралїстичної сїрої буденщини; поет натуралїст відчува свою найбільшу невдачу і хоче конче звести поезію до ролї віспової суровиці. Та поезія остане поезією, а передне слово до неї вказує, що поет-критик зрозумів ціну своєї поезії, відчув її значінє, але хоч бачить, як його поетична творчість зриваєть ся на нові шляхи, промощує у нас шлях модернїзмови, — він, як речник натуралїзму бодай фразами оправдує свій зворот на новий шлях у поетичній творчости,

Колиб проте хотїти подати характеристику Франка, як письменника, треба відріжнити у нього два роди творчости: Франка критика і Франка поета. Як критик стає Фра-

нко речником натуралїстичної школи, як поет є він неначе приклад на се, що критик і поет не можуть покривати ся в однїй особі· Франко — се той виїмковий у лїтературі тип поета і критика в однїй особі, поета, що в нього критик не вбив поетичної творчости. Але з другої сторони Франко, як поет, іде в розріз із Франком критиком. Перші його письменські кроки блукають ся по протоптаному шляхови романтизму. Та зараз таки захоплює його під зуби своїх колїс всесильний під той час у цілїй Европі, новий ще тоді напрямок: натуралїзму. Йому вислугуєть ся Франко усе своє житє. Та тут можна прослїдити велику траґедію письменника. Годі, що правда заперечити, що Франко, як натуралїст своїми оповиданями поклав у нас підстави під розвиток дальшої творчости в царинї сїєї школи, — всеж таки треба сконстатувати, що його творчість, як поета, далеко не покриваєть ся із основами натуралїзму. Франко, як поет, лїрик і то виключно лїрик, не тільки в „Зівялому листю" не тільки у всїх своїх збірках лїричних поезій, він лїрик навіть у своїх поемах. Сї слова можна віднести до поеми: „Смерть Каїна,·Похорон, Іван Вишенський, Мойсей"; всюди тут лїричний елємент вибиваєть ся на перше місце. У всїх вичислених поемах найціннїйша є аналїза власних почувань, кровавих ран власного серця. А той лїричний елємент, як був основою романтизму, так приходить до великої сили і в неоромантизму, або т. зв. модернїзмі, як опозиції до обєктивного холодно-розумового натуралїзму, основаного на епічному елєментї — Франко, як поет, творчостю усього свойого житя вибігає далеко поза всесильну під той час натуралїстичну доктрину; своїми поезіями він промощує у нас шлях опозиції супроти натуралїзму, неоромантизмови і в свойому „Зівялому листю" дає в царинї модернїстичної школи твір, що його не то що не перевисшив нїхто, але до якого вершин навіть не наблизив ся нїхто з наслїдників Франка — сучасних українських модернїстів.

III.

В недалекій минувшинї, в нашій памяти, Франко своїми творами пробудив зі сну український загал, що ще від

часів його істнованя колисав ся в дрімучій темноті.

Хоч вже в XVIII в. появили ся українські письменники і богато розписували ся про українське суспільство, піддали духа до загальної праці, і пізнати себе в заїмно, щоби спільного добитись кращого путя! Однак, позістали ся майже дрімаючими до XIX в. дожидаючи божого помилуваня. Ще в часах свойого шкільного і молоденького віку Франко стає на твердім ґрунті, втій цїли щоб висунути всяку гниль з поміж українського суспільства, а сам вказує на шлях, котрий прямує до здійсненя цїли українським загалом. Побачивши се Австрійсько-польський уряд в Галичинї, що Франко їм пошкодить, як буде свобідно ходити, переловили його йдучого до дому, заарештували й сидів через девять місяців в тюрмі, де терпів житєві, моральні і духові невигоди. Хоч богато терпів то однак не згасала його любов до свого народу, а терпів та однак не згасала його любов до свого народу, а і гнет пануючих над собою.

В своїй першій поезії Франко, наводить тіни гнету словами наймита:

В устах тужливий спів, в руках чепиги плуга
Так бачу я його;

Нестаток і тяжка робота і натуга
З орали зморщами чоло.
Душею він дитя, хоч голову схилив,
Немов дідусь слабий,
Бо від колиски він в недолї пережив
І в труді вік цїлий.
Де плуг його пройде, зелїзо де розрие
Землї плідної плясть,
Там незабаром лан хвилисте жито вкрие
Свій плїд землиця дасть.
Чомуж він зрібною сорочкою окритий,
Чому сїрак, чуга,
На нїм мов настарці з пошарпаної свити?
Бо наймит він, слуга.
Слугою родить ся, хоч вольним окричали
Богатирі його:
В нуждї безвихіднїй, погордї і печали
Сам хилить ся в ярмо.

Щоб жити, він і волю власну й силу
За хліба кусок продає,
Хоч не кормить той хліб і стать його похилу
Не випрямить і сил не додає.
Сумує німо він, з тужливим співом оре
Те поле, оре не собі,
А спів той, наче брат, що гонить з серця горе,
Змагатись не дає журбі.
А спів той — грім страшний, що ще лиш глухо грає,
На пів зівялий цвіт,
А спів той — грім страшений, що ще лиш глухо грає,
Ще здалека гримить.
Та поки буря ще нагряне громовая,
Він хилить ся, проводить в тузї дни,
І земельку святу, як матїнку, кохає
Як матїнку сини.
Байдуже те йому, що потом труду свого
Панам пановане дає.
Коби з трудів його на других хоч спливала
Зародила опять,
Коби з трудів його на других спливала
Небесна благодать.

* * *

Той наймит — наш нарід, що поту ллє потоки
Над нивою чужою,
Все серцем молодий, думками все високий,
Хоч топтаний судьбою.
Своєї доленьки він довгі жде століття,
Та ще на дармо жде:
Руїни перебув, татарські лихолїтя
І панщини ярмо тверде.
Та в серцї, хоч і як недолею прибитім,
Надія кращая жиє;
Так часто зпід скали тяжезної ґранїтом
Нора холодна бє.
Лиш в казцї золотії, мов привид сну чудовий,
Він бачить доленьку свою,
І тягне свій тягар, понурий і суровий
Волочить день по дню.
В столїтях нагнїту його лиш ратувала

Любов до рідних нив;
Нераз дїтий його тьма тьменна погибала,
Та все він пережив.
З любвою тою він, мов велетень той давний,
Непоборимий син землї,
Що, хоч повалений, опять міцний і славний
Вставав у боротьбі.
Байдуже для кого — співаючи він оре
Плїдний, широкий лан:
Байдуже, що він сам терпить нужду і горе
А веселить ся пан.

* * *

Ори, ори й співай, ти велетню, закутий
В недолї й тьми ярмо!
Пропаде пітьма й гнет, опадуть з тебе пута,
І ярмо всї ми порвемо.
Не даром ти казок чарівними устами
Про силу духа все співав,
Не даром ти в бідї, пригноблеий врагами
Його побіду величав.
Він побідить, порве шкаралущі пересуду,
І вольний, власний лан
Ти знов орати меш — власнець свого труду
І в власнім краю сам свій пан·

Ми ще і до сего дня не є власними панами тих ланів, котрі, ми оремо, сїємо і жнемо.

Ми лише наймитами двох коронованих панів. Хоч Франко сам се все переживав, однак в ньому горіла невгасима любов до свого народу й бажав бачити того наймита вільним як орел у безкрайному степі· Сам Франко нераз знаходив ся прикрім положеню. Його карали тїлесно і переводив з чужих мов; за що його переслїдували на ко- і душево, одна він не покидав своєї цїли, аще більше писав ждів кроці. Боязли ся, що розбудить народ, і не позволить угнїтати себе· Та любов до покривдженого народу проявляєть ся у Франка у кождім його стиху. Його здіймає страх, що люди можуть терпіти те все і каже, чи они незнають кращого способу до житя, чи їм не належить ся свобода і воля,. чи они не мають права впоминати ся о-

кращий устрій? Мають! мають все, тільки не пройняли те все, що нас збогатили широкими думками люди, та влили в наші серця запал та віру в успіхи нашої боротьби. Ми боремо ся цілі столітя, та наша бооротьба приносить мало успіхів. Франко, сам признає,

Важке ярмо твоє, мій рідний краю,
Не легкий твій тягар!
Мов під хрестом отсе під ним я упадаю,
З батьківської руки твоєї допиваю
Затроєний пугар. ,

Позаяк Український нарід в Галичині є затроєний політичним законом уряду і перевертнями (себто москофілами), що не допускали до розвитку українському громадянству. Франко, борець за волю українського поневоленого народу. Поборов він себе, корінєм із серця усі ілюзиї, всі грішні почутя, що колись вільнійше ще дихнеть ся, що доля ще і нам усміхнеть ся, і зажиєм в кращім положеню, кращим житєм. Бо житя, яке ми мали до сего часу, то не було житя, лише нуджене світом. Перед нами стоїть велика задача, котру Франко нас заставив докінчити. Тою задачею є велика тяжка до побореня темнота, якої не бракує серед нашого загалу.

Я бачив дивний сон. Немов передомною

Безмірна, а пуста і дика площина,
А я прикований ланцом зелізним стою
Під височезною ґранїтною скалою,
А далї тисячі таких як я.

У кождого чоло житє і жаль порили
І в оці кождого горить любови жар,
А руки в кождого ланци, мов гадь, обвили,
А плечі кождого до долу ся похилили.
Бо давить всїх один страшний якийсь тягар.

У кождого в руках тяжкий зелізний молот,
І голос сильний нам з гори, мов грім гремить:
Лупайте сю скалу! Нехай нї жар, нї холод,
Не спинить вас! Зносїть і труд і спрагу і голод,
Бо вам призначено сесю скалу розбить.

І всї ми, як один, підняли в гору руки.
І тисячі молотів о камінь загуло.
І в тясячні боки розприскали ся штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз пораз гримали о камяне чоло.

Іван Франко лишив для українського народу довг (не грошевий) котрий ми є обовязані віддати з процентом. Той довг, то є його література, що він написав, а вона лежить по складах. Щоб довг віддати, то конечно потрібно всю його літературу перестудіювати. Нам треба бути тими каменярами своєї долї, бо нам єї ніхто не визволить, як ми самі не будем дбати про себе.

Тут містить ся біоґрафія Івана Франка і дві його поезії „Наймит" і „Каменярі". Докладнійше буде описано про його останну 6 лїтну творчість в окремім виданю, під назвою „Письменність Івнан Франка" і її повинен читати кождий Українець.

Можливо, що в сїй статї є що не на місци, прошу не брати того за зле.

Український народе до працї берись,
Ставайте в ряди друг при друг; ,
За вольну козацьку Україну борись,
Спільною силою поборем найтяжчий труд.
Український народе до працї берись.

І. Ш.

ХЛІБ НАШ НАСУЩНИЙ

(НАРИС)

Чорні зелїзні велетнї, з мутно червоними черевами, з легка повертають ся видними над водою хрещатими гвінтами, мов риба хвостом, причалюють ся до пристани. Тї велитнї з просунутими в зелїзні ніздрі ланцухами, з якимсь мало зрозумілим написом на чолї, зазнавши бурливих хвиль океану, перепливаючи кільки морів, пролазять морські гирла і припливають до пристанї, до елевейторів, щоби набити своє зараз порожне черево свіжою поживою.

Они ждуть. Порозчинявши свої чорні пельки — трюми (гичі) й затихли, замлїли випускаючи ледви замітний димок з величезного закуреного димаря. Они чогось ждуть. Они ждуть собі поживи; золотого зерна і широких ланів України.

Они ждуть, горді й самовпевнені; хліб буде, вродив ся, він золотою струєю полєть ся в їх порожні, виголоднїлі черева. Повинен политись, они задармо не беруть, они привезли з собою кілька пригоршень золота. За те золото они купують хліб. І справді, вже пливуть до них важкі мов золота струя, рурами хліб сунеть ся, немов з старих на половину розібраних дзвіниць, високих елеваторів. Люди забігають по помостах, як комашня, щоб догодити „чужоземцям", надїлити їх своїм хлїбом.

І хліб посипав ся в величезні зелїзні шлунки. Його сиплять елеветри, його несуть у мішках, згинаючись під вагою і обливаючись з напруженя потом, „носаки", і цїла юрба жінок і дївчат, мов на пожежі воду, носять його ведрами і кидають туди у ті трюми (гичі). Зелїзні велетнї задоволено глитають зерно і поважно дишать, видихаючи з себе пил. Той пил повиває їх самих і всїх людий, що метушать ся на них.

Захід сонця золотить той пил, мов з розпукою жалю глядить на них, і помало ховаєсь за сині гори, щоб не видїти людського горя.

Велитнї глитають. Они ще лежать високо понад водою, мов величезні піраміди вибілених сонцем людських черепів і мовчать.

Аби они могли сказати куди те все йде. . . . они би сказали богато. . ,. Тут широкими струями лєть ся в зелїзні черева „чужоземців” хлїб, а там далї від города й від річки, на необложених просторах степів, мруть люди з голоду,

Там у обдертих хатах, сидять убогі виснажені голоборонять закон пануючих.

Там у обдертих хатах, сидять убогі виснужені голодом, холодом і тяжкою безнастанною працею люди, блїді, тонкошиї мов неопарені птешенята діти... Його забрано за податки, за аренди, за право ходити по землї і вмират на нїй. . . . Ось уже нажерлись досить. Більше не можна, бо не пролїзуть в гирлах — зривають свої чорні пельки; буде з них, они поки що наїли ся Їх забрано. Елєветори немов по великій пожежі покинуті людьми. Вже вечер. Дим, що раз більшими чорними клубами протискає ся через задимлений димар. Машини що раз сильнїйше гудять, з задоволеня своєю поживою.

Завтра они рушають до дому, і люди чужого краю будуть їсти от сей хлїб, що так щедро надїлено їм за кільки пригоршень золота.

Чужоземні будуть з того хлїба ситі, і будуть сміяти ся з тих дивовижних людий, що вміють на своїх убогих нивах і широких панських ланах вирабляти хлїб і не вміють їсти його.

Ще лише на світ поблагословило ся. Було ще темно і холодно. Велетнї, відчаливши ся від пристани, повільно поважною ходою пустились в дорогу. Вітер легенько колисав ще дрімаючу воду, велетнї на відходї затрубіли на прощанє, полишаючи ще сплячий від тяжкої працї люд. Поплили. . . .

І. Шидловський.

Робітники є скалою, на якій буде устроєна церква будуччини. —

Ми ті люди, що будують церкви і фабрики, кують кай-

дани і гроші; ми та жива сила, яка кормить і забавляє всїх від пеленок догробу. Мизавсїгди і всюди перші в роботї, а на останнім місци в житю.

В містах стоять храми, наповнені золотом і сріблом Богу непотрібним, а на сходах храмів дрожать бідні, даремно очікуючи, коли всунуть їм в руку малу мізерну монету..

Чому держави дають такі великі суми на військо? Чи на се, щоби боронити людий перед ворогом?

МИХАЙЛО ОСТРОВСЬКИЙ

В ШПИТАЛИ

З ПОЛЬСЬКОГО ПЕРЕКЛАВ О. ВІДЛИЧНИЙ.

Чорна понура ніч як житє робітника, неспокійна ніч кінчила ся. Я не спав вже від кількох годин. Я лежав з ши-широко отвореними очима, вдивляв ся в окружуючу мене темноту і вслухував ся в дике витє бурі. Палила мене горячка. Тяжка праця, нужденна платня, що вистарчала ледви на скупе віджнвлюванє, підтяли моє здоровлє. Від кількох днів я відчуваю сильний біль і загальне ослабленє. Годинник вибив пяту годину. Перші лучі зорі втискались через мале віконце і розвівались по кімнаті.

З трудом я підвів ся з ліжка і почав збирати ся до праці. Тяжко се мені приходило, сил не було, але мус переміг. В фабриці дуже строгий надзір. Як котрий з робітників не прийшов до роботи, то без огляду на се, що його до сього зневолило, записували йому кару, а за третим разом викидали за браму. Робітникови не вільно хорувати.

Як жалував ся на яку недугу, то з него собі кпили і обкидували лайкою.

Було не пити вчера, хаме, то нині морда не боліла би, говорив директор, налоговий піяк, що все щикав. Як не можеш працювати, то йди до чорта! На твоє місце прийде сто здорових і сильних, а ти не показуй ся мені більше на очи! Мені до фабрики треба здорових, зелізних людий, а не хирляків, розумів? Відвертав ся згодом і від ходив щикаючи. А страх, кинений директором робив своє.

Робітник розуміє, що як його викинуть за браму, то він засуджений з цілою сімею на нужду і повільну, голодову смерть. І знов вертає до роботи і добиває підірваний незмірною працею і нужденною поживою орґанізм. Я вийшов на вулицю. Сіріло. Віяв сильний вітер. Я скулив ся і ледви волїк ноги за собою. Раз обливав мене піт, то знов я тряс ся як в пропасниці. Усе крутило ся мені перед очима, голова була тяжка, як олово. А я таки долїз

до фабрики і точно о шестій станув до роботи.

Праця йшла мені дуже тяжко, я був дуже обезсилений, ноги тремтіли підомною. Я жалував ся перед товаришами. Зголоси ся до директора — радив оден з робітників. Шкода губ псувати, сказав другий. Чиж не знаєте, який з него песій син?

Не повірить, а ще візьме на око і готов викинути з фабрики. Найліпше дотягнути до вечера, а на ніч випий кілька шклянок горячого липового цьвіту, положи ся і накрий ся, чим ліпше можеш, випоти ся, а завтра будеш здоров як риба. А як се не поможе? запитав я. То тоді в сиру землю. . . Вона витягне з тебе всю хоробу. Така судьба наша, брате! — жартував третий.

Я перебідував з трудом до полудня. Робітники йшли на обід. Переходячи через фабричне подвірє, я почув, що ноги підомною захитали ся, голова закрутила ся, в очах потемніло, я заточив ся і впав без памяти на землю. Робітники кинули ся ратувати мене, підвели і майже занесли до найблизшого фельчера. Там дали мені першу поміч, привели назад до памяти, а опісля двох робітників відвезло мене до шпиталю. В канцелярії дижурний лікар сказав, що нема місця, але по довгих просьбах моїх товаришів приймив. Шпитальні послугачі повели мене до купелї. Я був вже ослаблений і немав охоти лїзти до горячої води. Я просив ся. Доктори казали кождого хорого пхати до горячої води, нехай би навіть мав сконати, сказав оден послугач. Наш доктор каже, що робітники брудні і бридить ся ними, каже їх купати, щоби станули чисті перед божим судом — додав другий і насильно, мимо моїх протестів всадили мене до горячої води.

Мені зробило ся гірше і я зімлїв; тоді вони заволїкли мене до салї і положили на ліжко.

Через кілька днів я мав сильну горячку, і не бачив, що навкруги мене діяло ся. Але відпорний орґанїзм не подавав ся. Що день рано лїкарі обслухували мене, пукали, тиснули, трясли мною і записували ліки. Монахиня крутила ся між хорими, Одного дня станула перед моїм ліжком, схилила ся надімною і шепотом порадила висповідатись. Я відмовив. Чому не хочете висповідати ся? Тут в шпитали кождий хорий мусить очистити ся з гріхів. Можливо, але не я, прошу лишити мене в спокою, рішучо

відповів я. Для таких недовірків нема тут місця. Я скажу про вас панови докторови і він вас випише. Монахиня почервоніла зі злости і скоро відійшла, злобно оглядаючи ся.

На другий день приступив ординуючий лікар до мого ліжка і через зуби запитав: Чому ви „пане", не хочете висповідати ся? Обовязком монахині є лічити хору душу і ви не повинні їй опирати ся. Так, пане доктор, але я прийшов до шпиталю хорий тілесно, — духово я цілком здоров. Се вам так лише видаєть ся. Ви збаламучені і не релїґійні... А се зле, бо віра підносить чоловіка і скріпляє знеможеного духа — говорив обурений лікар. Моя релїґія опираєть ся на волї і розумі. Своє релїґійне переконанє уживаю за свою особисту річ і тому не позволю собі накидати релїїґійних практик. Я фільозоф і вірю лише в се, що потвердила наука — сказав я рішучим голосом.

Лїкар жалібно подивив ся на мене. Йому ніяк не могло поміститись в голові, що робітник може трохи інакше думати і бути фільозофом. А по хвилинї сказав: Ви цїлком милите ся, а при тім як хорий, мусите приготовити ся на всяку можливість, щоби по людськи зійти з сего сьвіта.

Я приготований на все і можу спокійно вмерти. Але Господь Бог дарує і найбільше твердим грішникам, які сповідають ся, і щиро жалують за свої гріхи — навчав мене лїкар.

А я знову думаю, що ви, пане доктор, хочете вмовити в мене гріхи і змусити мене, щоби я піддав ся священникови. Ні пане доктор, я рішучо сему противлю ся; в моїх переконанях мене ніхто не захитає.

Лїкар уже нічого не сказав, подивив ся собачим зором на мене, взяв за виски, помацав голову і записав „бром". Від тодї зроблено з мене єретика. Монахиня неможливо докучала менї, не давала в означений час лїків і їди. А щоденно при молитві слів: „Від наглої і несподїваної смерти" додавала; „і від єретиків хорони нас, Господи!" Розмовляючи з хорими, показувала на мене пальцем, як на опутаного злим духом, визивала мене „паршивою вівцею" і казала не стикати ся зі мною...

Ліжко, що стояло коло мене, було вільне. Недавно винесли його „властителя" і воно чекало на свіжу жер-

тву праці. Жертва знайшла ся: пришов молодий робітник, столяр. Пролежав кілька днів, хороба змагалась, горячка була чимраз більша. Одної ночи я почув, що хтось тягне мене за руку. Я отворив очи; коло мене стояв молодий робітник і в своїх горячих долонях тримав мою руку. Товаришу, брате любий, просив мене шепотом — потримай мені раму, я мушу її докінчити, бо майстер буде гніватись, буде мене проклинати, а потім викине мене за двері... Говорив і дрожав цілим тілом, а рясні сльози котили ся по його лиці. Я встав. Хорий дав мені щось невидимого до руки. Тримай, товаришу! І я тримав. Шпитальну кімнату давить тишина. Хорі сплять, в куті горіла мала лямпа і блимала слабим світлом. Від часу до часу було чути тихий шепіт, тяжкий стогін, хрипкий кашель і гранє в грудях... Се армія робітнича відпочиває по трудах нужденного житя і вичікує смерти — спасеня.

А хорий столяр мучив ся; гиблював, втинав, прибивав. Був дуже занятий працею. Заховував ся спокійно. Я держав невидиму раму в воздусі, щоби його вдоволити. Сили його опускали і він сів на підлогу відпочати. Я підніс його на ліжко. Він стратив память, лежав бездумно і тяжко виддихав. Я не спав до ранку пилнуючи його. На другий день йому погіршало, горячка змогла ся, він що хвилини зривав ся, страшно кричав, що йому не дають працювати, що його викидають з варстату. Мусїли привязати його до ліжка шнурками. Він був сильний і розриває ся. Його перенесли до другої кімнати і слідуючого дня він сконав...

Ліжко знов ждало нового гостя.

Мені ставало чимраз ліпше, так, що я міг навіть ходити. Одного разу я вийшов на коридор. Вікна були отворені і виходили на город. Була весна, день гарний, соніч-ний. Природа будилась до житя. Дерева починали вкривати ся ніжним, дрібним листем. З маленької трави несміло визирали білі головки веснянного первоцьвіту. Пташки щебетали, а сонце сипало своє золоте промінє.

Стоячи при вікні, я розкошував ся, віддихав повною грудею сьвіжий, запашний воздух. Коридором несло двох слуг хорого. За ним йшла молода, але збідована жінка. Високий, чорний, страшно висох, очи страшні, запали глубоко і дико дивлять ся перед себе. Я пішов за ним до салі.

Послугачі положили хорого на вільнім ліжку коло моєго. Скіра і кости, ноги тонкі гей патики, коліна випуклі, набренілі — пригадували ноги змученого коня. Я ще не бачив так страшного чоловіка. Жінка стояла коло ліжка і ревно плакала. Я приступив до неї і запитав: Чи се ваш чоловік? Так, відповіла она через тихий плач. А при чім робив? Був шліфарським робітником. І вона дальше менї оповідала, що має четверо дітий, що сама ходить до послуги, бо він від якогось часу дуже мало заробляв. Кілько мав літ? Трицять, але від малої дитини тяжко працював в шліфарській фабриці,, а порох з каменя і сталеві опилки знищили його легкі. Я здивував ся. Як — сей чоловік має лише трицять років — а виглядає на шістьдесять? Хорий лежав тихо, розглядаючись довкруги і порушав губами. Жінка схилила ся над ним і він шептав їй щось до уха — голосно не міг говорити.

Жінка втерла заплакані, червоні очи, гладила хорого по голові і успокоювала. Хорий бояв ся, прочував, що з відси вже не вийде, що на тім ліжку прийдеть ся йому закінчити нужденне житє.

А чомуж ви скорше не дали його до шпиталю?

Мій пане, він був такий роботящий і доки сил йому ставало, не хотів вийти від праці. Все говорив, що хороба промине — і мало заробляв. І я також слабувала, такі дрібні діти і також слабують. А все хоче їсти, треба їх вбрати... Я хотіла його ратувати, на лікара не було гроший, ліків нізащо купити. А фабричний лікар? Ви-ж прецінь їх знаєте! Знаєте, як вони дбають за робітників і які дають їм ліки...

Знаю, знаю... Голодному робітникови записують на порожний жолудок рицинус.

Так, дорогий пане. Він навіть не ходив до него, бо і по що. Він навіть крив ся з хоробою, бо як би був його узнав за хорого, то фабрикант був би його викинув на вулицю без милосердя. А він стратив у нього своє здоровлє і силу. Аж тепер, коли вже сил не стає, не може встояти на своїх власних силах, просив, щоби відвести його до шпиталю. Не знаю, що тепер з ним буде. Як би мав очи замкнути, то я воліла би, щоби вже в хатї, щоби бодай попращав ся з дітьми і зі мною. Жаль менї за ним, бо був добрим, чесним чоловіком: хоч любив часом тро-

жи випити, але се для зміценя сили... Задумувалась і говорила далї. Я мушу йти до дому, бо ходжу до послуги, щоби дїти не повмирали з голоду. Але я також не годна... Не маю за що лїчити ся. А дїти?... Бо чим ми живем? І махнула рикою.

Мій пане, наглядайте трошки, бо монахинї часом збиткують ся над такими як він безсильними. Не дайте йому зробити кривди. Ви-ж прецїнь також робітник... Я прийду в недїлю, то принесу йому дещо.

Просила мене із слїзьми в очах. Я прирік єї. Вона схилилась над хорим, поцїлувала і погладила по голові. Він був байдужий, на пів мертвий. Вийшла втираючи сльози.

Я сів на лїжку і придивляв ся хорому. Він був страшний, лице аж по чорнїло, спалене і таке сухе, що виглядало гей зварене. Зуби були великі і чорні. Очи великі, залалі, страшні... Лежав тихо і лиш деколи водив блудним зором по других лїжках. Прийшла монахиня, поставила принім шклянку молока, байдужно подивилась на него і відійшла. Хорий подивив ся на мене і я зрозумів, що він хоче пити. Я подав йому молоко. Лакомо випив до послїдної краплї, страшно дивлячись на мене. Потім замкнув очи і довго лежав без руху.

На другий день рано монахиня привела священика, але він вже не міг його сповідати, тільки намастив олїйом. Прийшов лїкар, подивив ся, махнув рукою і пішов далї. З полудня робітник почав конати. Монахиня обставила його параваном, і заказала там входити і відійшла. За хвилину я всунув ся за параван. Вмираючий робітник лежав горілиць і водив блудними очима по стелї. Я нахилив ся над ним.

Брате дай горівки, просив мене тихим шепотом. Я на разї не знав що робити, що йому подати, подав йому шклянку з молоком і підніс йому голову. Він лакомо випив.

Ох, яка добра горівка... На хвилинку оживив ся, очи заблищали, лице викривив і вишкірив великі, чорні, зіпсовані зуби. Се був його усьміх. Йому здавалось, що пив горівку. Потім зачав скубати коц, сухими, зпрацьованими пальцями і уважно їх оглядав. Менї в голові товкли ся прикрі, смутні думки. Перед моїми очима стануло смутне житє сього напів трупа.

Нуждаре! Від колиски ти терпів холод, голод, нужду. Вони вигнали тебе до тяжкої праці, навіть не дали тішити ся молодим дитинячим віком. На самім вступі в житє хороба закрала ся в твоє тіло. Ти тяжко працював, се видко по тобі, і що маєш з того? Яке було твоє житє? Що ти бачив поза нуждою і упокоренєм? Брехню і визиск! Тебе годували брехнею, показували тобі ріжні блискучі забавки, щоби тебе обтуманити, використати і обікрасти. Морили тебе голодом, щоби ти був покірним, обіцяли тобі нагороду „там”, а ти їм вірив... Ти працював, як віл понад сили. Ти знищив своє здоровлє для їх добра. А вони жиють спокійно з твоєї праці і з дня на день, не журять ся про завтра і плавають в розкошах та достатках. А ти? Ти ось тут конаєш, заслонений параваном, нема при тобі навіть родини... Нема тобі з ким попращатись, нема кому очий тобі замкнути.

Що ти лишив своїй родині? Чи ти працюючи гірко, криваво, довгі роки, дав їй яке забезпеченє на будучність, чи ти дав своїм дітям яке образованє? Нужду і скрофлї — се ти їм лишив! Се лишаєш по собі!... Ти засудив їх на страшну нужду, хороби і смерть з надмірної праці. І по що ти їх сотворив? Нуждаре! Трупе, робітнику мій брате!...

Конаючий робітник виконував якісь механїчні рухи руками, та витягав перед себе руки, то притягав і примикав очи; було видко, що він висилював ся. Змучив ся, рука безсильно упала, замкнув очи і лежав бездумно. По хвилї отворив очи і побачивши мене, витягнув шию і щось шепотів до мене. Я нахилив ся над ним. Пересунь брате пас на машинї, я відпічну трохи, змучив ся — шипотів він благаючим тоном.

Я зробив рух наслїдуючи пересуванє паса. Він хотів усміхнути ся. Не міг. Скіра на лиці так висохла, що не вистарчила на усміх. Він тільки викривив лице глубоко зітхнув і вліплені в одну точку очи станули нерухомо. Випростував ся. Кости тріщали гей сухе дерево. Він витягнув ся, його очи мигтїли, повіки помалу стискали ся і в половинї дороги стали, на пів замкнені очи заходили білком, чорна скіра на лици викривила ся, зза ростворених губ виглядали чорні зуби, а з горла добував ся свист і глухе булькотанє. Він випростував ся ще сильнїйше, його змо-

рені сухі руки безсильно опали, а грудь що раз слабше підносила ся... Він сконав працюючи до остатного віддиху.

— — — — — — — — — — — — — — —

Я вийшов зза паравану, в голові менї шуміло. Обсіли мене гіркі думки.

На салю війшла монахиня. Справдила смерть. Відставила параван — клякнула при ліжку з запаленою свічкою. Говорила голосно молитву.. Отче наш.,. Перед лицем твоїм гріхи наші приносимо: Господи! Хорі нуждарі повклякали або сидячи на ліжках били ся покірно в груди і горячо молили ся за грішника, з котрого виссав капіталїстичний устрій послїдні соки. І я також клякнув і похилив голову перед повагою смерти, що принесла визволенє тому братови робітникови. Але я не молив ся....

Перед очима стояла менї смерть того мученика працї і я не міг за нього молити ся.

Так говорила менї воля, розум і совість.

СОЦІЯЛЇЗМ І НАЦІОНАЛЇЗМ

Отся всесвітна різня в Европі застановила кожду людину, що тільки має голову, думати про своє становище, думати про становище своєї родини, думати про своїх знакомих, про націю і про все, що його окружає зараз.

Всї думають про свої особисті потреби, всї тільки думають про себе. Богачі, а радше — капіталїсти думають про себе, бо їм лежить на дорозї руїни їх загарбаний маєток. Вони всї мусять думати і придумують ріжні способи, готова перестати бути буржуазією, бо капіталїсти розпощоб часом не стратити його (маєток). Вся буржуазія думає про себе, бо буржуазія готова стратити всї свої зиски, чинаючи отсю війну на те, щоб розпродати свої продукти, творить буржуазії конкуренцію і ось — ось буржуазія може опинитись між бюрократією.

Бюрократія (всї капіталїстичні урядники) також думає про себе.

Їм грозить те, що буржуазія потратить теперішну істнуючу бюрократію усунути від їхньої роботи. Вони стараються зробити заходи (о скільки сили), щоб не допустити до своєї власної заглади.

Робітники також думають про себе, бо їм грозить через конкуренцію між капіталїстичними кастами, голод, їм грозить нужда, їм грозить національний упадок, їм грозить від всїх і найтязше.

Та про те всї,що належать до капіталїстичної кляси, думають про свої кляси. Робітники меньше інтересують ся сею справою окрім невеличкого числа з'орґанїзованих.

Дві противлежні до себе кляси народу: капіталїстична і робітнича все провадили між собою боротьбу. Посідачі міліонових маєтків, їх наймити: уряд якої небудь держави з її головою все ставили сильний опір якому небудь рухови зі сторони найбіднійших, як селянам і робітникам. Між одною а другою клясою ставало до помочи богатій клясї звісне всїм буржуазне священство і під покришкою св. письма придушували всяку думку темної робітничої

кляси так, що робітник ніяк не міг освободитись з ярма, що наложив на його багач.

Рух робітничий розпочав ся рівночасно з розвоєм капіталу. (Даруйте, що я ще не зачав дійсної теми, будьте терпеливими, а довідаєтесь, що говорю якраз про націоналїзм).

Початки так званої „культури", се початки дійсного абсурду між двома клясами, се рівнож початки справдїшної абсурдно-ворожнечої боротьби національної.

„Культура", технїка і капітал відібрали тисячам цехових робітників їх заробіток і вони всї спролєтаризовані, а за ними бідні рільники, пішли під брами фабрик і тут в загальнім незадоволенім гаморі почали шукати виновника їхньої нужди. Справа досить ясна, що виновник знайшов ся в капіталї. Нарід глядів за способом, в котрий капітал опанував їх. Нераз лучались люде, що трапляли, однак не вірили самі собі. Нарід був придушений своїми панами дуже сильно. Не вільно було згадати слово нарікання на свою нужду, бо над головою висів шнурок, або гайдук з нагаєм стояв за плечима. Кінець кінцем на початку 19-го столїтя придушені Французи вже не могли стерпіти того гніту і в роції 1848 вибухла в Франції революція, котра згладила февдальний лад. Франція осталась републикою. От та революція зробила переворот в цїлій Европі. Панщина була покасована, всякі національности подіставали деякі манюсенькі права і т. д. Що найважнїйше се те, що Франція хотяй стала републикою, пролєтаріятови французькому під управою дійсних тодїшних управителїв Французьких нової републики, зовсїм мало полегчало. Причина се та, що весь уряд французької републики захопила французька буржуазія. Ось тут було питанє, чому нарід французький здобувши собі републику, не здобув собі лучшого житя? І вийшло ось що: нарід був ще досить темний і не з'орґанїзований. А що-б бути з'орґанїзованим треба було якихось трівких підвалин до такої орґанїзації.

Та не тільки Французи остались надальше нуждарами. Остались надальше тими самими нуждарами й инші народи і то з дуже важних причин.

Величезні розрухи бідного люду зреволюціонїзували тодїшний лад, лад февдальний, але богата кляса, щоб ко-

нечно не стратити нічого свого, постаралась розширити і зміцнити капіталістичний устрій, постаралась о так звану „культуру".

Всї бідні маси народу з гуртувались під брами фабрик, коло машин, коло будівель і т. д. . . . Тут показавсь брак орґанізації і то орґанізації такої, яка-б була спільною всім робітникам цілого світа. Коли тільки почали люде говорити голоснійше про потребу подібної орґанізації а нарешті й робота орґанізаційна почасти розпочалаь, а до того славно-звісний вчений Карл Маркс найшов і вияснив теоретично про визиск пануючої кляси, робітничу длясу і подав в своїх творах добрі пропозиції для з'орґанізованя ся робітничій клясї, буржуазія сейчас виступила остро проти теорії Маркса, а його учеників покарано. В загалї ціла капіталїстична кліка старалась перешкодити так завзятому і так швидко розвиваючому ся соціялїзмови.

До того капіталїсти знайшли два ножі, котрими старались розколювати робітничий рух. Се були і ще й до сегодня: націоналїзм і релїґія.

Ось тут розпочинаєть ся робота національна. — Поправді сказати, національна боротьба а й робота, се давна пісня. Але тут важне є те, що нацією боронить ся капітал як головним орудієм, котрий опісля тільки за помочію „нації" стає великим нинїшним паном — капіталом.

Та про те ніхто і нїгде не спинив робітничого руху помимо страшних і не вгасимих перепон.

Капіталїсти постарались в кождій державі про потреби одної нації (кажу про потреби, але не всї), а з тим самим придушувано всї прочі менші національности і то специяльно на те, щоб міжнародню орґанізацію розбити. Тут пригнічені нації національно зі сторони вічно буржуазного уряду, (треба завважити, що тільки бідний нарід був і є пригнічений), шукали вини на таких-же темних, як вони, панучої нації. Пануюча нація була і є звичайно та, до котрої належить уряд якої небудь держави.

Не вистарчить тільки одного націоналїзму, бо треба конечно захистити націоналїзм. Для сего побудовано школи в кождій державі, до котрих звичайно могли ходити діти з богатшого роду, хотяй їх побудовано тільки за гроші зібрані з податків з бідної кляси; а опісля пре-

су — головно часописи, видавані за гроші буржуазиї національної, відповідну літературу переповнену похвалами, та оповіданями про ріжних дуків, банкерів, міліонерів та ще хто зна кого. Правда, писалось і про муки бідного народа, але за те їх відослали писати на небо, або до чистилища.

Отся вісна прищеплена була капіталістами ще з загоді а більшість робітників незважаючи куди лїзуть, полїзли за проводом буржуазно-національної преси та провідників. Чому?

Полїзли вони (робітники) тому, що там обговорювалось справу національну, якогось свята, писаня, читаня бесїди а дуже богато обговорювалось грошеві справи, котрі все виповняв бідний нарід, а проте не було нїколи нїякої йому з того користи і т. д. Не кажу, богато робилось, що повинно було зробитись, але то вже „про людське око".

Важним тільки є те, що в тій боротьбі національній, що в всяких товариствах, клюбах, напів-орґанїзаціях нїколи анї крихіточки не згадано про потребу боротьби клясової, про потребу поліпшеня робітничої долї. Говорилось про їх нужду, та за те бідний народ одержував шум оплесків за свої тяжкі муки на сценї цїлого світа. Всякий спеціяльно-національний рух доптав боротьбу клясову.

Що-ж тепер з національною роботою?

Національна борба розгорілась надзвичайно між всїми націями. Націоналїзм став тепер одиноким орудієм буржуазиї. Під покришкою націоналїзму розпочалась теперішна війна, хоч в дійсности націоналїзм не мав і не має нїчого спільного з ітересами сеї війни.

Що-ж з робітництвом?

Всї робітники, між ними і українські не менше інтересують ся боротьбою національною, котра в дійсности не може принести жадного хісна робітникам з якої небудь нації.

Коли-б всї нації були рівні з собою, то не було-б боротьби. Одна нація менша числом від другої, инша менша „культурою" від якоїсь ще иншої і т. д. Однак в кождій нації є якийсь брак національний. Одна нація придушена другою і ось розпочинає ся національна бороть-

ба, бо як то кажуть — голоден їсти хоче, а жаждучий пити хоче, а ситий хоче ситим бути. Нерівні ніколи не погодять ся між собою і в тій боротьбі між нерівними мусить хтось полячи. Полягають звичайно слабші. Одна нація виборе собі національні права, друга лише манюсеньку частину тих прав і національна боротьба безконечна, а знов безпотрібна, бо як би підчас боротьби сильнїйша нація впадала, то слабша освободилаб ся, але все йде рівномірно та рівнобіжно що до сил. Головним є те, що національна боротьба не принесе найменьшої користи бідній клясі.

Ратунком для пролєтаріяту якої небудь нації є Соціялїзм. Соціялїзм гуртує всїх поневолених, всіх бідаків до одної всесвітної партиї до партиї Соціялїстичної, де нема боротьби національної. Тут національний розвиток вільний всім націям. Соціялїзм ніколи не стоїть на дорозї національного розвою. Отже, **Соціялїзм є також одиноким ратунком всякої нації.**

Навіть в теперішних Соціялїстичних орґанїзаціях, котрі є тільки зародками соціялїстичного ладу, національний рух і розвиток більше розвинений, як поза орґанїзацією.

Що-ж національна боротьба зробила для робітників?

Національна боротьба, наробила колотнечі навіть в хатї кождої нації. Національна боротьба, се рабоване любови між пролєтаріятом, се рівнож деморалїзація пролєтаріяту.. Великі колотнечі, а також прикрі спори спричинені національною боротьбою припиняють ходу до справдїшної — святої орґанїзації, до соціялїстичної орґанїції, котра має на метї освободити робітників зі всякої неволї.

Жадна національна партія, жадна нац. боротьба не є цїлею до освободженя бідного народу, або дати йому полекшу в полїтичних чи економічних обставинах. Тут тільки в програму входять еволюційні — національні здобутя і то тільки для того, щоб всякий провід попавсь в руки національної буржуазії, котра потрапить накрутити всяку справу на користь своеї кишені. Рівнож національно-революцийні теоричні заміри (головно між Українцями) є досить невигідні ба й небезпечні для пролєтаріяту,

бо така революція, такий переворот нічогісінького не зробить користного. Зробити може такий переворот тільки те, що Українцями кермували до тепер капіталїсти чужих, а по такім перевороті (з котрим носять ся Українські буржуї — патріоти. . .) малиб здирати народ таки свої буржуї

Буржуа і капіталїсти супроти робітничої кляси не роблять між собою жадної ріжниці. Буржуа і капіталїсти мають один і той сам ідеал, мають одні і ті самі наміри супроти робітників, мають одно і те саме відчуте і нам робітникам нема чого сподіватись доброго ні від одних ні від других. Їх задачею є визиск. власне пановане і брехня.

Пролєтарі мусять конечно стояти в рядах соціялїстичної міжнародної партії і тільки тоді кожда нація вратує себе від загибелї перед другою. Тільки з'орґанїзований пролєтаріят здобуде свої житєві змаганя і свої нації забезпечить житє. Національна боротьба буде нищити націю за нацією, буде здержувати поступ людства. Одинокий соціялїзм є ратунком нації, культури і т. д. Соціялїзм вказує дорогу до житя, до щастя.

Л. Никоряк.

ВИЇМКИ З ШЕВЧЕНКОВИХ ТВОРІВ

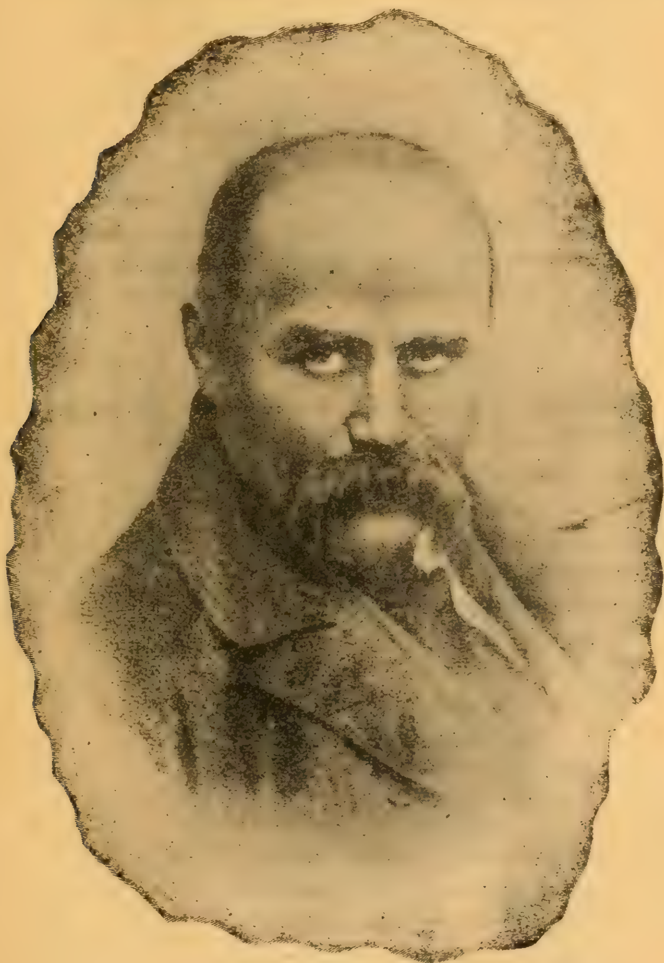

I.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
На-що стали на папері
Сумними рядами?

Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?
Бо вас лихо на сьвіт на сьміх породило,
Поливали сльози... Чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полї?
Не питалиб люди, що в мене болить,
Не питали б, за-що проклинаю долю,
Чого нуджу сьвітом. „Нїчого робить!",
Не сказали б на сьміх.
Квіти мої, дїти!
На-що ж вас кохав я, на-що доглядав?
Чи заплаче серце одно на всїм сьвітї,
Як я з вами плакав? Може і вгадав...

II.

Мій краю прекрасний, розкішний, богатий!
Хто тебе не мучив? Як би розказать
Про якого небудь одного маґната
Історію правди, то перелякать
Саме б пекло можна, а Данта старого
Полупанком нашим можна здивувать!
І все тото лихо, все — кажуть — од бога.
Чи вже ж йому любо людий мордувать
А надто убогу мою Україну!
Що вона зробила? За що вона гине?!
За що тї́ дїти в кайданах мовчать?!

III.

Сьвіте ясний, сьвіте тихий!
Сьвіте вольний, несповитий!
За що-ж тебе, сьвіте брате,
В твоїй добрій теплїй хатї
Оковано, одурено, кадилами окурено,
Багряницями закрито і розпятієм добито?!
Не добито! Стрепени ся!
Та над нами просьвіти ся!
Просьвіти ся! Будем, брате,
З багряниць онучі драти,

А з кадил — люльки курити,
Явленими піч топити,
Кропилами, будем, брате,
Нову хату вимітати!

IV.

За горами гори хмарами повиті,
Засіяні горем, кровію политі!
З поконвіку Прометея
Там орел карає,
Що день божий довбе ребра,
Серце розбиває!
Розбиває — та не випє живучої крови!
Воно знову оживає і сьмієть ся знову!
Не вмірає душа наша,
Не вмірає воля!
І неситий не виоре на деї моря поля!
Не скує душі живої, і слова живого!

V.

Душе моя убогая,
Лишенько з тобою!
Упємо ся отрутою,
В кризї ляжем спати
Пошлем душу аж до бога
Його розпитати,
Чи довго ще на сім світї
Катам панувати?
Лети-ж моя душо, моя люта муко!
Забери з собою всї лиха, всї зла!
Своє товариство ти з ними росла,
Ти зними кохалась! Їх тяжкії руки
Тебе повивали. Бериж їх, лети!
Та по всьому небу орду розпусти!
Нехай чорніє, червоніє,
Полумям повіє!
Нехай знову рига змія,
Трупом землю криє!
А без тебе я денебудь серце заховаю
І тим часом пошукаю на край сьвіта раю!

С. КОВАЛІВ.

ДВА ДНІ В ІВАНОВІЙ ХАТІ

Коли хто не знає, що то може злодійська напасть, то нехай біжить подивитись там, де бориславські злодії кого по дорозі бють, а потім не стане до суду на термін, як його за свідка покличуть, або нехай послухає ось сеї історії.

Одержав я від ц. к. повітового суду в Дрогобичи візване, відсидіти два дні в арешті за те, що не міг через слабість дитини ставити ся сам перед судією й зізнати, що не я напав на бориславських волоцюгів, тілько вони мирних людий зачіпали. Ба, але суд своє право має: я не став, засуджено мене заочно, стало ся й пропало.

Пішов я відсиджувати кару, завів мене пан Грицан, дозорець на „гофі" (подвірю), замкнув на ключ двері, я зістав вязнем. Я найшов ся поміж проступниками, яких випущено на прогульку на „гофі"; моїми компаністами стали голосні люди в тутешній охресности, як Хабінський і його товариш, оба з Рухтич, Милян, здаєть ся різник з професії й Садовський, здаєть ся чи не швець з Дрогобича — всі вони були, як то кажуть люди, з довгими пальцями.

Прийшов я з „гофу" до „цимбрі" (кімнати), поклав торбу з святим хлібом на прічу, знайшов ся зараз спільник Хабінський, зробив з ноги „ліру", заграв трохи; а далї хап за мою торбу. Відобрав я від злодія свою працю, а він менї розказує йти по воду.

— Йди собі сам, коли хочеш—відповідаю,—розказувати ти менї не годен, бо я за що инше, а ти за що инше сидиш.

— Не підеш? — питає мене Хабінський. — Пожди, шлячок тяженький тебе трафить; попамятаєш ти мене!

Погрозив, погрозив, побіг десь, ого! веде якогось „панича ключника", беруть мене оба на інквізицію.

— Ти не хочеш йти по воду? — питає „панич" гнївно.

— Чому не хочу? — відповідаю — як ви кажете, то йду зараз.

— Ні, тепер уже не підеш. Лізь до сего кабінету, нанюхай ся трохи помади, злодїю — каже менї „панич ключник” і замкнув мене де смердячої комори, напханої ріжним вонючим дрантєм.

Ей біда! кукаю я через дїрку в дверах, зазираю на гоф, а злодії сміють ся з мене, мало не потріскають з утїхи.

— Видиш — каже Хабінський — щобись знав, що злодій також може бути паном і на своїм поставити. Не хотїв ти йти по воду, посидиш собі до завтра; щурі через ніч добре шкіру тобі натягнуть... е-бе!... е-бе!... Е-бекають злодії, шкребчуть менї морков на пальци, їдять мій хлїб, мало не подавлять ся, а мене шляками обкладають!

Підходить якийсь злодіїще Жид з Борислава, сміє ся, та питає мене: І ви тут? Дайте пару шісток, то вас випустять.

— Дав би я і ринського, але звідки взяти? Не маю, тілько пятнайцять крейцарів усего на всего.

Витримали мене цїлий день, випустили з сеї темної, смердячої комори, та запхали до другої, разом з тими злодіями і розбишаками, що мій хлїб з'їли і з ласки котрих допав ся я до такого льоху. Засвітили злодії, бутають, а я сиджу тихо на прічи і не рухаюсь. Ого! почав Хабінський збирати від кождого податок на світло і „стисло” ревідує, чи не маю я і ще один Жидок порядно убраний яких гроший при собі; і безсовісний публїка хвалить ся ще, скілько він уже в самім арешті людий пообкрадав то по десятці, то по пятці, найбільше Жидів.

Ляг я в кут під стіну, а тут Хабінський зі своїм товаришем як приляжуть мене, оба дусять та дусять, таки хотять душу видусити. Бог дав, що мене пустили, взяли у мене ремень і тих пятнайцять крейцарів, схованих аж під пахою — не кажу нічого. Нехай беруть — думаю собі — добре, що житє ще дарували.

Лежу так здушений, притих я. Ого! беруть ся до Жида, а якийсь хлопчище, тілько від землї що підхопив ся, помагає їм, старим злодіям. Не знайшли у Жида нічого, але приготовили ся на другу ніч його обібрати.

Прийшло ся рано, збирає Хабінський знов податок на горівку. Дав Німилович, передміщук, дав Жид, я не маю

крейцара, прошу ся, що колись з дому донесу! Принесли раз. другий, третий і четвертий горівки з міста; приніс її арештант пастух чи який инший, що пасе худобу „керкермайстрову”.

Попідпивали собі злодії і довідали ся, що Жид їх здурив, бо казав, що аж за три днї вийде, а він нинї виходить; стали відбирати від нього годинник, та не можуть. Ех як жбухне оден цїлу коновку води Жидови поміж очи, а другий як не стане обкладати пястуками, збив, спосочив, очий не знати.

Прийшов пан Грицан, випустив Жида на гоф, випустив й мене. Кажуть йти по воду, а я за коновки і далї ношу, тай ношу, не перестаю. Думаю собі: день цїлий і ніч носити буду, тільки не з тими лупіями одним духом дихати. Потреба знати, що голопятники навмисне воду виливають, щоби могли дати на тютюн, на горівку і инші справунки тому, що по воду знов піде.

Носив я через день воду, дістав ся вечером поміж своїх і там переночував другу ніч без душеня. На другий день о десятій годинї рано я випущений пішов на місто без ременя на публїку людську, хочу по затїнках утїкти до дому, а тут мене із заду за ковнїр хтось хап! й каже: Ходи до арешту.

Дивлюсь, ба а то „панич ключник”! Ігі! якась правдива напасть, полюбив мене „панич”, о нещаслива моя година — думаю собі і йду за ним.

Приходжу до кріміналу, а пан Грицан питає:

— Ремінь маєте?

— Та де маю? — кажу. — Ваші плеканчики здіймили з мене тамтої ночи в арештї.

— Прийдете о четвертій годинї до пана сендзього. Знайшов ся ваш ремінь аж десь у комунї. Милян, що випущено його учора, продав ваш пояс десь на „ланах жидівських” іще з якимись річами, а полїція зловила його знов і прислала нинї на сховок.

Аж голова мене заболїла, як про те довідав ся. Приходжу о четвертій годині, стаю перед судією, а він питає: Скілько ремінь коштував?

— Та скілько —кажу — новий може вісімдесять, а старий шістьдесять крейцарів.

Читає тудія той папір, що прислали з комуни, а там

стоїть, що коштував ринський.

Довідав ся судія від мене, що в мене вкрали злодії в арешті пятьнайцять крейцарів, здивував ся дуже! Велів зараз прикликати Садовського, Хабінського, а вони відпирають ся, що не брали гроший і мене на очи не виділи.

Списав судія з ними протокол, вислав їх до арешту, а мене іще держить. — Піду і я, видить ся, за вами — подумав я. — Як на біду чоловікови йде вже раз, то йде.

Привели Миляна.

— Ти взяв ремінь у того чоловіка? — питає ся судія.

— Ні, я не брав! — каже. Крутив, вертів на ріжні способи, в кінци признав ся і каже:

— Мені Хабінський дав за шустку!

Засуджено Миляна за той пояс на три неділї до арешту, а я йшов без оперезки дві милї голодний до дому і питав себе:

— Хто винен, що я таку шкоду і зневагу поніс у домі поправи? Чи Хабінський і Милян з товаришами, що мене, обікрали обезчестили, чи той, що мене з такими преступниками засадив в одну кімнату і дав нагоду до крадїжи й розбою?

ЕВГЕН ГВОЗДИК.

ВЕСЕЛИЙ ЗЛОДІЙ

УКРАЇНСЬКА ПРИДИБАШКА

Привели злодія на суд. Полагодивши передвступні формальности, говорить йому судія:

— Отже маєте 55 лїт?

— Так прошу ясного суду — „Старість не радість”.

— Що спонукало вас до крадїжи?

— От що: „Без роботи погано рукам!”

— Крадїж чейже не робота!

— Прошу ясного суду: „Хто дбає, той і має”.

— Дурниці говорите. Відповідайте на питаня!

— Так: „За дурною головою і ногам лихо".

— Ви сказали, що раз уже були карані за крадіж.

— Го-го-го! Коли се було, ще як я парубком був, а звісно, що „кождий початок тяжкий".

— Памятайте, що маєте говорити правду.

— Так, так, високий трибунале, щиру правду, знаю, що „правдою світ перейдеш, а неправдою ні до порога", а старі люди кажуть „шила в мішку не утаїш!"

— Розкажіть же тепер, коли ви закрали ся до сусіда?

— „Хто рано встає, тому Бог дає" — думав я собі, йдучи до сусіда, а Бога ошукати не годить ся.

— Відповідайте коротко на мої питаня.

— Прошу ясного суду! „Біда біду перебуде; одна згине друга буде".

Нетерпеливий судія перериває та кричить лютий:

— Відповідайте лиш, про що вас питаю, а не говоріть тут непотрібних річий, не забирайте нам часу!

— О, „час скоро минає а не вертає", — знаю, знаю.

— Коли не будете відповідати на мої питаня, кажу вас сейчас замкнути.

— Перепрашаю високий суд, „велика хмара та малий дощ", а „що тобі не мило, не роби другому".

— Чи признаєтесь, що ви украли тому два тижні 25 курий у свого сусіда?

— Прошу ясного трибуналу, воно ось як: „з чужого коня хоч серед болота злізай!" Чи їх там було 25, сього добре не памятаю, але я все своє: „не вчи ся розуму до старости, а до смерти...

— Чи се були старі чи молоді кури?

— Старі, високий трибунале. Я усе так, як моя покійна мати наказувала: „шануй старших", а ми всі чейже будемо старими, але то таки нема, як старі говорять: „хто мовчить, двох навчить" або „мовчи, язичку, кашки дам!"

Судія з другими вибухають голосним сміхом.

— Прошу ясного суду, перепрашаю, що... але...

— Що хочете сказати? Признаєте ся до крадіжи?

— „Пізнати дурного по сміху ого" — кажуть у нас люди, а „і дурень каші наварить".

— Отже се правда, що ви украли курки?

— Щож робити, високий суде: „хліб їж, а правду ріж", а видно, що „чужою юшкою не поживиш ся."

ЛЮДИНА Я...

БОРИС

ГРІНЧЕНКО

„Людина я... І мушу червоніти
Із сорому, що маю звать ся та!...
Коли б я міг зректись імя страшного
Тоді б здолав мовчати й не клясти,
Але клену!... клену людей устами
І розумом, і серцем, і усім,
Що є в мені живе і розуміє,
За пекло те, що з раю люд зробив!
Клену за кров святу Джордано Бруно,
За кайдани, що їх носив Спартак,
За вирвану з рук у поета ліру,
За плач тяжкий у Рамі матерів
І за тюрму, де мучив ся Пеліко,
За огнище, де вмерла Жанна д'Арк!
Клену за все, що чистотою сяло
І що у бруд змогли ви затоптать,
За все ясне, що в темряві втопили,
За всю красу, що сміттям занесли,
За вільне все, що скованим зробили,
За висоту, що геть зіпхнули вниз,
За розуми, що ви скорили дурням,
За всю любов, що вбила люта злість".

(Грінченко).

НЕ ГОРДУЙ!..

„Не гордуй ти життям молодим,
Не журись безнадійно над ним,
Не кажи, що не вмієш робити
Тим, що доси робить не могла;
Не кажи, що не хочеш ти жити,
Що радіючи в яму б лягла:
Носиш сили в душі молодії, —
Не зрікай ся завчасно надії!
І покинь ти даремний свій страх.
Он розляг ся широкий твій шлях.
Ні, життя ще твоє не минулось,
Почало ся воно, молоде,
Ти недавно до нього прочнулась,
І воно тебе тільки ще жде:
Сором силу в душі своїй мати
І на працю її не віддати!
І не думай про те ні на мить,
Що не зможеш нічого зробить:
Коли палко і щиро кохаєш
Ти убогий і рідний свій люд, —
То невже ти ще доси не знаєш,
Що любов може гори звернуть?
Ні, хто щиро уміє любити,
Може безліч між людьми зробити!
Не гордуй же життям молодим,
Не сумуй безнадійно над ним,
І початки святої надії
Ти зневірям тяжким не дави!
Вір в сили свої молодії
І весела й щаслива живи!
Але ж мусиш те щастя придбати
На роботі для рідної хати".

(Грінченко).

ПЯТКА

I.

Страх бою ся влосцянського банку і його начальника з Дрогобича пана Хапка — говорив часто Василь Хомяк і таки святу правду казав. Кілько разів приїхав у наше село пан Хапко з панами Жидами ліцитувати задовжені ґрунти, стілько разів утікав Василь за село в лози, щоби не бачити людської нужди, неслухати похоронного плачу своїх сватів і кумів викинених із хати на вулицю. — Не йдіть, люди, доброохотно на заріз, а хотяй вас часом тягнуть під ніж, то непоказуйте, що ви тілько в силу богаті, а нищі духом — остерігав Василь своїх сусідів, котрих намовляв писар, щоби брали гроші в банку на свої ґрунти. — Небийте чолом перед тою золоченою каритою, в якій пан Хапко розвертаєть ся, неподивляйте ті цуґові коні, усе те до часу, усе переминеть ся, як переминаєть ся кожда річ, набута з кривдою ближнього.

Але, й на медведя заходять. Таке-ж стало ся і з Василем Хомяком: бідний хлопище знайшов ся нечайно в притулї; прийшла весна. Озимий засїв не зійшов — бо небуло його, а ярини засїяти також небуло. Вправдї невелика обрадованна з того засїву, на піснiй, зимнiй, гірській глинцї особливо, коли треба на плуг, борону, зерно й инші видатки; можнаб за те вдесятеро більше збіжа купити і спожити хлїбець насущний в спокою. Алеж тут ходить про що иншого: чоловік волить сто раз зробити й сто раз усякій бідї оплатити ся, аби тілько мав свій кусень землицї, та не пустопашем, але хоч стоколосою засїяний.

Думав Василь, думав і сяк і так, споглянув через маленьке віконце на триморґовий шмат глинки жовтої, придатної на цеглu, й не міг видумати нїякого розпутя. Раз снило ся йому, що вже був з'орав, засїяв пшеницю і заволочив, але щож з того, коли се тілько сон, марний сон. Думав Василь, суєтав ся, яким способом де роздобути стоколоси на засїв і навпослїд за порадою писаря Андрія

Михайлишина позичив від Мардохея Ройта на тратку пятку.

Мардохей Ройт се великий чоловік в нашім повіті. Покоївка пана Хирлія породила його на полі й кинула в кропиву при дорозі, бо мав дуже червону голову, а сама втопила ся зі встиду в кітлї кипячого земного воску в Бориславі.

Малого „червоноголового" знайшли старо-законні кошерники, вертаючи від чудотворного рабіна жидачівського. Зробили по свойому звичаю „обрізанє" й назвали його по імени Мардохейом, а на призвище Ройтом, себ то червонюхом. Підкидиш рудий дістав ся до дому богатого „трефняка", котрий за покуту мусів його годувати і освободив ся від наложеного на нього „хаймера".

Мардохей Ройт вигодував ся. Хлопцем ходив поміж вози і кричав: Сірки файне, сірки!" Потягнув часом небачній невістї або підохоченому ґазді гаманець, кобелю з набілом, а все те робив спритно й хитро. Пізнійше либав у Бориславі (згортав кипячку з води по ровах та калюжах кінським хвостом або віхтем соломи) по чужих закопах кипячку, хапав віск земний і по троха, по троха доробив ся людським гараздом; нинї є мілїоновим доробкевичом, славним і голосним чоловіком, а тисячі рабів славлять його попід небеса, бють перед ним поклони.

В того самого Мардохея Ройта, в того самого мілїонера позичив Василь Хомяк пятку. Сам писати незнав, тілько положив на тім самім місци, де Андрій олівцем назначив — хрестик. Написав Василь своєю спрацьованою рукою кривий, чорний хрест і зараз якби протичкою без кінця шпигнув його хто у саме серце. Кривий, чорний хрест, кажуть люди смуток, горе, смерть нагла — думав Василь — Господи! будь при минї і моїх недолїтках дітях, дозволь їх хоч підгодувати троха.

— Ройте! — каже Василь оглядаючи на столї перед собою пятку замасчену і попідлїплювану пачковим папером — я тобі говорю тут при кумі Андрію Михайлишенї. пятку беру і віддам по жнивах; за процент дістанеш драбини сїна як патоки, але другої пятки недам, бігме недам, бо то було би за богато два гриби в борщ.

Добре, добре — відповів Мардохей Ройт і поклепав Василя Хомяка по плечах. — До війта не підемо, анї до

суду. Ти в мене остілько домів поставив, я тобі нераз був винен по кількадесять ринських. Ти такий був файний чоловік, що в цілім повіті другого незнаю. Йди здоров, йди купуй в добрий час збіже — нехай Бог зародить. Як ще буде треба приходи, я позичу знов пятку на тратку (вексель).

Не полестили слова Ройтові Василеви, не розігнали тревоги душевної, яка огорнула його в наслідок чорного кривого хреста на векслї. Завагав ся хлопище: брати, чи не брати пятки? Але якось сором, що нива буде на сміх через літо облогом лежати, переміг тревогу й шепнув йому: бери гроші, купуй збіже і сій, нехай люди несміють ся.

Узяв Василь Хомяк від Ройта пятку, купив вівса, привіз на чужім возї радість до дому поміж семеро дробу; кожда дитинка підлїзла з цікавости до вівса. Общупали з приемностию мішок, стали наперед тїшити ся, які присмаки чекають їх тепер. — Се буде й за великодну паску — кажуть діти. — Як присадимо камінь, а намелемо муки, то така буде, як та „гамериканська", що Смерека купив собі на „пампухи", коли позичив був у банку сотку.

— Уступіть ся, діточки, не ріжте мене без ножа — сказала мати гнївно. — То овес на засів. Завтра понесемо в поле сіяти.

Дїти зітхнули тяжко і пішли по кутах. Самим смаком обійшли ся, а чиру(лемішки з вівсянної муки) і не нюхали.

На другий день, скоро тілько на світ займало ся, отець із матерю вивезли в поле овес, кинули в святу земленьку і заволочили тернєм!

По жнивах узбирав Хомяк стілько мерви, що не тілько віддав Ройтови пятку, але ще й ринського провізії драбинчата сїна „як патоки" обіцяв прислати, аж Андрій Михайлишин обробить ся в поли: на часї не можна було дістати нїде коний.

Перейшла осінь, минула зима, запахло на божім світї весною, закалатали бузьки по болотах, а у Василя Хомяка закалатав Мардохей Ройт; заїхав перед самі вікна худою шкапою на придевецькій телїзї й зараз глянув на оборіг обдертий і усміхнув ся злобно.

Василь вийшов з хати, тілько що отченаш змовив, дїти ротою також як з улия вилинули, думаючи, що міняр з дримбами притїк ся. — Я. Висилуню, до вас нарочно приїхав по сїно; довше ждати не можу, бачите самі, що вже

дальше рік буде, як я вам зробив вигоду.

— Нема сіна, Мортку. В цілім селї кождий скупить ся. Голої соломи годї дістати. От бачиш, я цілий причолок з хати порізав на сїчку, що небуло чим дозимувати: учора послїдне поденє дав корові з під оборога, а сегодня ледви випхав її за село. Віддам пізнїйше, по жнивах.

— Добре вам казати по жнивах, коли ви слава Богу господар на ґрунтї, кметь: і корову маєте і молоко і бірник, а я що? Бідний Жид покривджений за добре серце. Кривдо моя, Василуню! Хрест святий, що кривда. Або по жнивах два візки, або я за своє упімну ся в судї.

Суд для Василя Хомяка був не будь яким страховищем, але дїйсним опиром і відьмою довгохвостою з Лисої гори. Одного року щось з десять разів ставав то за лїс пана Хирлїя, то здекуцїйника і все обірвав найменьше тиждень арешту.

Послїдного разу так його помацав якийсь комендеруйонци в вязници по голові люлькою із над самого причолка обірвав волосє, що постановив скрити ся на другий раз перед судом, хоч би в мишачу дїру.

— На що нам суду, — говорив Василь до Ройта — коли й без того можемо жити. Віддам як хочеш: два візки по жнивах.

Погодив ся віритель з довжником, розійшлись оба в мирі, а пів копи яечок, котрі Василиха прилагодила насаджувати курку, поїхали разом з Ройтом до Дрогобича..

II.

Василь Хомяк не засипляв цїлу весну і лїто грушок у попелї, радив ся він то з кумом Андрійом Михайлишиним, то з паном Ваном, підготовлював плян боротьби з нехристом; постановив за порадою обох тих секретарів громадських научити несовісного Ройта розуму за те, що взяв за позичену пятку ринського провізиї, пів копи покладків і ще жадає два вози сїна. — Не так буде,— не вірю думав Василь, — не так стане ся, — як ти собі у своїй голові уроїв, але так, як мій кум Андрій і пан Ван з „Вістника законів державних" вичитали, розважимо мудро й орекли. Пожди, кара Божа спаде на тебе за се, що я стілько страху наїв ся через твоє циганьство. Як візьмемо ся в трійку до тебе, будеш вайкати не сабашової і побожиш ся

не хрестом святим, поганине. Ринський провізиї, пів копи покладків досить з тебе, а за два вози сіна, що жадаєш то підеш хоч на два місяці там, де менї колись лисину на самім причолку кримінальники зробили.

Поставив Василь Андрійови Михайлишинови стодолу, пану Ванови затягнув підлогу в хаті, жде на Ройта, жде, щоби його міг за порадою своїх адвокаів бодай раз колом на своїм подвірю потягнути, але Жидище не являв ся.

Прийшли сінококоси, минули жнива, за Ройта нї слуху, нї духу.

— А дивіть, куме, — каже Андрій до кума Хомяка: вашого Ройта гей вирвало. Прочув гадюка, що кіл уже затесаний, тілько ним просадити.. . Ба, ба, так то усе мусить смирити ся перед ученими секретарськими головами.

— Але драбинчата сіна віддам — говорить Василь — коли я вже обіцяв, треба слово додержати.

— Анї стебилини, слухайте, анї стебили не дайте пархови понюхати — відповів Андрій — ми уже його поучимо, сього лихвара безсовісного. Дасьте йому драбинчата то він схоче другі, потім оборіг, хату і т. д., аж вас до нащади загирить, недайте нїчого, на мене покличте ся, моя вже в тім голова.

— Як покликати ся, то покликати ся — відповів Василь і напив ся до кума, щоби було їм на здоровлє, а ворогами на безголовє.

Послухав Василь дорадників, не сходив ся з Ройтом. Заскочила ненадійно тяжка зима, якось потягнув із пашою мало що не до Великодня. В самий страстний тиждень Хомяк крутить ся що нема чим багрю діпхати до зеленої, а тут і термін у саму велику пятницю, прийшло йому, щоби став до суду в Дрогобичи.

— Жінко, що менї робити? Я не піду до суду, ліпше повішу ся!

— Господь з тобою, Василю! — каже налякана жінка. — Таж у лісї сими часами ти не був, перед здекуційником з накритою головою не стояв, то й до цюпи (арешту) не замкнуть. То за свідка — лагодила жінка — певно що за свідка, що ти колись дивив ся, як пан Хапко витовк війтови три зуби.

— Ба, в свідка очи як в дітька, бодай став як камінь.

войт візьме басарункового, як колись від Хирлія, а мені причолок домикають „жайворонки" бориславські в арешті!

— Йди, йди, небій ся, я тобі ручу; й купиш жовтої фарби до паски, щоби така хочраз була, як у людий.

Полинув Хомяк із тяжким серцем до Дрогобича. Прийшов до суду, а там Ройт у сінях жде на него з двома поліцаями і ще з якимсь панком. Здурів хлопище відразу, як побачив стілько урядників перед собою, забув навіть, на котрім місци стоїть, а з переляку хоче поклони бити.

— Пожди, котюго! — крикнув Ройт. — Я тебе засаджу на рік цілий, розумієш?... Вилїниш ся і облїзеш там в арештї!

Наляканий Хомяк став перепрашати Ройта, кланяти ся поліцаям, щоби не гнівали ся, а він пристане на все, тілько до арешту нехай не замикають.

Вихіснував Ройт слабу сторону своєї жертви, узяв його на шинк і там при свідках зробив Василь Хомяк угоду ось яку: або по жнивах три вози сіна, або пятьдесятку, на котру підписав знов вексель за доткненцем пальцамі пюра і зробенем кжижа свентеґо.

Аж тепер Василь Хомяк став обережніийший. Днем і ночию гарував, а складав крейцар до крейцара, щоб раз із бідою розвязати ся. Не слухав уже ні пана Вана ні кума Андрія Михайлишина, плював на їх рекурси, тілько робив, а робив. Якже назбирав цілу пятьдесятку, узяв тоді кума Андиря і поїхав з ним до Дрогобича загодити Ройта.

Приїхали до міста, а кум Андрій каже:

— Ви, Василю, непоказуйте ся Ройтови на очи, бо там у него заєдно крутять ся ті надшиванцї: я сам віднесу троші, може де-що зторгую, добре що то урвати.

Мудре слово каже кум Андрій — подумав Василь і пристав на його предложенє; післав кума з пятьдесяткою до Ройта, а сам лишив ся коло „Кривої Качки".

— А що спустив що з пятьдесятки? — спитав Василь прибулого Андрія.

— Щоби не спустив, дух би з нього спустило — каже смутно Андрій.

— А чи взяли ви хоч вексель?

— Та на що вексель? Я вже так зробив, що його не треба.

III.

Таке поведенє кума Андрія не припало Василеви до вподоби. Пішов отже сам до Ройта розвідати, як стоїть діло з пятьдесяткою і векслем. Тут довідав ся що кум Михайлишин дав лише сорок пять ринських, а пятку зіставив собі, бо мав єще щось купити до дому, поставити на льотерію і взяти три пачки „турецького”.

Прийшло до очий, кум Андрій став звиняти ся... — Простіт — каже — куме, — не гнївайте ся, я признаю ся, що узяв пятку, бо менї дуже було треба; віддам її у коротків часї.

— Слухай же, слухай, Ройте!... Кум свідок, що я тобі віддав пятьдесятьку, щоби ти мене не напастував.

— Добре, добре — говорить Мардохей — я другий раз від вас упоминати ся не буду.

— Нї, ще не все добре — каже Василь. — Буде добре аж тодї, як ти менї віддаш вексель на пятьдесятку; без нього я не уступлю ся тобі нинї з хати.

Не хоче Ройт віддати вексель. Розпочав ся отже спір: Жид з кумом так, Василь инакше, вхопив Ройт Василя за сірак, хоче викидати його за двері та не може.

Видер Василь Ройтови кусень лейбика з цїлесами, Ройт знов відфалатав йому з заду богородицю (каптур) від сірака — не гаразд. Надійшов на щастє пан Ван, казав дати лїтру тої лїпшої, випили її у трійку і таким способом переконали оба писарі Василя, що не законно упоминає ся вексля від Ройта, коли вже віддав йому пятьдесятку.

Кум Андрій, як сказано, купив собі за Василеву пятку: секретарську циґарнїчку з янтаром, поставив аж десять карток на лютерію, узяв три пачки турецького тютюну й папірки; скрутив Василеви папіроса і погостив його по „панськи”. Ще і присяжний десь навернув ся і взяв усїх трох на свій „форшпан” до дому!.

Рік цїлий не міг Василь опамятати ся, бо пятьдесятка зжерла ввесь достаток із хати, але раз покінчив дїло і мав святий спокій. Одним дуже потїшав ся і покладав усю надію: мав кількадесять возів перележаного обірнику, призбираного за кілька лїт то з хлїва то з толоки, то з дороги, а все те вивозив йому кум Андрій на три загінцї поля.

Вертає раз Василь з лїса, де чехолили (рубали) в Жида молодник, закуплений за песї гроші від пана Хирлея йде дорогою та думає собі, чому то такого марнотравника не замкнуть до кріміналу хоч на кілька літ за те, що дає нищити таку бросгь молоденьку, аж чоловікови серце крає ся. Йде селом попри коршму, а Гершко Соплявий вибіг і заступив йому дорогу.

— Погоди, маю до тебе орудку.

— Вперед віддай менї тих пять соток — відповів Василь — що вициганив ти від моєї сестри і скупив ґрунта за мою материзну, инакше я тебе не слухаю.

— Можеб ти прийшов поставити стайню, то я заплачу разом.

— Недочеканє твоє! не піду. Право продам кому небудь, а пять соток і коралї, що небіжка моя сестра лишила, мусиш віддати: коли не менї, то другому..,

— Василю, не говори крізь сон! Менї від тебе буде щось належати ся: тих пятьдесять ринських, що ти позичив у Мардохея Ройта з Дрогобича і провізиї в друге стілько. Маю вексель із твоїм підписом.

Сплюнув Хомяк і аж зареготав ся пустим сміхом. — І ти, поганине, маєш відвагу менї такі дурницї говорити, ти світовий злодій, розбійник? Та же ти за мою сестру повинен висїти на шибеници, що так тяжко її скривдив і забрав увесь маєток. Зачепи ся лиш зі мною, а побачимо, хто виграє. Наговорив Василь Гершкови, наговорив, на матїркував, що влїзло ся, тай пішов до дому.

— Менї, Василуню, пятдесятку з процентом дати — кликав Гершко за виходячим. — Ти майстер, відробиш менї сокирою — Василю!

— Щоб тобі так грудьми робило. Пять соток і коралї віддай! анї то вкриє тебе тяжка недоля.

,Розійшли ся.

Того ще дня поїхав Гершко Соплявий до Дрогобича і заскаржив Хомяка до суду за пятьдесятку. В дві недїли зїхала до Хомяка секвестрація, оглянула лїпянку і з двору і в серединї, нема що робити; все не стоїть зломаного шелюга: як би розвалив, то остались би купа жовтої глини з валків і дрібка ріща зі спорохнїлих плотів. Запекти файку. Пошитє щезло десь, тільки купини моху споювали місцями дрантиве покривало; шкода, що називала ся ха-

тою і містила у своїм нутрі десятеро істот, сотворених на образ і подобу божу.

Бігме-ж нестояло називати єї хатою, тілько хиба для того, що там сиділи люди.

— Треба чого иншого глядіти — сказав присяжний Цуценка. — Та крива, підскубана курка, сей котище замлілий і скриня з поломаним віком, не вартують і за скрутлик тютюну.

— Та, хиба ще ґрунт остане, а більше нічого — сказав війт із повагою — на пятьдесятку все збере ся.

— Засеквестрували, нехай там — каже Хомяк до жінки. — Коли я за позичену пятку віддав пятьдесятку і ринського провізії і пів копи яєць і ту позичену пятку, то уже щоб я і до Відня пішки пішов до самого найяснїйшого пана, то пять соток і сестрині коралї злодюзї, котюзї не подарую.

Пішов Хомяк із Кумом Андрійом до якогось нового адвоката, порадив ся і написав суплїку, але не до суду в Дрогобичи, тілько просто аж до „Пшинайсьвентшої комісії" у Відни, щоб від разу всім носа втерти.

Жде, жде Василь, нема нічого з Відня, а жид Гершко також спустив ніс на квінту; видно мусїв троха побоювати ся трибуналу.

Вийшов Василь раз із жінкою за потік, оглядає оранину, що так по приораню гною збухтїла і каже:

— Євко! але буде нарік пшениця, пшениця, що і люди нам позавидують.

— Та щоби нас тілько ще яке лихо не спіткало за сю позичену — пятку— каже жінка.

— Неговори пусте. Евко! ось диви, яка на тих кусниках при долині капуста... Головки аж мило на них глянути. Сего року крижівок на Різдво не будеш жадна. Ех голубцї будуть, голубцї!...

— Дай Боже щастє! — заговорив панич, вийшовши ненадійно з лозини і станув перед Хомяком.

— Дай Боже, Бог заплатить, дай Боже і ван! — відповів Хомяк і вже хотів сказати, що в него нема на продаж свиний, але узрів жовтий шнурок коло шапки і замовк, мов у язик укусив ся.

За паном надлїзли громадські „судаторі" з Гершком і стали оглядати Василеву угноєну нивку.

— Пан сендзя зїхали здавати ваш ґрунт Гершкови за довги — сказав війт і запхав палицю в мягку ораницю.

Судия глянув на обоїх Хомяків, на дрібні діти, жаль йому стало їх. Чутє людськости заяснїло рясною сльозою на його повіках... — Ґаздо, погодіть ся з арендарем! Ви програли справу; ви винні вісїмдесять ринських і комісію; отже коли неполагодите ся, то віритель буде від нинї так довго уживати ґрунт, поки йому несплатите!

Василь остовпів. Хотїв ричати нелюдським звірським голосом, але корч стиснув горло, дух у грудях заперло; хотїв кинути ся на розбійника своєї сестри, але йому відмовили служби і руки і ноги.

— Нї нїколи, прошу пана сендзього з злодієм не погоджу ся, анї не прощу йому моєї кривди — вимовив насилу нещасливий.

Судия здав ґрунт жидови Гершкови Соплявому, сїв на бричку і поїхав, а присяжний забрав ся тим часом рубати капусту.

— Беже мій, Боже мій! темно менї — світа божого небачу! — кликав Василь Хомяк і йшов хильцем, сам незнав де. Над самим берегом скалистим заточив ся, упав головою у потік.

Прибігли дїти, жінка, витягнули, зробили плач і крик, та що з того? Дїти ридали над погибшим, а Гершко рубав капусту.

Незавидна доля: Говорив, що наїсть ся на Різдво Хрестове голубців, от і наїв ся!

С. Ковалїв.

ВІЧНИЙ РЕВОЛЮЦІОНЕР...

„Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю, —
Він живе, він ще не вмер.
Ні пекольнії туртури,
Ні тюремні чорні мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпіонське ремесло
В гріб його ще не звело.
Він не вмер, він ще живе!
Хоч від тисяч літ родив ся,
Та аж вчера розповитий,
І о власній силі йде,
І простує, і міцніє,
І спішить туди, де дніє;
Словом сильним, мов трубою,
Мілїони зве з собою.
Мілїони радо йдуть,
Бо це голос духа чуть.
Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По варстатах ремісницьких,
По місцях недолї й сліз.
І де тільки він роздав ся, —
Щезнуть сльози, сум нещастя,
Сила родить ся й завзяття
Не ридать, а добувати,
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі".

(Франко).

С. КОВАЛІВ.

СУД

Завзяли ся панове радні на громадський ліс, нищать безпощадно, ділять ся поміж собою, як Гершко прикаже. Кождий богатший не питає чи вільно, чи ні, тільки ночою їде, чехолить (витинає) молодник що найкращий, найпростійший, а кривяче оставляє на розплодок.

Задивив ся бідний Тома Шрамяк на богачів, поїхав раз і собі в ночи до ліса красти. Станув однокінкою при фосї стяв дві осички, одного дубчака, виложив сам на телїгу тай їде. Вертає з ліса до дому, та якийсь огорнув його неспокій; хотяй з громадського, та все крадене. — Перший раз вітцівська телїга неприємно затиркотала йому во „всеушлишаніє": Тимку! отець твій був чесний чоловік, а ти через таку дурницю злодій!

Пече Тому Шрамяка під серцем те сухе кимяче, що аж грудь розпирає. — Щож то буде — думає собі Тома — як крадені дрова станують горіти у вітцівській печи: йой! то ще сто разів гірше буде душу палити. Пек би тим радним! — думає собі Шрамяк — скілько вони крадуть і крадуть і легко їм дихаєть ся. Хиба-ж у них камяне серце, або давно з лихим спрягло ся? Дивно воно виглядає і то дуже дивно. . .

Не довіз Тома патиків до хати: скинув їх у рові при дорозі під селом, з ними і половиною душевого тягару а сам поїхав із порожним возом до дому.

Знайшли рано пастухи патики в рові, стали рубати на короткі кусники, носити до дому, та потолочили Гершкови жито.

Хто зробив шкоду? Тома Шрамяк; він поскидав патики в рів під арендарове жито, отже він провинив тяжко.

Прийшов перший Панько Драбовський, лїсний громадський до Шрамяка на комісію і видер від нього два ринські.

Прийшов також і пан начальник із радними до Гершка, а глянувши на „почесне" і на закуску, вислав „екзом" на комісію премудрого Момота череватого, а той з иншими обожателями непорожної фляшки отаксував шкоду так грубо, що аж Гершкови за много видавало ся: копу жита, або дванайцять ринських призначили.

— Маєш заплатити панови Гершкови за копу жита дванацять ринських — каже пан начальник Шрамякови, потягнувши його з притиска кілька разів патерицею по спині. — Дванацять ринських шкоди, а пятку кари до громадської каси, що наше добро крав!

Такий засуд перетворив Шрамяка в одній хвилї в страшного чоловіка; очи його чорні засвітили незвичайним блеском, на протяглім смаглявім лици осів глумливий усміх. Стояв у порозї і глядів на радних, не рушаючись із місця. Він запалав тепер страшною местю. . . — Нї, ви не люди, думав собі, — ви підлї слуги ада; я вас усїх там іще вишлю; покине вас та жажда невгасима.

Порушив ся Шрамяк навпослїд і хоче вийти на двір прохолодити ся, аж тут ненадійно прискочив до него присяжний Цуценка, вхопив йому з голови шапку, а з шапкою вирвав повну жменю волося.

— Дай пять шусток кари — каже Цуценка — за те, щс носиш цісарску шапку, а тобі не вільно. Надійшов на те Іван Турок попри коршму, а почувши крик, вступив на самий приск, як присяжний почав Шрамяка микати за волосє. . .

Друлив Турок Цуценьку, аж той ногами накрив ся і каже:

— Досить напив ся ти його кровавої праці, а волося не рви! Не роби йому лисини; коли вже шапку заграбив, то не буде мати її чим накрити.

— Що тобі до того? — крикнув пан начальник ледви тримаючись на ногах. — То злодій! він наробив шкоди не мало і в лісї і панови Гершкови в поли.

— Так, так! то котюга, по ночах краде — притакував Цуценька.

— Слухайте, війте, сором вам! — повідає Турок, глянувши на пяних радних. — Він не злодій! він не навчив ся красти, бо у нього серце чисте і душа не чорна! Йому було позичити собі на сю ніч вашого серця і вашої безсовісти, а тодї певно був би і пів лїса загирив, і Гершкове жито стовк і нинї з вас кпив і сміяв ся!

Зітхнув Шрамяк тяжко, обняв Турка, став його цілувати.

— Друже-брате! — проговорив бідак з дивним унесенєм. — Ти уратував менї житє в Боснї, коли я летїв у пропасть, а нинї спасаєш мою душу! Знаєш, чим я перед хвилею був? Палїйом проступником. Я хотїв усїх тих безсердечних синів ада пустити з димом і сам спопелїти!

Остовпіли судаторі, замовкли, витверезили ся в однїй хвилї і кождий бачив свою загороду в поломінях!

— Ходи, ходи звідси — сказав Іван Турок Шрамякови, — ти такий палїй, як і я — і повів його до себе.

КОСАР

Косар в степу траву стинає,
Женці назуолюють серпи,
Господар поле оглядає
І дума: скільки ж то з копи
Вмолоту буде на ціпи?
Дідок у пасіці старенький
Збирає молоді рої,
йому „щастить" і він раденький:
Заходи виручить свої
І ниву сплатить у гаї.
Чабан глядить свої отари,
Настриг шерсти, ягнят надбав,
Будує три нові кошари,
Купив з млином глубокий став
І третий приробив постав.
Розумний ковалїв хлопчина
Учив ся в батька майстерства,
Бо бачив: свіжа копійчина
І паляниця не черства.
Скінчивши висший курс науки,
Міркують дідича сини
Про карти, про дївчат, про штуки,
Де-б легше заслужить чини,
Та брати гроші й ордери.
І так для користи своєї
Торгують, вчать ся, сіють, жнуть...
Немає вищої ідеї:
Для себе тілько і живуть —
І щастям тілько це і звуть!
Слїпі! Ви щастям те назвали,
Що тоне, і гниє, й горить!
Ви щастя в тлїні поховали
І стали гнїй з його творить...
Тим щастя в світї й не зорить!
То все матерія, а духу
Нїякого не найдеш там,
К добру і злу нема там руху
Нїщо любить не скаже вам
І як допомогти братам.
Громадський дїячу! Всї сили
В громадську справу понеси!
Не бійсь того, що до могили
В життї не діждеш ся краси,
Яку ти праці оддаси!
Для щастя людськости святого,
Для вічности працюєш ти!
Твій ідеал найкращий всього!
І всякому добро нести —
Немає вище красоти!

(Шелухин).

СКІН

ОПОВІДАНЄ В. СТЕФАНИКА.

Як глуха осінь настала, як з ліса все листє опало як чорні ворони поле вкрили та тогди до старого Леся прийшла смерть.

Умирати би кождому, смерть не страшна, але довга лежа — ото мука. І Лесь мучив ся. Серед своєї муки він то западав ся в якийсь другий світ, то виринав з него. А той другий світ був болючо дивний. І нічим Лесь не міг сперти ся тому світови, лишень одними очима. І тому він ними, блискучими, змученими так ловив ся маленького каганця. Вязав ся очима, держав ся його і все мав страх, що повіки запруть ся, а він стрімголов у невидїний світ звалит ся.

Перед ним на земли сини і доньки покотом поснули, не могли тілько ночий неспати. Він держав ся каганця всею моцею і не давав ся смерти. Повіки великим тягарем зайшли понад очи.

Він видить на подвірю богато малих дївчат, кожда в руці жмінку квіток тримає. Всї глядять ід могилї, смерти виглядають. Потім всї очи повертають на него. Хмара очий синих і сивих і чорних. Та хмара пливе до його чола, гладить його і простуджує...

Продер очи, ймив жилу на шиї між пальцї, бо голову з пліч скидала, і погадав:

„Аді, це ангели перед смертив показуют си". А як він гадав, а каганець утік з перед очий.

Поле рівне, далеке, під сонцем спечене. Воно води просить, дрожить і усїляке зїлє до себе клонить, аби з него води напити ся. Він оре на ниві і руками чепіг не може вдержати, бо палить його спрагота у горлї. І волів палить, бо ротами вогку землю риють. Руки від чепіг відпадають,

а він падає на ниву, а вона його на вуголь спалює...

Каганець випровадив його з того світа.

„І не раз тай не два я на поли без води погибав, у Бога все записано!

І знов запав ся.

Поконець стола сидить його небіжка мама тай пісню співає. Потихо та сумно голос по хаті стелить ся і до него доходить. То та співанка, що мама йому маленькому співала. І він плаче і болить у серцю і долонями сльози ловить. А мама співає просто в його душу і всї муки там з тим співом ридають. Мама йде до дверий, за нею і спів йде і муки з душі.

Тай знов каганець показав ся.

„Мама із того світа має прийти та над своєв дитинов має заплакати. Таке Бог право їм відав".

Ноги пукали від студени, він хотів на них кожушанку накинути тай серед того очи йому згасли.

Горлаті дзвони над ним дзвонять, крисами голови доторкають. Голова йому розскакує ся, зуби з рота вилїтають. Дзвонові серця відривають ся від них і падають йому на голову і ранять...

Роззявив очи страшні і безпритомні.

„Я помінив купити дзвін, аби по селу вогонь вістив, але роки були ціпко тїсні тай я все не вітьикав. Прости минї, Господи милосерний".

І наново скотив ся у пропасть.

З гори, з височенної високости снопи ячмінні кербутом на него падають. Падають і закидають його. Остина лїзе в рот, у горло. Палить червоними іглами і вся коло серця сходить ся і пече пекольним огнем і ріже в саміське серце...

Розвів очи вже мертві і безсвітні.

„Мартинови не дали заробленого ячменю і той ячмінь минї смерть робит".

Хотів крикнути на дїти, аби Мартинови ячмінь віддали, але крик крізь горло не міг продерти ся, лиш горячою смолою по тїлї розходив ся. Вивалив чорний язик, запхав палцї в рот, аби голос з горла вивести. Але зуби кланцнули і заціпили ся і пальцї затисли. Повіки впали з громом.

Вікна в хатї отворяють ся. До хати всотує ся біла плахта, всотує ся без кінця і міри. Ясно від неї, як від со-

ниця. Плахта його уповиває як маленьку дитину, вперед ноги, потім руки, плечі. Туго. Йому легенько, легенько. Потім залізає в голову і скобоче в мозок, всотує ся в кождий сустав і мягонько вистелює. А на конець горло обсотує все тугійше, все міцнійше. Вітром довкола шиї облітає і обсотує, обсотує..,

ПРИРОДО!..

„Природо люта, мачухо лукава,
Убійнице ненаситна, крівава,
За що тобі пісні від нас і слава?
Чого принаджуєш ти нас собою
І всіх на смерть затроюєш борбою,
Учителько ненависти й розбою?
Тобі пісні співати за всі муки,
За кров, за смерть, за окрики роспуки,
Подателько злодійської науки?
За ту борбу, зажерту від дитини,
За всі затроєні життя хвилини,
Прийми від мене гордий сміх і кпини!"

(Маковей).

БАЧУ:..

Бачу: суне мій прабатько
Крізь гущавину лїсну,
Оленя несе до дому,
Піт із його аж тече:
Сонце вже у праліс тоне,
Та скажено ще пече.
Скинув добич при печері,
Кличе жінку із нори:
„Дай же їсти що печене,
А звірюку забери!"
А праматн тихо каже:
„Я сьогодня не пекла;
Є сиреньке мясо добре, —
Подивись, я принесла"...
А прабатько як не крикне:
„Чом же стерва не спечеш?
Геть менї з печери, бабо,
Бо убю, як не втечеш!
Я тягаю ся лїсами,
Змарнував життя своє,
А вона сирого мяса
На вечерю подає!"
Налякала ся праматн,
Каже: „Та огонь погас!
Що я палїчча натерлась, —
Не затлїлось а-нї раз!"
Він вхопив ножа з кременю:
„Геть з очей менї, стара!"
Витяв у оленя пів-шинки,
Їсть, сердега, хоч сира.
Затулила жінка очі,
Сльози каплють з-під долонь:
„Все що-дня печи печеню,
А так тяжко про огонь!"

(Маковей).

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

КИДАЮ СЛОВА

Відбив ся я від вас і ви мене забули.

А житє наложило ярмо на карк і казало орати.

Орю.

Кладуть ся скиби чорні та глубокі, довгі предовгі. А під тими скибами мої сили, моя молодість, моє всьо.

Так день за днем.

І тільки в тиху ніч, як місто вже і як клопоти задрімають, відчиняю вікно та дивлю ся на схід.

Дивлю ся і слухаю.

Та око моє паде в пітьму просторів, а думка кане в сутолоку подій.

Так минають години, поки око не пічне в пітьмі читати, а думка до заколоту не звикне.

Тоді чую якийсь гамір великий, шум і рев, як би повінь ішла.

Бийте в дзвін, бийте в дзвін на трівогу, щоб збудив ся малий і великий, щоб до праці зібрав ся усякий, на ратунок, щоб не було пізно, — бийте в дзвін, бийте в дзвін, на трівогу!

Гать будуйте кріпку і високу, щоб нас море грізне незаляло, щоби ми у багні не застрягли, та щоб внуки дідів не проклялли, що не вміли краю боронити, — гать будуйте кріпку і високу!..

Чую гамір, шум і рев скажений.

— — — — — — — — — — —

І я на тую гать кидаю свою пайку, дрібні слова.

„Буває слово від діла важнійше, буває діло доброго слова не варте".

Кидаю пайку на гать, най кріпить ся, най росте високо.

А кидаючи, не знаю, де впадуть і де ляжуть ті слова, що кину.

Чи як камінь на споді, в основі, як те вапно, що спонює камінє, або земля, що греблю накриває?

Хоть не знаю — кидаю з далека.

Бо може від тих слів, як від каміня, відібеть ся яка во-

рожа филя і покотить ся назад у море з шумом?...

Може, як вапно мур скріпляє, так вони скріпляти муть каміне, що лежить в основах, аж на споді... А може на них, як на землї, верх греблї, виросте трава, зацвитуть квіти і вкорінить ся тіниста липа, або висока, вистрілить тополя... І може колись, у тіни тої липи, грати муть ся безтурботні діти, як ті легкі хмари на блакиті. Або колись, (коли, хто може знати?), на тополю гляне хлопець умний, або дївчина вродлива коло його, і гадки їх полинуть високо, наче віти стрункої тополї... А з далека шуміти ме море, в береги скалисті вперте, переможене приборкане, безпечне.

— — — — — — — — — — —

Гать будуйте кріпку і високу!

КІЛЬКО Є ЛЮДИЙ НА СЬВІТЇ?

Людність сьвіта виносить коло сімсот мілїонів душ. Се число опираєть ся на найновійшім обчисленю людности, котре переводять усї цивілїзовані держави. Число мешканців у некультурних краях є оперте лише на здогаді. Та цікаво знати, що в краях культурних, де число мешканців є урядово й точно обчислене, на тисячу мущин припадає 990 жінок. Иншими словами, мищин є більше як жінок. Та се число є ріжне в ріжних краях. В Европі на тисячу мущин припадає 1045 жінок, в Америцї припадає 964, в Азії 961, в Австралії 967 жінок на тисячку мущин.

КІЛЬКО ЛЮДИЙ МОЖЕ ВИЖИВИТИ ЗЕМЛЯ?

Сим питанєм займаєть ся учений Павло Бальод. Найбільше поживи дають людям ростини, тому можна управляти ще величезні простори землї, яких досї людська рука ще не доторкнула ся. На одного Японця припадає 200 кільоґрамів збіжа, на Нїмця 450 кґ., а на Американця 1,000 кільоґрамів. Таке велике зуживанє збіжа поясняєть ся плеканєм худоби. котра також потребує богато збіжа. Анґлїйський ґеоґраф Навенштайн начислив на світї поживи на

6 міліярдів людий, а статистик Фірке для 9 міліярдів. Знов Опенгаймер каже, що земля при будучім розвитку технїки та обмеженя поживи ростинами може виживита 200—350 міліярдів людий. Після нїмецького способу житя, треба на одного чоловіка лише пів гектара землї; тодї могло би вижити на світї 5.600 мілїонів людий. Коли приймемо японський спосіб поживи, тодї одержимо 22.400 мілїонів можливих мешканців землї.

О. Д-ов.

СЕРЕД РОБІТНИЦЬКИХ ДІТИЙ

Тяжка доля робітника, що й казати!

Мусиш і сам годуватись, а як маєш родину, то й її треба годувати. Про се не думають капіталїсти: їм треба тільки працї робітничої, а що поза тим — їм байдуже. Тож робітник мусить сам дбати про свій добробут. Орґанїзація є сила, проти якої нїщо встояти не може.

І женевські робітники через орґанїзацію дійшли до того, що їх дїти мають на лїто добру їжу, помешканя, свіже повітре. Дїти їх навчають ся кохати природу, любити й поважати працьовників; підготовляють ся до боротьби за царство працї, за соціялїзм!

Але деж робітничі сини й дочки навчають ся всьому тому? Де виховуєть ся в них необхідність розуміня спільности інтересів проти капіталїстів?

Се — Школа Вільної Думки.

Переконаний соціялїст, борець за робітничі інтереси і досвідний педаґоґ д-р Фільпіус заснував сю школу й віддав усї свої сили тим дїтям, будучим борцям за ідеї батьків, за кращу долю робітництва.

В звичайні часи дїти ходять до народної школи, а по недїлях вони збирають ся в Maison du Peuple — соціялїстичнім „Народнім Домі", де пізнають початки соціялїстичної науки, навчають ся робітницьких пісень, розвивають наукові погляди на розвиток природи, навчають ся

до всього доходити своїм власним розумом, позбавленим всіляких попівських видумок.

На літо всі діти сеї школи виїзжають у гори, недалеко Женеви. Там вони весь час на сьвіжім повітрі й набирають сили, щоб повернутись до школи, з новим завзятєм взяти ся до науки.

Мені прийшлось бути на сьвяті сеї школи в горах, у селі Бомоні. Була неділя. З міста приїхали батьки та родичі провідати любих своїх дітий. Були й гості і прихильники були й селяни Бомона. На поляні була зроблена сцена для вистави: тут говорили діти про горе робітниче, про його тяжку долю, про будучий лад і як дійти до нього. Тов. Фільпіус у короткій промові зясував завданя Школи Вільної Думки.

„Богато лихого говорять про наших дітий наші вороги, але нехай би вони прийшли й подивились на них з близька і розум їх підсказав би їм щось инше" — говорив тов. Фільпіус.

Так! Розум!

Але що їм розум! Їм потрібне визискуванє! Робітник — се „темна маса", після них, яка не може зрозуміти „вищої культури"!

Вистава кінчила гимном: „Пролєтарі, єднайте ся", присьвяченим Фererови, замордованому ворогами сьвітла.

*

Сьогодня вертала ся кольонія до міста — скоро, за 10 днів, почнеть ся наука в школах. Спереду їхав величезний віз за червоним прапором Школи Вільної Думки, на возі були річи кольоністів і найменші члени кольонії. Більші діти й родичі, що вийшли на зустріч, ішли ззаду співаючи робітничі й вільнодумні пісні.

Весело йшли хлопці й дівчата в червоних беретах. Робітники радо стрічали їх, а підприємці... — вони сховали ся, бо вони не мажуть по природі своїй витати тих, що з більшою силою і завзятєм боротимуть ся за свої клясові інтереси!

Дійшли до зарані назначеної площі, де чекала решта батьків, що через ті чи инші причини не могла вийти на зустріч.

*

І розбіглись червоні капелюхи по місту.

Утримує сю кольонію „Товариство Вільної Думки", частину коштів покриває держава і кождий батько дає на утримане дітий за цілі вакації (два місяці) за дитину до 9 років 18 франків, за більшу 30 франків.

І чому-б нашому робітництву не утримувати такої школи?

В. СТЕФАНИК.

ВІСТУНИ

То будуть старі, бідні вдови або їх внуки або старі діди, що коло своїх дітий тулять ся і чують що-дня, який вони тягар у хаті, або то будуть молоді жінки з малими дітьми, що їх чоловіки покинули і десь у великім місті за них забули. Вони будуть іти чередою в поле, минатимуть хрести, що тепер їх ніяка зелень не закриває, лишатимуть за собою блискучі, гладкі, сталеві дороги і будуть розходити ся по сивих монотонних стернях, діти будуть шукати колося, а старі тамтогорічних ковіньок.

І дід Михайло буде йти зі своїми внуками, з двома хлопчиками і з Оксаною найстаршою між ними. Хлопці будуть як лошачки то перебігати діда, то лишати ся далеко позаду, а Оксана буде все йти разом. Дід буде нести дрантиву, чорну верітку на плечах і буде покашлювати Оксана буде мати в руції хліб для хлопців і для себе. То буде саме полудне, а дід буде все казати Оксані:

— Це сонце, синку, вже з морозом.

Будуть вони іти, іти і зіпруть ся на одній ниві. Дід стане коло межі, Оксана піде серединою ниви, а хлопці почнуть шукати дуч по полю, керничок ясних і батіжків та ножиків загублених пастухами.

Оксана здійматиме кождий колосок, що надибле і буде всі складати в ліву руку, а як жмут згрубіє, то вона його буде складати понад ярок аби потім легко найти. Вишукувати буде долики, рови, бо там найбільше колося. Сто разів на мінуту буде схиляти ся і буде виглядати як

найпильнійша робітниця. Згодом зачнуть її поперед очи бігати жовті або синї плями, або одна половина ниви буде така як має бути, а друга половина буде вся зелена. Вона пристане, затулить долонею очи і буде хвильку стояти, потім нагло візьме з перед очий руки і вся полуда пропаде. Або вона заспіває співанку, заспіває її собі лишень потихоньки з великим стидом і з ясною радостю, що вона вже може співати. Класти буде ноту до ноти і слово до слова з дрожачою непевністю, як мала дитина, що вчить ся перший раз ходити і кладе білі ноги з радістю по землї. А що колос здойме, то співанку свою урве і наново її зачне з новим не знати, що то там не дає дихати, аби розрізав груди та аби ту запеклу кров відти викинув та може би ще прожив трохи...

І буде далї витягати ковіньки і буде кашляти і сїдати. А по при роботу будуть налїтати на него думки і за осінь і за зиму і за весну. Десь в голові зароїть ся таке, що він забуде за ковіньки і за кашель.

,— Як є чим пропалити в зимі то менше їсти хоче си. Рано собі встань, відмети сніг від порога, набери з шіпки ковіньок, насип під піч тай зараз на хатї веселїйше. Катерина зварит кулешу, дїти повстают тай вже є для них гореча лижка борщу тай тепла піч тай тобі, діду, межи ними тепло. А як немож лїпше то й так добре... Ковінька як суха, то вона дуже добра... І він буде випорпувати далї з охотою і з більшою силою. Але гадка гадку буде здоганяти і він їх не віджене.

— Кобим не вмер ще доти, доки хлопцї підростут, то мала би щистє, бо яби тото усе межи люде розтрутив, аби робило само на себе, а дурна жінка — що вона знає? — лише плакати! Яби тото справив на дорогу лїпше від неї...

Тепер він закличе на хлопцї. Вони прибігнуть до него з вдовбаним гарбузом.

— Мої-ня, а ви чому Оксанї не помагаєте, а їсти хочете? Ідїт трошки коло неї грайте си, бо єї скушно.

Хлопцї підуть до Оксани, а дід буде далї сотати свої думи.

— Хлопцї здорові, рослі, аби лиш дочекати ся! менший то штудерний такий як старий. У зимі то допоминає ся чобіт, бо каже, що на печи єму недобре. Кілко сміху є

з него, що якбим вмер, тайби осиротіли...

Він буде глядіти на сонце, чи низько спустило ся і на ковіньки, чи досить їх назбирав. Потім закличе Оксану, аби йшла помагати йому зносити ковіньки і оббивати їх від глини. Вони знесуть їх в одну купу і зачнуть оббивати бучками. Стовп куряви підойме ся над ними, дід буде кашляти, Оксана буде прижмурювати очи, а хлопці будуть їсти хліб. В сей час буде сонце над заходом. З дооколичних сіл припливуть на ниву звуки дзвонів і будуть стелити ся разом з росою по стернях, по дорогах заблеють вівці і загукають пастухи, по полю будуть орачі викидати плуги з борозен і ладити ся до дому. По долинах здойме ся сива мрака, ворони будуть тягнути до садів в село і пси будуть тікати до дому, бо вже не будуть могли ловити перепелиць по полю.

Дід Михайло буде хрестити ся і збивати порох із сорочки і дуже кашлати. Потім напакує повну верітку ковіньок, внуки йому поможуть її завдати на плечі і зійдуть на дорогу. Оксана буде нести свої сніпки колося, а хлопці ховатимуть ті ковіньки, що впали з верітки у пазуху. Заки дійдуть до дому то пазухи їм моцно повіддувають ся, а черева їх стануть чорніські від пороху.

В селї вони всї подибають ся і бідні вдови і їх внуки і діди і молоді жінки, що їх чоловіки покинули — всї з ковіньками і зі сніпками колося. Вони вістують, що осінь приходит.

НАТАЛЬ ВАХНЯНИН.

З ТОГО СВІТА

Я сего року не діждав Нового року, а умер таки на саму Маланку.

Істория смерти моєї коротка. Мій давний приятель запросив мене до себе на село в гості. Я поїхав, переправляв ся через Дністер по леду, лїд затріщав, я вискочив з саний, біг до берега, упав і — вже не тямлю, що зі мною сподіяло ся. Відай душа відділила ся від тїла. І хоч їхав я серед темнїсенької ночі, так темної як найновійша проґрама народовців, я опинив ся нараз посеред ясних, від сонця яснїйших безкраїх просторів.

З разу не був я свідомий своєї смерти. — Може се сон? — думав я сам в собі, збираючи чим-раз висше у ті безмежі простори. Аж ось: передомною величезні хрустальні хороми, обведені срібносіяючим тином, у тинї ворота, а поуз воріт на лавочцї св. Петро. Аж тодї зрозумів я, що я вже „дуба дав".

— Ти звідкиля, синку? — спитав Первоапостольний.

— Зі Львова, Іван Русланович, фейлетоніст „Руслана".

— Член руського-католицького Союза?

— Так.

— То прошу! — сказав св. Петро, встав поскоро, розчинив ворота, впустив мене і передав ангелови, що з огняним мечем сторожив воріт! — Поведи його, Михасю, в руский табор! — додав на прощанє.

— Чи ми йдемо просто до неба? — спитав я несміло мого проводатора, спізнавши у нїм самого архистратига Михаїла.

— Чи до неба питаєш? Хиба то так легко до неба? Таж ти в житю своїм мабуть ще нїчого не перетерпів, навіть не був жонатий? — відповів архистратиг.

Менї стало моторошно на души. Я перетерпів вправдї систему правительственну, але жонатий не був. З-за плечий повіяло морозом, неначе снїгом за шкуру сипнуло. Волос шапку підсуває, а на хребтї сорочка аж пополотнї-

ла. — Ов, біда! — думаю. — Тут острійше судять ніж наші кацапики нову еру. Хиба удерти менї назад на той світ та бодай оженити ся...

І вже хотів я дмухнути, коли перед очима розкрив ся чорний образ. Ми станули покрай зеленого гаю. Сонце з гори сіяє, а з гаю холодочком віє. Всюди буйний моріг, цьвту як на степу українськім. У кустах соловейки, он там і ручай шумить, а у воздухах спокійно, любо, як у лїтний вечір. — Чи се не рай? — думаю. Аж дивлю ся, а там під кріслатим дубом наші Запорожцї! Стали колесом неначе на велику раду у Січи. Кармазини на них як маковий цвіт., самі мов велити, статні, кремезні. — Отсе народ! Я кождому під паху. На вид архистратига витягнули ся лавою, випрямували ся, знай, і тут шанують покровителя України.

— Новий товариш вам! — прорек св. Михайло, зняв ся на крилах та тілько воздухами зашуміло.

— Здоров, здоров! — повитали мене козаки. — Ти з котрої україни? — питають.

— Зі Львова, Іван Русланович, фейлетоніст.....

— Так ти лише пером воював? Но, то не тут для тебе місце, а там у другій долинцї. Шуруй між письменників!...

Пішов я туди. І тут гарно. Запашні липи, черемшина, посплїтала ся з собою, червона калина вилискує ся до сонця, пишає ся, а під розлогим явором стоять собі наші покійні лїтерати: Тарас, Котляревський, Квітка, Максимович, Гулак, Маркіян, Федькович, Костомарів. Ба є тут і Бузько (Волод. Навроцький), і Соколик (Евг. Желахівський), і Стефан Качала і Василь Барвінок і оба Січинські і Корнило (Сушкевич), і Олекса (Огоновський), і Дамян (Гладилович) і оба Омеляни (Огоновський і Партицький).

— От, як вони тут найшли ся разом, ті світочі великі поруч щирих, правих наших патріотів! — подумав я, наблизуючи до поважної громади. — А яка тут гармонія! Всї окружили Тараса яко свого духового вожда... І я нагадав слова Кулїша про Тараса: „Онъ бѣ — свѣтильникъ, горя и свѣтя". Великим був за житя, великим остав і по смерти...

Я дуже несміло підходив до них, не важив ся переби-

вати їх тиху, поважну розмову. Відай чи не клопочуть ся вони і тут про „убогу неньку”? Колиж сердешний Корнило, заглянувши мене, скричав: „А, Івась Русланович, здоров! І ти вже стягнув ратичками?!”

Я підступив близше та передовсім Тарасові в пояс.

— Здоров товаришу! — повитав мене старий Перебендя — звідки тебе Бог привів?

— З Галичини, зі Львова, з Редакциї „Руслана”, — відповів я, а тут тимчасом витаю ся то з сим то з тим, по черзї, як котрий підійде.

— Доброго у вас богато? править дальше Тарас — бо з України недобрі вісти приніс нам недавно Петро Ніщинський, гірко слухать. Москаль кріпостить духа. А у вас, чи робить ся що? Німець відай ласкавійший від брата — Словянина?

Менї і лячно і соромно стало. — Що тут сказати старому, що за житя розпинав ся за свій народ, що будив, загрівав нас до невсипущого труду для „меншого брата”, що лишив завіт живим і ненародженим...

— Ми... ми... ми робимо проґрами — відповів я, затинаючи ся на кождім слові. А сам дивлю ся в землю немов тяжкий виновник.

— Проґрами?! Які проґрами? спитав Тарас счудований.

— Ми розбираємо етноґрафічне питанє, т. є. ми не знаємо, чи ми Русини чи Москалї?

— А гі на вас! То така ваша робота! То ви до нинї не знаєте, що ви Русини? — стріщав Котляревський. — Я перед стома роками написав Енеїду, а вони в сотну річницю дороги питають...

— Добре ти ворожив, Тарасе — відозвав ся поважно Костомарів — пишучи: „Німець скаже: ви Монголи, то стануть Монголами, а скаже Німець: ви Славяни, то будуть Славянами”.

— Та нас не Німець учить, а Марков, що ми Москалї — перебив я, а сам від сорому аж в землю лїзу.

Всї замовкли. Якась сумота налягла на цїле товариство. Омелян гляне на Олексу, Стефан Качала на Федьковича, той знова на Маркіяна. Аж по часї став дехто перешептувати ся. Костомарів каже: „А я написав для них: дві народности”. А Максимович йому на те: „А я написав

про старобитність руского нарічія". А соколик каже: „Я і словар їм зложив". А Дамян, звернувши ся до Партицького, таки же кричить: „Скацапіли, єй Богу, скацапіли!"

— Хто у вас веде тепер політику? — спитав мене Олекса, недобрий вже.

— Від року наш крамар.

— Крамар? — перебив счудований Квітка.

— А, то треба післати йому примірник „Салдатського патрету". Най прочитає собі мораль: швець знай своє шевство, до кравецтва не мішай ся...

— А кудиж вас веде сей крамар? — спитав старий Стефан Качала.

— А куди би? В рамена наших обєдинителів. З Марковом цілує ся, з Дідицким робить спільний комітет виборчий...

— О, доборолась Україна! — замітив Федькович.

— А хтож стоїть за крамарем? — питає знов Олекса.

— Наші адвокати.

— Розумію! Се канцелярийна політика: з всіма добре, щоб лише клієнтеля була.

— Подвійна крейдка! додав Бузько.

— А моє „Дѣло" що на те? — спитав Василь Барвінок.

— Лучше не питай, Володнмире — кажу я йому в одвіт: „Дѣло" — скошений цьвіт...

До мене підступив Маркіян та лише почав: „Вирвеш ми очи і душу ми вирвеш"... як знов зашуміло воздухами, а перед нами став архистратиг Михаїл та прямо до мене: „Ти, синку забирай ся, з відкіля прийшов. Таж ти ще не умер, ти лише замерз, а тебе відтерли"...

Так і було. Мене найшли добрі люди під берегом Дністра, завезли до мого приятеля і я відчуняв... А тепер пишу вам про мою пригоду щоб чули всі, як про нас судять наші великі покійники на тім світі....

1897.

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА.

ЩО Я ЛЮБИВ

Се були малі, тонкі, жіночі руки.

Мали в собі щось більше з аристократизму як з інтелїґенциї, і саме тим звернули найсамперед мою увагу.

Їх тонкі кінчики пальців, ніжно випуклі нігті були менї доказом, що їх предки не були ремісниками і не робили ніякої грубої роботи. Їх краса не була случайна. Коли були в руху, пригадували собою завсїгди дрібні пташенята; чому саме то— не знаю.

Визирали так свобідно, так з панська зпід білих шовкових корунок, чинили ся такі важні! Просто сміх брав, що й они хотїли щось робити — хоч не робили нїчого.

Праця не пара паньскости. Она належить до товпи, а єї руки не мали типу товпи.

Я був би їх убирав у найтонші рукавички, ті малі, ніжні, рухливі пташки, щоб не стикали ся за часто з грубим товаром щоденьщини, не стратили того, що я, син музи, любив надівсе — змислу чистоти... А в моїх найтихійших хвилях мрів я об тім, щоби дозирати їх. Але не так, як дозирають ся звичайні істоти того рода; я мрів об тім красше. Я хотів їх доглянути як дорогоцінне камінє на деяких з моїх улюблених перстенів, що — коли наблестїли ся вже доволї і я налюбував ся досить їх правдивою красою — мусїли вертати в дороге etui, виложене шовком і аксамітом, і ждати хвилї, в котрій лиш моя рука знов займе ся ними...

В моїх найтихійших хвилях мрів я об тім, або і тодї, коли серце ткало якісь безумні пляни на будучність, що я майже сам лякав ся, а розум мене сварив за таку шалену сміливість!

Чи я не соромив ся?

Справді, я й лякав ся і соромив ся і поводив ся холодно і відпорно, мовби мене не обходили ніякі птахи на світї... Але на самотї і в души мав я все бачне око на них

уважав, щоб їх що не діткнуло, щоб не напружили ся, не вдарили ся де о які тверді беззвучні предмети. Щоб сувора студінь зими, не разила їх, а зухвалі блискучі проміні весняного сонця — ті проміні, що манять так до себе — не грали ся на них за довго і не заприязнювали ся з ними занадто.

— — — — — — — — — — — — — — —

Але наднїс один день погану годину.

Ті малі жіночі руки розімріли ся в блискучім проміню весняного сонця, зворохобили ся, і, зібравши всю свою силу, може і по своїх панських предках і вдарили мене так сильно в груди, що я подав ся назад і вже не можу зібрати давних сил і колишньої відваги, щоби приступити наново до них, взяти їх знов в свої руки, стиснути їх щиро, ті дрібні, рухливі пташенята, що не мали типу товпи — скарби тоті!...

НАТАЛЬ ВАХНЯНИН.

ОКО ЗА ОКО

Пану єрентому, Григорію Табачці, скупареви на все село, післав Бог маленького гостя в хату. Він одягнув ся в нову бекешу, взяв шапку і палицю і посунув в село просити кумів. Вернувши, він став посеред обійстя і почав міркувати, чим би то завтра приняти своїх гостий?... Йому на зустріч вискочив з хлївця годований веприк.

— Ти скачеш? — говорив Табачка до свого годованчика, — а не знаєш, як устрашну долю судьба тобі на завтра лагодить! Завтра...

Табачка не докінчив, зітхнув тяженько і повісив голову. В тій хвили скрипнули ворота і в них виявила ся висока, худощава постать пана Бриндзї, писаря громадського. Бриндзя був чоловік бідненький, але за те мав дітий купочку. Заглянувши Табачку, він пустив ся до него з благожеланями.

— Добре, що ви тут, пане Порфірій, — почав Табачка. — Умене клопоти; завтра, бачите, хрестини, а тут жаль колоти веприка...

Бриндзя глянув з укоса на кругленького годованчика і проликнув слинку. Він знав його добре. Перед роком ще маленький веприк був його власностию, тілько Табачка взяв його на силу яко процент від позиченого ренського.

— А через що жаль вам колоти веприка? — спитав Бриндзя.

— Через те, — замітив Табачка, — що шкода його для тих широких мужичих ротів. Дивіть самі, яке тут сало...

— То не колїть його, — порадив Бриндзя.

— Ет, вам сміх, а мене люди осудять, скажуть: Табачка до дітий скорий, а хрестини обійти не уміє...

— А що дасьте за добру раду?

— Передну шинку дам, єй-Богу, дам!

Бриндзя призадумав ся, в голові його роїв ся якийсь

великий плян...

— А послухаєте мене у всім? — спитав по хвили.

— Як рідного батька!

— То нині вечером заколемо веприка, а завтра розголосите по всім селї, що в ночи злодїї його украли. Чи добре?

Табачка аж підскочив з радости та в вечері того самого дня колов свого годованчика питомими руками, і вже колов його нарочно так полегесеньки, що через чверть години веприний квик розлягав ся по селу. Трупа втягнено відтак на тік до стодоли, випатрошено, вимито, гей того жида на шабас, і вже сам Бриндзя замкнув його на колодку. Табачка лиш усміхав ся до всего.

Другого дня зійшло сонце як звичайно. Табачка проснув ся і зареготав ся на всю хату. Йому снило ся, будьто довкола стола позасїдали голодні куми та дожидають запашної ковбаси з чосником... а він стоїть коло них, сумний, зігнув ся в двоє та править їм: Рад би я вас, любі гостеньки, всім пошанувати, та ба, лучилось нещастє: з вечера вчера заколов пацючка, а в ночи украдено його, єй-Богу, украдено!...

Табачка встав і заглянув до стодоли.

— Добрий день тобі, мій... — почав він веселим голосом та не докінчив свого поздоровленя. Лице його простягнуло ся на аршин, ротик і очи розлїзлись широко, дух завмер в грудех. — Боже, що се? Чи менї заступило?... Де мій веприк?... застогнав сердечний і ледви з ніг не повалив ся: на току не стало і слїду з веприка. — Злодїї, злодїї! — кричав Табачка мов несамовитий, а дальше вибіг на улицю і шуликом впав у двір Бриндзї.

На крик сей виглянув Бриндзя з хати.

— Украли, єй-Богу, украли! — репетав Табачка всїми голосами.

Бриндзя покивав головою і усміхнув ся злегонька.

— Не смійте ся, пане писар, се не жарти, а таки украли!

— Украли? — повторив Бриндзя, мов би нїчого не догадуючи ся, і знов усміхнув ся.

— Ви смієтесь? — заревів вже крізь слези недобитий

єрентий.

— Та як не сміяти ся менї, коли так добре граєте комедію. Грайте лиш до вечера, а війт і вся громада повірять, що вам і справдї украдено веприка.

Сумно і невесело минули хрестини у Табачки, сумно і невесело минув цїлий піврік по нещаснім пригодї. Табачка не глянув навіть на давного приятеля, плював в слїд за ним. Аж ось і треба було, що одної недїлї Бриндзя зайшов у крилос і став підтягати здоровим, кріпким басом.

— Де в него такий голос взяв ся? — питав себе в души Табачка і якось від неохоти глянув на Бриндзю. — Чи се він, чи не він? — подумав счудований.

Через сего півроку Бриндзя і справдї змінив ся до непізнаня: тїло його розросло ся в троє, лице вибілїло, вигладило ся, аж вилискувало ся.

— Так, тепер я певний свого! Він, а не хто другий украв мого веприка, — подумав Табачка і списав жалобу до суду.

Через тиждень одержав Бриндзя письмо: „В справі крадежи веприка завзиває ся пана Порфірия Бриндзю, в цїли переслуханя завтра о годинї девятій рано в судейску канцелярію".

Бриндзя змішав ся. — Біда! — погадав він: — Табачка чогось догадує ся! — Але скоро прийшла йому така думка до голови, щоби будь-що-будь не явити ся в судї.

Другого дня скоро світ, Табачка заїхав фірою під хату писаря.

— Не втечеш менї тепер пташку! — міркував веселий єрентий — посидиш хоч рочок, аж твоє салочко крихточку опаде!... Але на горе, Бриндзя не виходив з хати. Табачка ждав і не міг діждати ся; вкінци вступив в комнату свого ворога.

— Ходіть до суду! — почав недобрий.

— Не піду!

— Мусите!

— Не мушу!

— Чогож не підете?

— Не маю в чім: сурдутина легка, ще заморожу ся, умру, не піду!...

— Не викрутитесь, пане писар, аби-м бекешу з себе мав вам дати, а таки приставлю вас до канцелярії.

— Дасьте бекешу? — спитав скоренько Бриндзя, котрому в голові новий плян засвистав.

— Дам!

— А чоботи дасьте?

— І чоботи дам!

— А шапку дасьте?

— Дам і шапку!

Через малий час оба неприятелї сидїли на возї і їхали у місточко.

— Ви взяли веприка пану Табачцї? — питав судия писаря.

— Я?... крий Боже! — відповів Бриндзя, здвигши плечима.

— Таж пан Табачка обжалував вас о крадїж? Щож скажете на свою оборону?

— Щож маю казати? — звиняв ся Бриндзя, — хибай те скажу, що пан Табачка від якогось часу з глуздів зсунув ся!... Давнїйше були ми найлїпшими приятелями, аж від якого-то півроку, мов би до него що приступило: і плює на мене і заєдно згадує про якогось веприка! От і нинї влїзло йому приміром в голову, що отся бекеша, що на менї не моя, а його....

— А чия-ж би, як не моя? — перебив стрівожений Табачка.

— Може і чоботи ваші? — питав дальше Бриндзя, посміхуючи ся.

— Так є, і чоботи мої?

— То може і сеся шапка ваша?

—Єй-Богу, моя єй-Богу, моя! — кричав Табачка з досади.

— От вам і доказ, пане судия, що у Табачки не всї дома, — продовжав осмілений вже писар. — Перше морочив мене лиш веприком, а тепер вже і бекешею, і шапкою, і чоботами!... Скажіть лїпше, що цїлий ваш...

— Табачка остовпів і ледви не зомлїв. Його всаджено на фіру і справдї на половину дурноватого привезено домів. А Бриндзя ходить по нинї в єрентівській бекеши і

сміє ся в кулак.

— Се тобі, пане Табачко, за того веприка, що в процентах взяв еси. . . . 1882.

О.ИП МАКОВЕЙ.

НЕЩАСНА ПРИГОДА

Зовсім несподівано був я при кінці 19-го столїтя сьвідком нещасної пригоди, яка навчила мене не маловажити нашої лїтератури. Така пригода вже може не лучить ся нікому з Українців-Русинів у 20-ім столїтю і тому я розповім її на памятку щасливим внукам і правнукам.

Я потребував книжки п. з. „Колоски з рідного поля" і прийшов до одного товариства купити її. Се товариство двайцять пять лїт друкувало ріжні книжки і складало їх у своїм маґазинї. Показчик книжок ріс і ріс, так що по 25 лїтах потрібний був цїлий аркуш друку на вичисленє самих заголовків книжок. Сей показчик, розсиланий від часу до часу зі столиці на провінцию, будив там величезне патріотичне одушевленє; кождий народолюбець показував його в потребі противникам народу і казав притім гордо: „Дивіть ся! наша лїтература! скілько її!" І потім заховував показчик у столику, щоби при вільній хвилї прочитати хоч заголовки.

Праця не велика, а може придати ся. Ану-ж спитає хто:

— Читали ви „Зелену леваду".

А патріот вивчив показчик і каже: — Читав! Се вийшло 1890. року і коштує 1 зр.

— Щож ви думаєте про сї оповіданя?

— Оповіданя? Нїчого собі! Гарні. От не памятаю добре! Все забуваю. Здаєть ся, їх написав Пупченко.

— Так.

— От бачите! хоч автора памятаю.

У показчику вичитав і я, що в товаристві можна дістати „Колоски · Приходджу до урядника товариства.

— Маєте ви ще „Колоски?"

— Ви хочете купити? — спитав мене здивовано і недовірчиво подивив ся на мене крізь окуляри.

— А вжеж!

— Є! є того ще сотки примірників. Дам вам за пів дармо. Ходіть!

Урядник підсунув окуляри з середини носа висше, засвітив сьвічку і ми пішли до маґазину товариства. Маґазин складав ся з двох комор, одної неясної, а другої — темної, і був заложений книжками з низу в гору аж під стелю. Колись певно було тут літератури меньше, але в остатних кільканайцяти літах вона так зросла, що вже не містила ся на полицях і лежала стиртами на підлозї. Під самими дверми тяжким муром, зложеним з грубих книжок, лежала „Славянська держава зперед 3000 літ"; мур був високий на півтора метра, а грубий на метер і ніяка людська сила була би не звалила його, хиба розкидаючи по книжці, як по цеголцї. Коло Славянської держави то мурами, то чотирогранними стовпами лежали Байки, Снопи, Квітки з ріжних нив, Зїльник, Церковні відносини, Ранїшні зорі і Підлїсє. На них лежав порох давно не змітаний, але ще гриби не росли. Инші мури книжок подали ся в сей, або в той бік, декотрі й зовсїм розвалили ся — і маґазин виглядав, як руїни старинного замку.

Урядник поставив сьвітло на Славянську державу і зайшов в уличку поміж Історию Руси і Вінки. Як залїз у сю уличку і схилив ся, то й зовсїм щез менї з очий. Але небавом, як із ями витяг він оберемок книжок, поставив на Вінки і придивив ся заголовкови:

— Е! се „Гірка жіноча доля!" — сказав він, зігнув ся і знову щез менї з очий. Витяг инші книжки і знову придивив ся. „Зелені левади!" Деж ті Колоски? Десь тут я їх бачив! Лежали за Хатою коло Малої менажериї. Я памятаю!

Урядник шукав далї і зі щораз більшим завзятем. Я взяв свічку в руки і посьвітив йому близше. Він до кількох хвиль обставив перше мене Хатами, Долинами, Менажериями, Нивами, Ланами, Загонами і Снопами, а наре-

шті викинув менї під ноги Зорі. Я сів на Хату і нетерпеливо дивив ся на роботу урядника. Він за хвилю окружив і себе Хмарами, Лунами, Соняшними промінями, Громами, З півночи і З полудня, Довкола світа і вже верх себе поставив „Зорю з місяцем".

— Нема! — чув я тілько його голос. — Деж ті Колоски до біса загубили ся?!

І він уже з пересердєм став викидати з дивної ями: В народ!, За народ!, Для народу, Маруся, Оксана, Приська, Вишивки, Жіноча неволя, Руська кухарка, Молитовник, Монастир на горі Афонї, Гній — душа в господарстві, Чернець, Зоольоґія, Апокрифи...

Я просто остовпів.

— Нема! — чув я тілько крик урядника. — Певно на полиці в горі!

І по хвилї я бачив, як він вилїз з ями, став ногами на Оксану (драму в пятьох дїях і 13 відслонах) і на „Руську кухарку", поховзнув ся, залїз черевиком у „Жіночу неволю", видрапав ся знову на верх і став твердо на Апокрифах. Уже простяг руку до горішної полиці, як отут і склала ся нещасна пригода: полиці стояли перше твердо на книжках і ними також сильно підперті, а тепер підкопані з усіх боків, не могли встояти ся при стінї, під вагою українсько-руської лїтератури похилили ся, — і шур-р-р! звалили ся на урядника. Він упав в ями поміж Оксану, Марусю, Руську кухарку, Молитовник і Черця, а зверха прикрили його инші книжки, що злетїли з гори. На книжках впали полицї. Я ледви мав час відскочити і заховати ся за Хатами та Левадами.

Опамятвши ся з переляку, я почув крик: „Ратуйте! Забила мене наша лїтература!" Крик лунав як із глубокої ями. Чим скорше вискочив я зпоміж книжок, став на „Зорю з місяцем", припер полиці до стіни і як стану кидати Хмарами, Громами, Лунами, Хатами, Долинами, Менажериями, Снопами, Оксанами та Руськими кухарками — аж засапав ся. Зпоміж „Жіночої неволї" сторчала рука ненещасного урядника. Я вхопив її і давай тягнути! За рукою з'явила ся небавом голова урядника, без окуляр, потім зпоміж книжок, як зпоміж цегол, виринули плечі, далї друга рука — тепер я схопив його за обі руки і на-си-

лу витяг чоловіка з української-руської літератури.

Він стогнав і нарікав. — Нема — каже — Колосків! Чорт знає, де вони поділи ся! Тілько окуляри згубив.

— А не болить вас нїщо?

— Ще не знаю. Я в яму впав — полиця не вдарила мене... Щось у голові тілько шумить.

Але се не було так добре, як урядникови здавало ся. Вернувши до канцеляриї товариства, я зараз побачив у нього синяки на лици. Потім нараз заболїло його в боці, далї не міг рушити лївою рукою, а й до того щось у нозї йому стало ся...

Не було иншої ради; його відвезли до дому. Два тижнї лежав він у ліжку і трохи не вмер. Але дав Бог, що підвів ся, і я побачив його знову.

— Знаєте, — казав він менї — що менї найбільше догодило? Там на полицях лежало „Нещасне Кохане". І воно то менї трохи костий не поломило! А „Правда" набила менї такого ґудза на голові, що я тепер і знати її не хочу. . . .

ЛІКАРСЬКИЙ ПОРАДНИК

БОРОДАВКИ.

Бородавки треба натирати що дня добре пересоленим соком з чорної редькви. Менші бородавки від того гинуть. Більші випалює ся т. зв. ляпісом, або яким їдким квасом (н. пр. квасом азотовим). Дуже великі бородавки найлїпше дати вирізати.

ВИПРІТЄ НІГ.

На так зване випрітє ніг треба з часта купати ноги в воді, змінювати обувє (треба мати найменьше дві пар обуви, щоби одні сохли від пересяклого поту, а другі можна тимчасом носити). Шкарпиток не треба носити, лише онучки, і що дня, убираючи, уважати, щоби пальці приходили на инше, ще не перепочене місце онучки.

ГЛИСТИ У ДІТИЙ.

Глисти жиють в тонких кишках чоловіка, а відтак можуть пересувати ся і до жолудка, так що часом підступають і до горла, а навіть відходять з блюватиною ротом. Часто можна також побачити, як у дітий у снї відходять глисти відходовою кишкою, ротом або носом. Нераз буває їх в кишках дуже велика сила.

Глисти є дуже частим обявом і не справляють нераз ніяких прикростий, так що хоч они є в кишках, то діти при тім цілком здорові. Але часто починають они будити ся і тоді справляють болї в кишках, при чім діти суть ослаблені, відчувають печенє в очах і сверблєнє в носї, через що невпинно порпають пальцями в носї. Нераз бувають і тяжші обяви а то: біль і заворот голови, дрощі, а навіть судороги. Вправдї сї появи бувають частїйше з инших причин і нераз недосьвідчені матери спихають всїлякі инші тяжкі хороби на глисти, а пізнїйше показує ся що дитина таки справдї на иншу недугу хора. Хоч глисти самі про себе звичайно невинні сотворіня, а однак

були они вже нераз причиною смерти. Лучало ся вже, що глиста влїзла до гортани і задавила дитину. Часом знов перебила ся глиста до печінки і дитина дістала жовтільницю, або боляка в печінцї. Нераз знов збили ся глисти в кишках і цілковито заткали кишки, так, що з того повставали появи тяжкого затканя кишок, так зване „miserere” (блюванє калом). Деколи перегризають ся глисти до ями черевної і викликують ріжнi запалїня, що звичайно буває причиною смерти.

Найстаршим і найлїпшим лїком на глисти , цитринове насїнє. Але що оно має дуже прикрий смак, то лїкарі витягнули з него властину отрую (лїк) на глисти, котра називає ся сантонїна. Її видають аптикарі в порошках лише на припис лїкарський. Але можна єї також дістати і без рецепти в так зв. колачиках на глисти, котрі складають ся з цукру сантонїни. Дїти їдять ті колачики дуже радо, бо гадають, що то цукорки.

Лїченє на глисти переводить ся так. Наперед треба дати дитинї на прочищенє, а відтак давати через три дни рано і вечер оден або два ,(як до віку дитини) колачики на глисти: на четвертий день треба знов дати на прочищенє. За много колачиків давати не вільно, бо при необмеженім поступованю може наступити затроєнє (корчі, занепад сили). Перші появи затроєня є закрашенє мочи дуже на жовто, очи також на жовто закрашені, а дитина жалує ся, що видить всьо в жовтій красцї.

ЗАПАЛЕНЄ МІКДАЛИКІВ.

Скоро дїти часто западають на запаленє мікдаликів в горлї, то по кождім такім запаленю стають ті мікдалики більші і дуже склоннї до нового запалїня. Проте треба такі мікдалики конче витяти. Операція сама по собі легка і нїколи не має лихих наслїдків. В легких випадках робить ся полоканє солию, або kali chloricum, квасом боровим пензлює ся мікдалки йодиною.

ЗГАГА (ВІДБИВАНЄ).

Недуга ся походить від катару (нежиту) жолудкового Проте не треба пити нїяких трунків, не їсти нїяких остри: страв анї квасів, не уживати також товщу, а скоро дуж

пече, то треба заживати малу ложочку „соди” з аптики, котру треба попити водою, щоби лекше проковтнути.

ЗАТВЕРДЖЕНЄ (ОБСТРУКЦІЯ).

Причиною затвердженя є звичайно невідповідний корм і ослабленє кишок. Хвилеве затвердженє можна усунути через подаванє відповідних прочищаючих ліків як: рициновий олій, сенесові стручки, ребарбарум, маґнезия, Hunyady і т. д., однак застарілий стан вимагає перш усього зміни способу житя. Треба проте много ходити, а менше сидіти і змінити корм. Головна річ в тім, що треба обмежити корм мясний, а більше уживати корм ростинний: ярини, овочі і молочні страви. Найліпше є: рано натщо шклянку теплої сирватки або пів літра маслянки, квасне молоко, кефір, відтак мід, разовий хліб, овочі, головно фіґи, дактилї, особливо виноград, дальше салати, огірки і т. д. Заказано уживати: какао, чоколяду, червоне вино, риж, саґо, клиїк вівсяний, булки. Хорий має їсти много і часто; страх перед їдою є зовсім безпідставним, бо лише більша скількість і тяжкість корму є встанї подразнити відповідно кишки. При дуже тяжкім проволочнім затвердженю ділає дуже добре масованє живота взглядно кишок, що можна одначе лише робити за порадою лкарською.

ЗІМЛЇНЄ.

Зімлїлу особу треба старати ся сейчас привести до памяти, а до того конечне є, з огляду, щоби кров назад підійшла до мозку. Проте не добре є підносити зімлїлих головою до гори, лише положити їх так, щоби голова була низше. Скоро стане ся такий випадок не в мешканю, лише приміром на цвинтари (підчас похоронів), в церкві, в якім иншім публичнім льокалю (на зборах) і т. д., то найліпше є підсунути своє колїно під крижі зімлїлої особи і спустити голову в низ. Відтак треба зараз увільнити недужого від всеї утискаючої одежі. А скоро се стало ся в хатї, то отворити вікно, або в лїтї винести на двір і кропити зимною водою по лици і грудях. Чоло, лидки і підошви натирати оцтом і давати нюхати амоняк або сальміяк, як ся має його під рукою. Скоро зімлїлий прийде до свідомости і може проковтнути, то дати йому напити ся чорної кави або гербати і дати зажити 30—40 капель Гофма-

на. Зімлїлого не вільно пустити самого до дому, лише треба його занести або підвести, обнявши його за стан.

КОЛЬКА В БОЦЇ.

Скоро кого болить і коле в боцї, то нехай положить ся що найменше на кілька днїв до ліжка і нехай приложить там, де його болить і коле, через тонкий шматок тертого хріну і гірчиці, аби добре випекло. По аптиках є готові плястри з гірчиці „мостар плестер". Крім того треба пити гербату з так званого грудного (пекторального) зіля, від чого лекше відкашлює ся і пріє. А скоро нема від того лїченя цілковитої пільги, то можна поставити собі сухі баньки на болючий бік, а в разї дозволу лїкарського також кілька пявок. Опісля кладе ся довкола клїтки грудної висихаючі оклади.

КОРОСТА.

Причиною сеї недуги суть маленькі звірятка, котрі навіть через не дуже сильно побільшаюче шкло можна бачити і розріжнити у них писок, ніжки і т. д. Вони плодять ся в людській скірі, розлазять ся і лишають за собою видні проводи (канали, дїри). Скіра така дуже свербить і хорі сильно чіхають ся і розранюють через те скіру дальше. Недуга ся сама не уступить, лише треба конче старати ся вигубити сї малі звірята. На се уживає ся ріжні масти, які приписують лїкарі або які в аптиках продають без припису лїкарського. Мастею такою треба мастити раз або більше разів, як до степеня недуги, потім змити скіру простим милом, а вразї потреби викупати ся.

МОЗІЛЇ (НАБІЙ)

Проти мозілів на підошві добре, є скоро біль великий, положити ся на кілька днїв до постели і прикладати оклади з квасної води, яку можна дістати в аптиці. Як біль устане, можна ходити і прикладати на ствердніле місце салицилевий плястер, котрий продають без рецепти в аптиці. Під таким плястром мозіль певно злїзе.

СОПУХ З УСТ.

Скоро кому чути з уст, то може бути сему дві причини. Або в жолудку творять ся всїлякі вонючі ґази від нестравности, котрі відбивають ся, або мучить такий чоловік

мати попсовані зуби. В першім випадку треба не давати причини до витвореня таких ґазів, іменно не їсти острих і товстих страв, не пити ніяких трунків, а за лік уживати три рази денно по кождім головнім їдженю ложочку соди до заживаня(Natrium bicarbonicum), котру дає ся впрост до уст і попиває ся звичайною зимною водою .В другім случаю скоро би такий чоловік мав попсовані, порожні зуби, то в дірках тих зубів гниють всілякі останки страв і бактериї, а з причини тої гнилизни виходить з уст неприємна вонь. Треба уста і зуби полокати розчином квасу борового (Acidum boricum), ложочку на шклянку води. А скоро би то не вистарчало, то треба зіпсовані зуби пови тягати, скілько вони не є ще так зіпсовані, що можна їх запльомбувати.

ЧИРАКИ (БОЛЯКИ).

Чираки творять ся по тілї через закажене дрібними сотворінями (т. зв. бактеріями), котрі входять до проводів підскірних, там розмножують ся і викликують ропінє, або так зване „материзованє". Найчастїйше проте дістають боляки по тілї такі люди, котрі не дбають про чистоту тїла або котрі через своє занятє не можуть про се дбати. Через нечистоту разом з брудом осідають на тіло тоті бак торії і викликують боляки. Щоби ті бактериї лекше до тїла ввійшли, то скіра мусить бути трохи поранена. Тому бачимо, що боляки творять ся там, де щось скіру задирає як приміром на карку, де чоловіка гризе ковнїр, на лїктях, на сидженю, колїнах і т. д. Також знаємо, що люди ослабелні мають менше відпорности і дістають часто боляки по тїлї (найчастїйше при цукровій хоробі).

Щоби остеречи ся від таких боляків, то треба з часта купати ся, змінювати білє і взагалї дбати про чистоту скіри. Скоро вже боляк витворить ся, то можна зразу про бувати, щоби він розійшов ся. Прикладає ся проте оклади з касної води (з аптики). Скоро він не хоче розійти ся, то стараємо ся, щоби боляк скорше набрав і щоби нарва з него витекла. Щоби боляк скорше дозрів, то прикладає ся т. зв. дияхель, котрий розмазує ся теплим ножем на полотенци і робить ся плястер. Можна також приклада ти теплі оклади з ленного тїста, каші, кулеші, а дуже часто уживають у нас теплу печену цибулю. Також роблять часто всїлякі мішані масти з тїста, молока і меду, але то не

має ніякого особлившого діланя. Ходить лиш о се, щоби боляк огрівати, аби він скорше дозрів. Найліпше тримає теплоту тісто з ленної муки. Зрілий вже боляк можна дати собі протяти лікареви, щоби нарва з него як найскорше вийшла і завинути його чистенько. Можна почекати також, аж боляк сам пукне. Тоді треба його чистими руками витиснути, прополокати карбольовою водою і рівнож чисто завязати. Найліпше уживати до перевязки аптичної чистої вати (Brunsa). Звертаємо увагу, що при великім недбальстві може наступити навіть з найменшого чирака тяжке закажене крови. Проте не треба собі легковажити і кождий відповідно лічити.

ЧИ ДОБРЕ ПИТИ ТРУНКИ.

Надмірне уживанє трунків є безперечно шкідливе для здоровля, а недуги, які повстають з надмірного уживаня трунків є ось які: по перше тяжкий катар жолудковий, котрий є у такого хорого майже невилічимий, а жолудок, неначе спалить ся і не може вернути нераз до свого первісного стану. Друга недуга є тяжка хороба печінки (утроби). Печінка така тверде і змінює зовсім свою будову так, що кров, котра через ню має переходити, не може вже перепливати, застоює ся в середині в животі і живіт проте пухне. Недугу тут називаємо також водною пухлиною. Хорі на сю недугу не видержують її і звичайно гинуть. Крім того впливають острі трунки і на серце, котре побільшує ся, затовщує ся і в кінци також не може робити своєї служби. У такого хорого пухнуть з разу ноги, а пізнійше живіт і хорий гине також на так звану водну пухлину. У таких хорих на серце бувають часто нездорові нирки. Але не лише серце, але і судини кровоносні (жили) хоріють від алькоголю: они тверднуть, і недугу ту називаємо звапненем жил. Такі звапнені жили дуже легко пукають (перериваають ся) із них випливає кров. Найгірше, як то стане ся в мозку, (що дуже часто лучає ся) і такий хорий є тоді раженний паралїжом. Єму скривить лице, відійме власть в руцї і в нозї по однім боцї, а звичайно відійме і мову. Нераз наступає відразу смерть; є то недуга, коли ми кажемо, що когось „шляґ трафив". Вкінци надмірне уживанє трунків може довести до правдивого божевілля; такі люди дістають шал, мають всілякі привиди, звичайно бачать много миший і щурів, нечистого духа, чорта і т. д. Одним сло

ьом з поміж таких людий дуже много стає постійними так званими варіятами. А найгірше те, що нераз злі наслідки переходять і на діти таких людий. Проте повинен кождий чоловік уживати трунків дуже мірно і як раз вистерігати ся таких сильних напитків, як оковита, рум, арак і т. д.

НАШІ ЗЕМЛІ

Великі і просторі сї землї, де живе наш нарід, велика наша Україна. Простягаєть ся вона від Карпат аж по Кавказ здовж на 1000 кільометрів, а вшир на 6000 кільометрів.

Величина її виносить 850 тисяч квадратових кільометрів, то значить о 180 тисяч квадратових кільометрів більша, ніж цїла австро-угорська монархія, а 11 разів така велика, як цїла Галичина (цїла Галична східна і західна має 78 тисяч квадратових кільометрів).

Колись давно творили сї землї одну велику самостійну українську державу, а нинї належать вони до двох чужих держав Австро-Угорщини і Росії. Значна, богато більша часть української землї належить до Росії, а менша до Австро-Угорщини. Тай українського народу на російській Україні живе понад 30 мілїонів, а в Австро-Угорщинї понад 4 мілїони.

Сусідує Україна на півночи з Білорусами, Поляками та Москалями, на сходї з Калмуками, на полудни з Черкасами і Татарами, а на заходї з Румунами і Мадярами. !

ЗЕМЛЇ І МІСТА.

Російська Україна дїлить ся на такі землї, або провінції: Правобережна і Лївобережна Україна, Запороже, Чорноморє, Степова Україна, Слобожанщина, Холмщина, Кубанщина, Волинь і Поділє.

Австрійська Україна дїлить ся на Галичину (східну) і Буковину. В Угорщинї за Карпатами угорська Русь.

Важнїйші міста на Україні такі:

На російській Україні: Київ, найбільше, найстарше і найславнїйше місто, столиця цїлої України від найдавнїйших часів, Полтава, Харків, Чернигів, Переяслав, Одеса, Володимир Волинський, Каменець Подільський, та инші.

В австрійській Україні: Львів, столиця Галичини, а крім нього в Галичинї: Станиславів, Перемишль, Коломия, Тернопіль, Галич і инші. На Буковинї Чернівцї.

На угорській Україні: Унгвар і Сигот.

Українська земля по найбільшій части рівна, або тво-

рить легко погорблені височини. Тільки на заході є високі гори Карпати, а на полудневім сході стрімкі гори Кавказ.

ГОРИ:

Карпати довгі на 1300 кільом. і тягнуть ся дугою від Дунаю недалеко Відня аж до границь Румунії і Сербії, знову при Дунаю. Ділять ся на три головні части. Українська часть Карпат се середуща, а зветь ся вона Східними або Лісистими Карпатами. Східні (Лісисті) Карпати ділимо на 4 частиї 1) Низкий Бескид, 2) Високий Бескид, 3) Ґорґони, і 4) Чорногору. З них найвисша і найкрасша Чорногора. Найвисший верх Чорногори зветь ся Говерля, високий на 2060 метрів.

Підкарпатє або Підгірє се бічні пасма Карпат, а простягають ся вони здовж Карпат від Перемишля до Коломиї.

Кримські гори на Кримі над Чорним Морем довгі на 150 кільометрів, а широкі на 35 кільометрів. Найвисший хребет Яйла, а в нім найвисші шпилї: Чатирдаг і Романкощ (1500 метрів).

Кавказ, (між Чорним і Каспійським морем), довгий на 1.100 кільометрів. Верхи вкриті вічним снігом. Найвисші шпилї Ельбрус (5630 метрів) і Казбек (5040 метрів).

ВИСОЧИНИ.

Земля, що лежить висше як 20 метрів над верхнею моря, зветь ся височиною. На Україні розпостерла ся широка чорноморська височина, яка ділить ся в західній части на: 1) Поділє, 2) Росточе, 3) Волинську та 4) Правобічну височину й у східній части на: 1) Лївобічну височину і 2) Донецький кряж.

Поділє від ріки Верещиці, Дністра аж до Буга, високе на 460 метрів. Верхню творить родючий чорнозем. Лісів мало, крім околиці Рогатина. Серед Поділя є скалисті гори Товтри або Медобори, що сягають від Бродів до Каменця Подільського. На півночи Гологори й Вороняки. Ріки вижолобили собі глибокі, круті долини, що звуть ся ярами та балками. Продовженєм Поділя є покутсько бесарабська височина між ріками Дністром і Прутом.

Розточе лежить між Сяном і Бугом. Се невисоке (до 400 метр.) і лїсисте узгірє.

Волинь між ріками Бугом, Тетеровом, Припетю та Богом, се лісисті плоскі горби. Земля на полудне чорноземна, на північ піскована.

Правобічна височина поміж Тетеревом, Дніпром і Бугом вкрита родючим чорноземом. Правим берегом Дністра скрізь невеличкі горби.

Лівобічна височина сягає від Дністра до Донця. Земля чорноземна, а декуди піскована.

Донецький кряж здовж південного берега ріки Донця, се плоске узгіре.

НИЗОВИНИ.

Низовиною зветь ся земля, що не підносить ся понад верхню моря висше як на 200 метрів. Таких низовин є на Україні чотири:

1. Підлясє від вододілу Буга та Припети до Росточа. Верхня Підляся дуже рівна з ріками та лїсами. Почва піскована.

2. Полїсє понад Припетю, вкрите пісками та багнами. Великі торфовища вкриті сосновим лїсом.

3. Лївобічна низовина по лївім березї Днїстра аж до порогів. Є тут піски й чорнозем і мочарі та степи.

4. Чорноморська низовина від Чорного Моря до Подільської та Донецької височини, а від устя Дунаю до устя Дову. Се степи вкриті могилами.

РІКИ.

Українські ріки вливають ся до Чорного Моря і до моря Балтийського.

Найбільша ріка України се Дніпро, оспіваний у наших піснях. З ним вяжуть ся всї важнійші події історичного життя України. Над Дніпром лежить Київ, столиця колишньої української держави, над Дніпром зросло козацтво зі своєю самоуправною державою-републикою: Запорожем. Довгий він на 2.100 кільометрів. Випливає Дніпро в Білоруси в Смоленщині. Коло Київа він широкий вже на 850 метрів. В долїшнім бігу за Катеринославом аж до Александровська виступають Дніпрові пороги. Є їх 12. Найбільший Ненаситець або Дїд. Низше порогів Дніпро розливаєть ся широко і творить острови Хортицю, Нову Січ і Чортомлик. На сих островах була в ріжних часах столиця Запорожа: Січ. Добігаючи до Чорного моря зливаєть ся з

рікою Богом у великий лиман. До Дніпра впадає богато менших рік, як Березина, Припеть, Стугна, Рось, Десна, Сула, Ворскла.

Друга по величині ріка се Днїстер. Випливає у Високім Бескиді. Спершу се ріка гірська, а коло Ніжнева входить в подільський яр. Довгий він на 1,300 кільометрів. До Днїстра впадають з правого боку: самбірська Бистриця, Стрий, Сьвіча, Лімниця, солотвинська і надвірнянська Бистриця і Стрвяж, а з лївого: Верещиця, Гнила й Золота Липа, Стрипа, Серет, Збруч, Смотрич, Ушиця, Мурахва і Ягорлик.

Крім сих двох найбільших важнїйші ще отсї: Дон у Слобідській Українї. Бог на Поділю, Кубань в Кавказу, Прут, що випливає з Говерлї, Серет на Буковинї. Всї тї ріки впадають до Чорного Моря.

До Балтийського моря вливають ся через Вислу з Карпат: Попрад, Вислока, Сян, а з Розточа та Підкарпатя: Вишня, Скло, Вепр, Буг і Полтава і и.

Як бачимо, земля наша і простора. Та вона й богата. Українська земля найкрасша і найбільше урожайна в цїлій Европі, яка родить всякі збіжа; є на Українї лїси великі, а в них звіря й птиці всякої богато. Крім того українські землї мають також богато природних скарбів. Із землї добувають у нас сіль в Галичинї на Підкарпатю та над Чорним Морем, нафту й земний віск у східній Галичинї та під Кавказом; зелїзо коло Катеринослава й на Волини, камінний уголь над Доном, в Катеринославщинї та на Покутю. Богата наша земля. На жаль, з тих богацтв користають більше чужинці чим наш нарід. Чужинцї на наших землях богатіють, а ми бідуємо. Та чейже з просвітою прийдемо до сього, що зберемо сї добра нашої землї в свої руки й самі будемо з них користати.

СТЕФАН РУДАНСЬКИЙ.

ДО УКРАЇНИ

Ой з-за гори, із-за кручі
Да скриплять вози ідучи,
А попереду козаченько
Так вигукує йдучи:

„Україно, Україно,
Моя рідна мати!
Чи ще довго над тобою
Будуть панувати?
  Чи ще довго кровавицю
  Будуть з тебе пити
  Тай діточок твоїх бідних
  В кайдани водити?

Твоя слава — у могилі,
А воля в Сибірі:
От-що тобі, матусенько,
Москалї зробили!
  Гукни ж, гукни, Україно,
  Нещасная вдово!
  Може діти на твій голос
  Обізвуть ся знову!

Може знову розвяжуть ся
Звязанії руки,
Може знову бряжчати-муть
Козацькі шаблюки!
  Може військо запорозьке
  Як море заграє,
  А дівчина, як і перше,
  Пісню заспіває!

Тогдї вже нас не забудуть
І московські внуки,

[Бо] кров за кров катам нашим
І муки за муки!
    Гукни ж, серце-Україно,
    Та тільки скоріше,
    Бо чим дальше ссуть кров нашу
    Все більше та більше!"

1859.

ХРОНОЛЬОҐІЧНА ІСТОРІЯ СВІТА

ПЕРЕД ХРИСТОМ.

2324 Перші астрономічні відкритя.
2000 Уліпшенє знарядів до писаня.
1502 Відкитя хронольоґії, в Орунделії, перенесено до Анґлії, Anno Domini 1627.
1491 Мойсей вивів Жидів з Єгипту.
1450 Мойсей помер. Арон довів Жидів до Канаану.
1184 Троянська війна.
1095 Саул перший король Ізраілїтіян.
1023 Революція в Обсалом.
776 Починає-ся грецька історія.
724-723 Месиніянська війна.
700 Нума Помпіус римський король.
586 Єрусалим знищений Невуходонозором.
521 Даріус король перський.
510 Рим і Атени републиками.
490 Греки побили Персів.
342 Війна межи Романами і Латинами.
295 Саміти побиті Романами.
217 Ганібал перейшов горн Апеніни.
197 Греки вільні від Романів.
88 Загальна війна.
49 Друга Римська війна.
48 Помпей замордований в Єгипті, повість „Остатні днї помпеїв".
30 Єгипет належить до Риму.

ПО РОЖДЕСТВІ ХРИСТОВІМ. x

4 Рождество Христове.
9 Романи під Варус побиті Ґерманами.
29 Розпятє Христа.
40 40 літ по Христі, почали звати ся Христіянами.
64 Перше проповідуванє Христіянства в Римі.
125 Конець жидівському панованю.

258 Ширенє Христіянства в Африці.
330 Посвященє Костантинополя.
408 Г. Фарамонд король Франків.
449 Анґлійці, Саксонці і Юти замешкали Британію.
451 Битва коло Халонс, межи Романами і Ґотами.
476 Упадок західної держави, 1229, як побудовано Рим.
500 Початки розвитку могетанїзму.
550 Лєх основатель Польщі.
551 Перша фабрика шовку в Европі.
668-75 Облога Константинополя Сереценами.
752 Тепін лє Бреф, король Франції.
841 Битва коло Фонтенелї.
843 Угода в Верден.
862 Відкритє російської імперії.
911 Конрад І. імператор Німеччини.
1055 Турки забрали Баґдад.
1081 Битва коло Дурацо.
1172 Наїзд Анґлійців на Ірляндію, під проводом Генрика II.
1189 Річард (з львиним-серцем the Lion hearted) король Анґлії (від тогди анґлійський прапор носить льва).
1227 Зенґіз Кан (Zenghis Khan)) зруйнував Сарасинську імперію.
1233 Інквізиція заложена Ґреґором IX.
1273 Рудольф з роду Габсбурґів вибраний на імператора Німеччини.
1282 Анґлійський король Едвард І. здобув Валію (Wales).
1307 Шведська революція почалась.
1352 Злука вісьмох Шведських Кантонів (Cantons).
1360 Калє і полуднево-західна часть Франції приділено до Анґлії.
1361 Оттомяни, під проводом Мюрада І. перейшли через Азію до Европи.
1397 Угода Калмора, союз Данії, Швеції і Норвеґії.
1414 Спаленє Івана Гуса.
1416 В Празї спалено Єрому.
1492 Колюмбус відкрив Америку.
1499 Швайцарія незалежна.
1517 Лютер робить нову реформу в релїґії.
1529 Заснований протестантизм.

1558 Єлисавета королева Англії,
1603 Злука Англійської і Шкотляндської корони.
1618 Починаеть ся 30 літна війна.
1683 Ян Собєский побив Турків під Віднем.
1688 2-га Англійська революція.
1709 Прилучене Шкотляндиї до Англії.
1725 Смерть Петра великого. (Росія).
1755 Землетрясене в Лісбоні.
1756 Починає ся сім-літна війна.
1763 Заключене мира в Парижу, по 7-літній війні.
1768 Війна Росії з Туреччиною.
1769 Народив ся Наполеон Бонапарте.
1772 Поділ Польщі перший раз.
1775 Початки Американської війни і революції.
1783 Незалежність Америки від Англії.
1789 Революція в Франції.
1790 Голяндія оголосила свою незалежність.
1791 Канада отримала конституцію від Англії.
1793 Поділ Польщі межи Росію і Прусію.
1795 Розрухи Нап. Бонапарте.
1800 Бонапарте побив Австрійців під Моренго.
1801 Прилучене Ірляндії до Великої Британії.
1803 Відновлене війни межи Францією і Англією.
1809 Наполеон відібрав власть Папи і арештував.
1815 Наполеоньске військо побито під Ватерлю і Велінгтон. Наполеона прогнано на остров св. Олени.
1820 Революція в Ішпанії.
1825 Перший мореплав переїхав Атлянтийський океан, по відкритю Америки.
1829 Перший раз ввійшли сірники в житє.
1830 Друга Французька революція.
1835 Винайдене електричного телеграфу.
1849 Угорщина має окремий парлямент незалежний від Австрії.
1855 Заведено інквізицію в Франції.
1855 Сір Едмунд В. Гид, губернатор Канади.
1860 Ґарібалді наїхав на Неаполь.
1858 Перша телеграма через атлянтицький океан.
1861 Цивільна війна в Америці.
1861 Польське повстане.

1863 Проголошено свободу невільникам.

1866 Війна Австрії з Німеччиною: Погром австрійської армії коло Садова.

1867 Канада є самоуправна держава.

1869 Кубанська революція.

1870 Війна Франції з Німеччиною.

1871 Комуністична република у Франції.

1877 Війна Росії з Турками у Афґаністан.

1878 Чорногора і Румунія незалежні.

1879 Юлій Ґріві, президент Франції.

1880 Голод у Ірляндії.

1883 Індиянська війна.

1885 Революція в Канаді.

1889 Велика пожежа в Квебеку.

1893 Релігійний конґрес в Чікаґо.

1894 Війна межи Хінами і Японами.

1895 Кубанська революція проти Ішпанії.

1896 Коронуване російського царя Николая II.

1897 Війна Греків з Турками, Греки побиті.

1898 Ішпансько-американська війна. Ішпанія побита, втратила острови: Куба, Порто Ріко і Філіпіни.

1898 Замордоване австрійської цісаревої Єлисавети.

1900 Італійський король Герберт замордований, його син Віктор Емануїл III. вступив на трон.

1901 Анґ. королева Вікторія померла, наслідник трону король Едвард VII.

1902 Хіни відступили Росії Манджурію.

1903 Японія протестує, що Росія опанувала Манджурію.

1904 Війна Росії з Японією.

1905 Революція в Росії.

1906 Велике землетрясенє в Сан Франціско, Каліфорнія.

1909 Революція в Туреччині.

1910 Революція в Портуґалії, знесено монархізм, а заведено републику.

1911 Війна Туреччини і Італії.

1912 Балканська війна і її закінченє.

1913 Велика повінь в Злучених Державах.

1914 Почалась европейська війна.

1915 Знищенє Сербії і Галичини.
1916 Революція в Ірляндії.
1916 Смерть австрійського цісаря Франц Йосифа I.
1916 Польща незалежна.

ІЗ ОКРУШКІВ.

А тії пророки, а тії святії,
Що мир розсажали як палмовий сад,
Що сіяли правду, любов і надію —
Чи й тим в часоморю во вік пропадать? —
Не дай того Боже, бо того й не має!
Поборники правди во віки муть жить.
Владики неправди — ті попропадають!
Не Бог їх, а люди самі муть судить,
І ймя їх прокляте задавлять в болото,
Обкрутять проклоном, к нечистим пішлють,
А праведні вдягнуть порфири і злото,
Правдати всю землю, розсуджувать муть
Неправого з правим, тирана з рабами!
І буде заплата, і будуть платить
Не пеклом, а кровю, гіркими сльозами!
Хто кілько розсипав, — ме тілько і пить!
І всім буде кара, і всім надгорода!
Кріваві потоки не пусто ринуть!
Не Бог ме судити, на руки народам
Віддасть він страшний свій і правдивий суд.

О. Ю. Федькович.

НАША РІДНА МОВА

1. ПРОСТІР УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ.

В устах 35-ох міліонів людий гомонить наша українська мова. Український нарід стоїть що до числа на семім місци поміж европейськими народами, а поміж славянськими народами займає друге місце по Москалях. Збитою масою заселює наш нарід цілу східну Галичину, полудневу

Фізична мапа України.

підгірську частину західної Галичини, північну та західну частину Буковини й північно-східну частину Угорщини. Але головна сила українського народу, бо цілих девять десятих живе в російській державі. Там займають Українці

отсі ґубернії (одна ґубернія велика менше-більше як ціла Галичина): полтавську, чернигівську, харківську, катеринославську, київську, херсонську, подільську й волинську, більшу частину так званої кубанської области та частину таврийської, вороніжської, минської, гроденської, сідлецької і люблинської ґубернії. До вичислених земель треба додати менші і більші, рідше і густійше заселені Українцями оселі в Австро-Угорщині (Боснії, Славонії) й европейській Росії, Румунії, Туреччині, північно-американських Злучених Державах, Канаді і Бразилії.

Всіх Українців в двоє більше ніж Поляків, звиш в четверо більше ніж Чехів, в семеро більше ніж Болгар, а в осьмеро більше ніж Сербів (без Хорватів). Не тілько майже вдвоє численнійші від нас Москалі, але й значно менші народи від нашого, як болгарський і сербський нарід, мають власні держави.

На жаль, хоч так дуже численний український нарід і такі широчезні простори заселює, не має він нині власної держави, ні навіть не здобув собі такого становища та впливу в державах в яких живе, як здобули собі два рази менше численні Поляки та звиш у четверо менший від нашого чеський нарід.

2. НАША МОВА ДАВНА. СЬОГО ОДИНОКОГО СКАРБУ НЕ МАЛИ СИЛИ ЗАБРАТИ НАМ ВОРОГИ.

І ми мали колись протягом більше як пятьсот літ власну державу. Початки нашої державної орґанізації сягають ще девятого віку. Але в порівнаню з початками колишньої нашої держави українська мова далеко старша.

Княжі межиусобиці довели до упадку українську державу. В першій половині XIV віку увійшла галицька Україна в склад Польщі, а в другій половині тогосамого столітя прилучено київську Україну до литовської держави, яку також пізнійше підбила Польща. Протягом многовікового історичного лихолітя: татарського, турецького, польського і московського затрачував наш нарід поволи всете, що складаєть ся разом на національне добро. Звичаї й обичаї переживали ся або підпадали сильним чужим впливам. На місце богацтв наступали чорною хмарою нужда, злидні, недостаток. Лютий ворог загарбав українську землю, а її дітий, колишних вільних горожан зробив панськими підданими та наємниками. На тім не

перестали сильні переможці. Поважили ся навіть заглянути в душу того народу, обмежали на кождім кроці свободу віри. Почестями й гідностями приманили висші українські верстви на свій бік. Вони перейшли в польський і московський табор або розвивали таку діяльність, яка не наразила би їх на неласку їх наставників. Все таки не

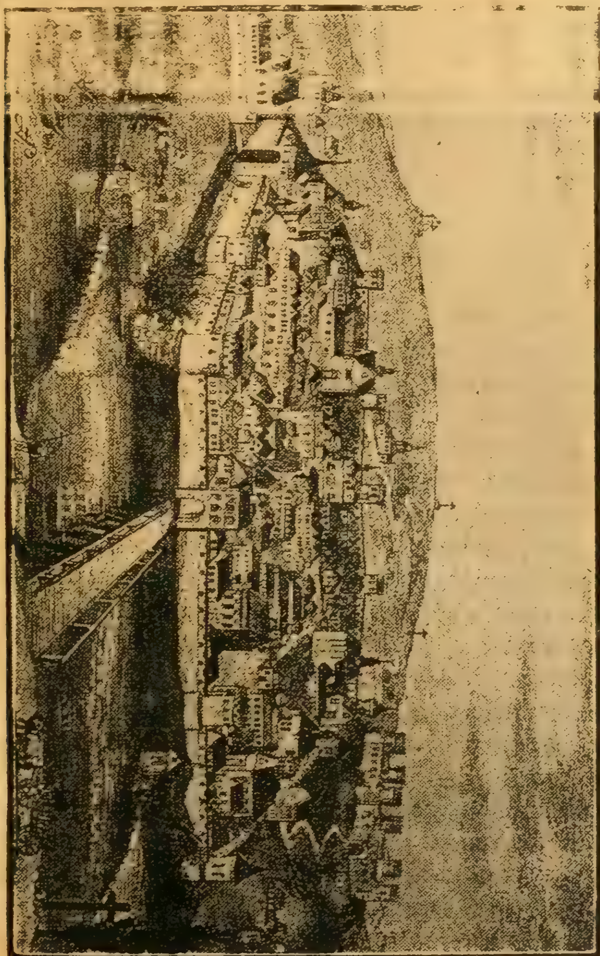

Старинний вид Київа.

змогли нам видерти вороги нашого найцїннійшого скарбу, нашої української мови. Зослуга в тім селянських і міщанських верств українського народу.

3. ПРАВДИВА ПРОСЬВІТА ТА КУЛЬТУРА МОЖЛИВА ТІЛЬКИ В РІДНІЙ МОВІ; ДОКАЗИ З НАШОЇ ІСТОРІЇ.

Більше ніж триста літ тому побачили наші предки, що наш нарід по утраті державної самостійности марнуєть ся в безпросвітній темноті. Тому доложили всїх заходів, не щадили грошевих жертв на школи, на друкарні, на книжки, бо зрозуміли сю справу, що просвітити нарід можна тільки найрозумнійшою для нього, отже його рідною мовою. Дитина найкраще розуміє се, чого її вчать у школї, коли вияснює їй се учитель в мові яку з молоком виссала з материних грудий. Чужої мови треба щойно навчити ся розуміти, а се потягає за собою страту богато дорогого часу й дуже утруднює початкову науку. Зрозуміли се давно наші предки, розуміємо й ми нинї, розуміють се всї просвічені народи. А школа се одинока дорога до культури, до всього того, що дотикає освіти і просвіченого житя: письменства, науки, штуки, доброго уладженя родинного, громадянського й народнього житя та господарського добробуту.

До початку XVIII. столїтя українські землї все стояли висше від московських під зглядом просвіти, шкіл і взагалї культури. За гетьманованя Богдана Хмельницького переїздив через Україну один Грек зі Сирії Павло з міста Алєпа. Він описав свою подорож. Дивував ся, які гарні порядки були тоді на Україні, які роботящі і розумні були наші господарі, як дуже дбали за просвіту. Усї дїти, навіть дївчата були письменні. В кождім селї була школа. В нїй учили своєю рідною українською мовою. Письменних тоді було може більше ніж нинї.

До першої половини XVIII. в. йшли з України в Московщину люди, що заводили там школи, закладали біблїотеки, були вчителями, писали і друкували. Довгий час всї висші духовні в Московщинї були споміж Українцїв, довгий час Московщина жила українською наукою. За царя Петра Великого Українцї були головними його помічниками при перетворюваню Росії на новочасну культурну державу. В нагороду за те стогне ще нинї девять десятих нашого народу під московським кнутом і безпросвітній темнотї, бо українські дїти мусять вчити ся у школї в чужій, московській мові.

4. НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ. ЇЇ ВЕЛИКЕ ЗНАЧІНЄ І ВИХОВУЮЧА СИЛА.

Знаємо з власного щоденного досвіду, що в ніякій чужій мові не можна красше висловити наших найглибших бажань, які ворушать ся в нашім серци, як у рідній мові. Свій розум, своє серце, свою душу, своє чутє, свої

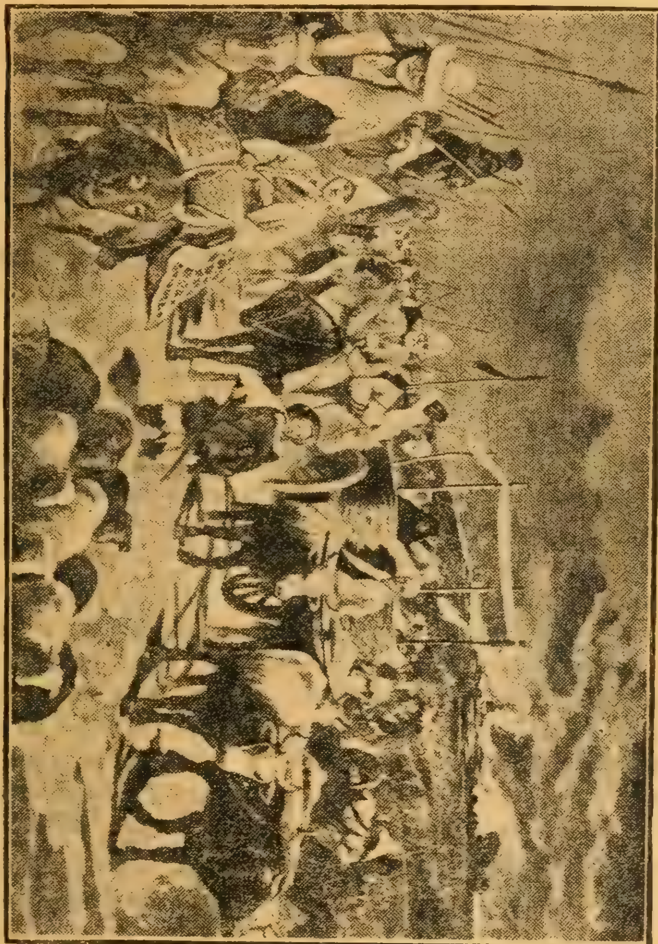

Утеча людий перед нападом Татар.

думки, свою радість і журбу, сум і розпуку виявив наш нарід у власних творах, які стали гідними подиву в усіх культурних народів і здобули признанє найбільших учених світа. Дітям оповідали чудні казки, Історичними пе-

реказами, повними любови до рідної землї і свойого народу, защіплювали вони привязанє до всього, що своє і гарне. Свій житєвий досвід висловлювали в коротеньких жартобливих або поважних, сумних або веселих, а все дотепних і розумних приповідках, примівках і пословицях. З таких приповідок довідуємо ся про характер і світогляд нашого народу в давнинї, про се, що український нарід уважав добрим, а що злим, що шанував і поважав, що висмівав, де бачив правду та справедливість, а в чім брехню і кривду.

Світову славу здобули собі пісні нашого народу. Найбільші вчені на світі, найріжнороднїйші народи: Поляки, Москалї, Нїмцї, Французи й инші признали наші пісні одними з найкрасших в світї. Українські пісні відзначають ся великою музикальностию у доборі слів і мальовничостію. Коли слухати нашу пісню, стає перед нашими очима як живе або мальоване все, про що співаєть ся у нїй. Велика ніжність наших народних пісень, щире чутє, вилите в них, надзвичайна сердечність і дібрана гарна мельодія — все те складаєть ся на велику поетичність наших пісень. Українська пісня робить на нашу душу дуже сильне вражінє. Нерідко буває, що як хто гарно та з чутєм заспіває сумну пісню, витискає сльози з наших очий, а весела пісня так і підносить наші ноги до танцю.

Зі сказаного видно, як надала ся наша гарна, гнучка, милозвучна, поетична і богата мова, відколи істнує український нарід (а він так давний, як усї инші славянські) до виспіваня найріжнороднїйших пісень, від найвеселїйших, до найсумнїйших, від найбільше жартобливих до найповажнїйших. Складали такі піснї й инші твори, що переходять з уст до уст серед народу, з одного поколїня до другого, ріжні українські стани та верстви: хлїбороби, дружинники княжих часів, лицарі козацької доби, чумаки, невільники, письменні і неписьменні, дяки, вихованцї київської Академії й инших шкіл, кріпаки й бурлаки, панщизняники й пани. Одним словом всї українські стани та верстви всїх часів брали в сїм участь.

Заки Українцї прийняли христіяньство, довго перед тим співали піснї в ріжних порах року: коляди, веснянки, русальні піснї, весїльні, похоронні і господарські. Крім того оповідали собі наші поганські предки ріжні казки,

мали оповіданя про своїх поганських богів, байки, загадки, приповідки, заклинаня і т. д. По принятю христіянства зачало духовеньство викорінювати все, що заносило поганьством. Тому народні твори з поганських часів підпали сильним змінам або й забували ся. Нові історичні події, зміна житя зроджували нові твори: preріжні історичні перекази, пісні про Володимира Великого, про княжі усобиці, про татарські і пізнійші турецькі напади, про козацьких лицарів, про гайдамаччину, про опришків, про панщину, про кріпацтво, про бранку, словом про все, що живо зворушимо народну душу.

5. В НАШІЙ УСТНІЙ СЛОВЕСНОСТИ ТА В ЛІТЕРАТУРІ ЗАМКНЕНЕ БОГАЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. ЛІТЕРАТУРНА МОВА. ШЕВЧЕНКО РІШИВ РАЗ НА ВСЕ ЇЇ ДОЛЮ.

Збір таких творів в українській мові, про які була щойно мова, називаємо українською устною словесністю. Хто зложив сї твори, приміром безліч коломийок, таких людий по найбільшій части не вміємо назвати. Інакше маєть ся річ з писаними творами. Знаємо, що Шевченко написав велику поему „Гайдамаки", що Грицько Квітка є автором повісти „Маруся", що „Наталка Полтавка" се твір Івана Котляревського. Збір усїх писаних творів українського народу, передовсїм збір так звано красної літератури (белєстрики), отже поезій, драматичних творів і таких прозових творів, як оповіданя, повісти, байки, називаємо письменством або з латинська „літературою". З устної словесности та з літератури можемо пізнати всю красу та ціле богацтво української мови. Наша устна словесність і література се найбільший скарб українського народу. Висловив в них наш нарід усї свої радощі і горе, всї свої невдачі і здобутки, всї почуваня і змаганя, полишив вічний памятник свойого світогляду та стану просвіти в ріжних часах історичного житя.

Як у всїх просвічених народів, так і в нас мова писаних книжок ріжнить ся в дечім від щоденної мови, бо звичайна щоденна мова вічно розвиваєть ся і зміняєть ся, а писана мова приймаєть ся одна для цілого народу і так добираєть ся, щоби її розуміли у всїх закутинах українських земель, хоч в її говорах, найріжнороднійші відміни та відклоненя від літературної мови.

В щоденній мові мусять бути ріжниці· Наш нарід розвинений на дуже широких просторах· Мова се ніщо инше, тільки висловлюванє наших думок звуками. Як люди живуть близько себе, висловлюють свої думки однаково· Чим дальше віддалені люди, тим більші ріжниці повстають у висловлюваню таких думок. Так знаємо, що Лемки дещо відмінно говорять від Гуцулів і від Подолян, що на російськім пограничу галицький і російський Українець говорять однаково, а вже торхи инакше Українець з Харкова· Менші відміни у мові називаємо говорами (говір лемківський, бойківський, гуцульський і т· д.), а більші відміни — нарічами·

Живу українську мову увів в українську літературу щойно при самім кінци XVIII. віку Іван Котляревський з Полтави· Перед тим друковано у нас книжки штучною мовою, зложеною з церковно-славянських і українських слів. Слідами Котляревського пійшов харківський гурток письменників з Грицьком Квіткою на переді· Ґеніяльний наш кобзар Шевченко доказав придатність української мови до поетичних перлин всесвітного значіня· Він увів українську мову в ряд тих мов, що видали найбільших ґеніїв на поли літератури. Чим є Шевченко в розвою української літературної мови, дуже влучно виспівав се наш славний поет Володимир Самійленко в отсій гарній поезиї п· з. „Українська мова":

Диямант дорогий на дорозі лежав, —
Тим великим шляхом люд усякий минав
 І ніхто не пізнав диямента того.
Йшло богато людий і топтало його,
Але раз тим шляхом хтось чудовий ішов
 І в пилу на шляху диямант він найшов.
Камінець дорогий він відразу пізнав
І до дому приніс і гарненько, як знав,
Обробив, обточив дивний той камінець
 І уставив його у коштовний вінець·
 Сталось диво тоді: камінець засияв
І промінєм ясним всіх людий здивував,
І палючим огнем кольористо блищить,
 І промінє його усїм очи осліпить·

Так в пилу на шляху наша мова була,
І мислива рука її з пилу взяла·

Полюбила її, обробила її,
Положила на ню усї сили свої,
І в народний вінець, як в оправу ввела,
І як зорю ясну висше хмар піднесла,
І на злість ворогам засияла вона,
Як алмаз дорогий, як та зоря ясна.
І сияти-ме вік, поки сонце стоїть,
І лихим ворогам буде очи сліпить!
Хай-же ті вороги понїміють скорійш,
Наша-ж мова сия що години яснїйш!
Хай коштовним добром вона буде у нас,
Щоб і сам здивувавсь у могилї Тарас,
Щоб поглянувши сам на створінє своє,
Він побожно сказав: „Відкиля нам сіє!"

Своїми поезіями виховав Шевченко цілу українську інтелїґенцію з її змаганями й ідеалами, отже сотворив з нас новочасну націю. Своє слово поставив Шевченко на сторожі коло національних прав українського народу на самостійне культурне та полїтичне житє. Від часів Шевченка розвинула ся наша лїтература високо як у російській Українї, так в галицькій, де увів народну мову в книжки Маркіян Шашкевич, а також в буковинську, де нову добу української лїтератури розпочав Юрій Федькович.

До виробленя української мови на лїтературну причинили ся пізнїйше дуже богато: Панько Кулїш, Панас Мирний, Іван Левицький, Степан Руданський, Борис Грінченко, Олександер Кониський, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Іван Франко й богато инших письменників. В українській мові маємо найріжнороднїйші часописи та фахові підручники. Українська мова є в галицькій і буковинській Українї викладовою в народних і середних школах і університетах. Вкінци у нас українська мова має в урядах після закона рівні права з польською.

6. НАУКОВИЙ СВІТ ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ.

Так здобуває тепер українська мова се признанє, яке мала вже пятьсот лїт тому і яке визначив їй науковий світ. Ще в XIV. столїтю підбили Литовцї Українців оружною силою, а Українцї Литовців культурою. До часів Жигмонта Авґуста була українська мова мовою урядових грамот і законодатних книг. Української мови уживали на дворах польських королїв. Українська мова була урядо-

вою мовою у зносинах з Туреччиною і Молдавією (Румунією).

Великі учені признали красу та самостійність нашої мови. Польський учений Бандтке уважав українську мову найкращою між усіми славянськими. Найбільший польський поет Міцкевіч казав, що українська мова красша від московської і білоруської. Польський учений Мацейовский назвав нашу мову гарнійшою від чеської, а другий учений Раковецький жалував, що наша мова не стала пануючою в цілій Росії. Навіть московський письменник Даль-Луганський признав нашій мові першеньство перед московською, мовою, як народною так і літературною.

Найбільші славісти, значить, такі вчені, що наукою досліджують ріжні славянські мови, й петербурська царська Академія наук признали українську мову самостійною, окремою від московської. Є між сими ученими представники ріжних славянських народів. Ось кілька імен таких учених, щоби не наводити богато: Шляйхер, Мікльосіч, Шафарик, Копітар, Ягіч, Шахматов і богато инших. Навіть самі московські вчені доказали, що вже з часів пановання синів Ярослава Мудрого маємо письменні свідоцтва, що вже тоді українська мова була цілком відмінна від московської. І від тоді ще більш віддаляли ся від себе московська й українська мова, а нині без попереднього виучення не порозуміє Українець Москаля, а Москаль Українця.

Зрештою був час, що й Поляки не признавали нашого народу осібним народом, а про нашу мову твердили, що се повітовщина польської мови. Минуло кількадесять літ і тепер вже тільки деякі оголомшені шовінізмом Москалі важать ся відмовляти нашій мові прав до школи, письменства й науки. Такі Москалі раді би злити нас зі своїм народом.

7. ШАНУЙМО РІДНУ МОВУ.

Доля нашої мови спочиває у наших руках. „Як собі постелиш, так і виспиш ся" — говорить народна приповідка. Дорогу показали нам Румуни, що в XIX. віці вичистили свою мову з нерумунських слів, і Чехи, що всі чужі слова заступили своїми. Норвежцям, яких усього вісім міліонів, дораджували Німці (так само як нам Москалі, звані по вченому Великоросами) не розвивати своєї норвежсь-

кої мови, а взяти готову німецьку. Наша мова красша від вашої — говорили Німці до Норвежців — а що більше, в нас є велика і красна література. Але Норвежці доложили всїх заходів, щоби в рідній мові розвинути як найгарнїйшу літературу. І нинї твори норвежської літератури можуть гідно стати поруч найкрасших творів німецької літератури.

Шевченко є дуже гарним доказом, що наші найтонші почуваня що все, що найдорозше нашій душі, що думки скриті в глубинах нашого серця, можемо найгарнїйше висловити тільки в рідній мові. Хоч Шевченко знав добре не тільки українську, але й російську мову, його поезіями, ко-

Вид Дніпра з Київа.

трі писав в українській мові, любуєть ся цілий світ, величає їх і перекладає на ріжні мови, а в піснях Шевченка, котрі він писав по московськи, нема вже сеї краси та сили, що в тих славних творах в українській мові.

Москалї вчені доказали, що Українець Микола Гоголь став що правда знаменитим письменником і в московській мові, але він думав по українськи й українську думку вбирав в московську одіж.

Один мудрець сказав такі слова: „поневолений нарід, що хоронить свою мову, держить ключ від своєї вязниці у своїх руках". Не забувати нам на се. Через рідну мову стали ми на ноги, увійшли в сїмю просвічених европейських

народів. Підемо тим скорше й певнійше вперед, чим більше Українців все та всюди устно та письменно, дома й поза домом, в суді, в уряді, перед рівними собі і перед висшими буде вживати своєї рідної української мови. Є се прикмета рабського, панського льокая а не свобідного горожанина закидати в рідній мові всякими чужими словами та зворотами. Культурний чоловік буде також усе говорити гладко та делікатно. Щоби добре знати рідну мову, треба її вчити ся від малку до гробу, в школі і поза школою, з книжок і від людий. Хто знає, що треба, та вміє пошанувати свойого батька і матір, той розуміє, яку пошану винен він рідній мові.

Без мови нема розуму, без рідної мови нема власної літератури і культури, без власної літератури і культури нема народу.

М. В.

Л НИКОРЯК

ЯКА ЙОГО ДОЛЯ

В хаті Вищака було тихо. Діти сиділи на голій постелі. Микола Вищак почмакував за столом на ослоні свою любимо черепульку, а жінка його сиділа на стільци коло старої облупаної печи. Під столом лежали клунки. Вищак чогось задумав ся, та пропускав лише слину через губи, котра стікала цибухом на землю. Нераз Микола дивив ся як другі бідують, а він лиш казав: „колись і мені так буде". І правда його пророцтво даремно не пропало. Помало і постепенно воно сповнило ся, але Микола все таки потішав сам себе: „може, може якось то буде". Та ся потіха даремна була! Біда неначе вперте порося залізла до його хати. Дрібні діти що дня чогось хотіли, прибігали до свого батька, щоб він що лиш для них купив. А тут в Миколи ні духу ні хуху. Поля мало мав, тай те не вродило нічого, а ще погорів, тай Микола не знав чого вчепитись. Приходять за податком, фантують за церкву, просидів в арешті за вязочку хворосту, що взяв з панського ліса.

Піду, думав Микола, геть! Зібрав ся зі всім до відїзду. Купив собі якісь чорні річи, та оглядав їх чмакаючи люльку, а жінка його сиділа згорблена коло старої облупаної печи тай поглядала своїми сплаканими очима то на дітий, то на нього. А діти ждали нетерпеливо, бо хотіли прощатись в далеку дорогу. На столі стояла фляшка горівки.

— Та що-ж ти стара думаєш?

Ледво проговорив Вищак до Ірини, що десь далеко летіла думками; за морем, на широкій просторій землі вона ніби собі лиш походжає а десь далеко корова вже на стіглі. Все те так докладно передумувала як було написано в книжочці від аґента. Вона зворушилась запитом Миколи і забула про що думала. Вона не відповіла нічого.

Вітворили ся старі двері, а до хати ввійшло двоє людий; то був Танаско зі своєю жінкою Катрею. Гості несміло підійшли серед хати. Катрі зявилися сльози на повіках, та вона скоро і незамітно втерла рукавом. Вона поглядала то на дітий, то на Ірину.

— Сусідо, сусідо: вже відай не будемо в купі? Не буде

мо переводити неділї в садочку? Діти, діти, що ви зробите на чужинї, з ким ви будете бавитись?..

Допитувала ся Катря крізь плач, вдивляючи ся на діти то на Ірину. Танаско хватив діти та поцілував цмокаючи на всю хату. Ірину жаль стиснув за серце і по її зморщенім лици котили ся наче горох сльози.

Вищак розтикаючи невеличку фляшку сивухи, запросив гостий щоби сїдали. Він почастував їх, закусив чорним хлїбом і розпочав балачку, та тут перебили йому свіжі гостї. Семен і його жінка Настя. ,

Семен підкручуючи свії рудий вус поздоровив ся з еміґрантами і сїв на лавку.

— Вже йдете? запитав Семен крізь плач Миколу.

— А чогож менї тут оставати ся? Остань ся дома, нема на чім ґаздувати, а до того нїхто тебе не поспитає, чи маєш з чого жити, чи мають дїти хоч кусок хлїба? За се тебе нїхто не спитає, лиш дай, дай та дай, Від всяких драч не мож обігнатись. Державний податок дай, за якесь „пинькове" за мости дай, на церкву дай, на попа дай, навіть на пса треба заплатити; а тобі в найгіршій бідї нїхто не хоче помочи, тогдї не помагає анї церква,анї піп, анї молитва. Не заплативесь за що, прийшли посїпаки тай зафантували, а нема що фантувати — мусиш відробити а не відробиш то відсидиш, а надолужити пана мусиш. Панське не пропаде.

— Не будьте куме хоч безбожником, — сказав по хвилї Семен.

— А хиб-ж я не правду кажу?

На церкву дай, попови дай, а сам голоден сиди. Анї церква, анї піп, анї молитва не помагають. А про державні добродїйства то й говорити нема що.

— А ви не чули, як отець добродій на казаню казали, що хто тут мучить ся, то на тім світї буде в раю?

— А може в пеклї? А він був, він знає? Ану, хто з того світа вернув ся і сказав, що там є рай, або пекло? Ну та з пекла або з раю трудно і вернутись, але коби хто був вернув ся хоч з „тищилища", ато як нато нїкого.

— Лиш бог знає.

— Рахуйте собі, треба було дати на церкву а я не мав звідки дати, прийшли фантувати, не було що взяти, а вони мене наперед себе тай до арешту. Куме, та се бог так ска-

зав? Куме, таже діти з голоду мліли, не було кому заробити на бараболю, а вони мене замкнули? Та се по божому? Ой не по божому се! Гріх за мене бідного.

Прийшов на світ і отсей Іванко, пішов я хрестити, а він і говорити не хоче. Що я напросив ся, що вже нагнув ся, так ні, тай ні. Нема курки, не буде дитина охрещена. Гм... думаю, дитина дорозша від курки, а тут дитину годуй, з дитиною муч ся, а я собі думаю: дам отцеви добродієви дитину замість курки, то може хоч вигодує. Як подумав, так і сказав.

Боже милий, як учув він се, то мало не сказив ся й вигнав мене з хати. Пішов я з нехрещеною дитиною, тай більше не вертав ся.

— Прогнївили ви Бога..

— Або-ж він мене не прогнївив?

— Та що ви, куме, пяні?

— Ні, я не пяний, але хочу пити.

Витягнув Микола корок з фляшки, наляв собі в килїшок і випив до Семена.

Діти стояли з розтвореними ротами, та поглипували то на родичів, то самі на себе. Один Василь, найстарший син Миколи слухав уважно розмови обох чоловіків. Він поглянув у вікно і в мить перелетїло йому в голові його молоденьке веселе житя. Перелетїло і щезло... Він нагадав, як він з товаришами грав ся, як він пасучи громадську худобу вигравав на широкім зеленім польовім морю, горілиць в сопілку.

Нераз він дивив ся в округ себе і міряв те поле широке як море. А тепер він покидає, він лишає все, а тут не може відчепитись думками від рідного села.

— Вже не буде.., подумав собі Василь а сльози йому лише кить кить..,

Він проплакав ся і думав: „Вже не буде" ... „Вже минуло",,, „Вже пропало".

Микола почастував своїх гостий тай став пращатись. До хати набилось народу як на похорон. На дворі перед хатою, стояв вже на поготові віз і фірман, Семен Проців. В хатї заводили ся плачі. Дїти протягали свої рученята до матери, лише один Василь стояв мовчки та відхлипував. Микола зібрав клунки, вийшов з хати і хотїв її замкнути, але руки не складали ся і він лишив двері на розтвір. Посїдали на віз, а товпа криком і плачем прощала еміґрантів.

Василь приміщуючись між дітьми оглянув ся подумав „вже не буду"...

Сонце підсунулось вже високо і горіло веселим весняним теплом та заливало сади зелені і поле мережене чорними скибами ріллї своїми золотими лучами. Ген в долині в ставі відбивають ся високі верби, що від лагідного вітру хиляли ся і неначе також пращали еміґрантів в далеку дорогу. На лану тягнули повільно воли свої рала, і ті вимахуючи своїми тяжкими головами, неначе пращали Миколу...

Коні тягнули скоро віз, а фірман витягнув бляшану люльку, набив тютюном і закурив. Вони геть від'їхали від села і виїхали на горб, звідки виднїло село, а в полю панський двір. Се були „середні гони" де Микола дотримав до послїдного свою нивку.

— Гов, стань Семене! крикнув Микола на фірмана, котрий кинув ся неначе з просоня.

— А чого там? поспитав Семен, спираючи конї.

— Чекай, най подивлю ся де моя нивка.

Він став аж на сїдавку, та розглядав ся за своєю нивою.

— Є, бігме, що є. А диви стара! Ану встань та будеш видїти. Ой, нивко моя, нивко! Ану встань Василю, ану встань та подивім ся хоч в послїдне. Микола не міг встояти на ногах і повалив ся в діл. Трясучись сїв коло жінки. На силу встав знов на ноги і дрожачим голосом пращав ся.

— Пращай моя нивко, пращай моє село. Прощайте податки, пращай і ти мій опікуне, говорив злісно Микола дивлячись на панське дворище... Микола знов сїв,

Дїти і Ірина плакали...

— Вже не буде..., сказав плачучи Василь,

Конї рушили і гнали з цїлої сили. Еміґранти губили село з очей і добігали до стації.

Василь сїдаючи до поїзду, пригадував собі перші слова: вже не буде...

II.

В селї Миширівцях (так називало ся село де жив Вищак), люди одні з батогами на лан конї погонити, инші з сапами загортати, спішать всї перебігаючи одні других. Не містять ся люди дорогою. На лану де звичайно робив

Микола, чогось змінило ся, чогось люди мовчать, не тішать ся, лиш тягнуть сапами загортаючи бараболю в ямках. По хвилї хтось обізвав ся з робітників ніби то жартом. Та жарт сей не займив нікого., , А колись як робив між ними Микола, то подостатком цілими днями і плакали і сміялись. Нераз то так дуже сміялись, що аж лягали, а часом поспирають ся на сапивна і плачуть. Хтось згадав про нього, а всї неначе з просоня кинулись, дехто сам думав про нього. Розбалакались на ціле поле про Миколу. Розбалакались люди жалуючи за Миколою, та він більше не вернув ся... А що в нього дома? Хата стояла опущена, сумна, лиш вишнї шуміли над старою стріхою.

Одного дня прибігає Сруль аж з міста перед хату Миколи, та коли побачив зачинені двері, ймив ся за голову, приступив рішучо до вікна і запукав. В хатї не було нікого і Сруль не діждав ся відповіди. Зі злости сів Сруль на приспу і зачав рвати на собі волося, та се нічого не помагало; він схватив ся і побіг...

За кілька хвилин він вернув ся з громадськими гайдуками, Вони отворили стару хату і впустили Жида на трус! Богато Жид не був в хатї, але все таки знайшов великий глиняний горнець.

— Нема нічого сказав злісно Сруль і тріпнув горшком до порога.

Гайдуки сміючись заперли двері і пішли.

Нема!... Нема!... Злодій!... виговорював Сруль оглядаючись на пусту хату

III.

Довго і нетерпеливо вижидав Вищак берега, тай діждав ся. На березї зустрічали одні других. Зустрічали і Миколу як свіжого гостя і свої і чужі. Одні прибігли з „божими листами" та пхали йому аж поза пазуху, другі руки наставляють аж до самого носа, треті скарбоньки носять, ба навіть не забули свіжого гостя поблагословити. Микола аж засапав ся заки прийшов на свіже місце, де складав свої клунки. Та не довго прийшло ся Миколї там сидіти, бо за кілька хвилин всів до потягу, котрий завіз аж на місце, куди Микола мав адрес.

Пересидів кілька днів, відпочив і пішов роботи шукати. Пішов Микола і Василь, один пішов в одну сторону,

а другий в другу. Пошукали тай вернулись..,

Нікому їх рук не потрібно...

Другого дня повторили вони те саме. Василь зайшов десь далеко за місто, де побачив чудові огороди, площі, та прекрасні будинки. Переходив попри то все та тішив ся тим. А тут і ноги зболїли його.

— Отут я сяду відпочити, шепнув сам до себе Василь і сїв на зелену мураву під високе росохате дерево. Не встиг ще добре сїсти, як на зад нього зявив ся високий сухий чоловік, схопив його за ковнїр і показав йому рукою на дорогу і він все шептав: вже не буде, вже нема.

А Микола шукаючи роботи не одного свого чоловіка здибав. Він кождому розповідав своє горе. Але на те йому відповідали: нема роботи! На поблизькій вулиці ідучи домів, здибав знов якогось краяна. Коли не встиг ще Вищак доповісти про свою недолю, надійшов якийсь знакомий і промовив дрожачим голосом: „Мене вигонять з хати”. Між ними пішла балачка.

—Вже 3 місяці як без роботи. Вже 3 місяці я не платив за помешканє, а тут і їсти вже не хоче дати — квілив ся перший.

— Та то ще добре, хоч так, а я? Деж я подїнусь? Де прийду треба дати гроші наперед, а тут вже сегодня маю звідси забратись. А живу вже 5 день одним хлїбом, що випросив у Івана.

Микола послухав їх бесїди тай пішов. Прийшов домів, порозглядав ся, тай заглянув на ліжку дївчину.

— А ти чого в ліжку?

— Їсти хочу — шепотом промовила дївчина.

Миколї довго не треба було розяснювати чого дитина ліжку. Він здогадав ся що до Марійки загостив голод.

— Вмирай про мене хоч і зараз, чого будеш тут жити... Говорив Вищак до дитини.

— А мама де?

Я... — не знаю, — шепнула дитина.

По хвили вбігло до хати ще двоє дїтий і почали пищати коло батька за хлїбом.. Прийшов і Василь,

— А десь був? — запитав батько Василя.

— Шукав роботи.

— Тай нема?

— Нема.

— А їв ти що?

— З'їв у Гната кавалочок хліба.

— А мама де? — запитав Василь засмученого батька.

— Я не знаю.

Василь сів і дивив ся на свою сестричку, що водила по хаті своїми чорними очима, та гладила губи сухим язиком.

— Умре Марійка, Васильку.

— Нехай вмирає. Щоб хоч скорше.

До хати увійшла Ірина з немовлятком на руках. Вона виймила пів хліб з під пахи, котрий діти сейчас розірвали.

— Отсе вже послїдний, сказала сїдаючи Ірина. Микола щось думав чмакаючи порожню люльку, а Ірина забавляла голодні діти.

На другий день рано встав Микола, та все чогось оглядав ся на своє ліжко. Він зібрав ся.

— Іду я жінко десь за хлібом. Але без дітий не піду, як хтось уздрить малі нещасні діти, то хоч, бодай над ними змилосердить ся.

Взяв найменших двоє дітий. За дверми заплакав, а сльози стікли на голову немовлятка.

Спитав в одного помочі, та тойже сам голоден, спитав другого, і той не має.

— Ходімо діти, зараз наїмось.

Він пішов довгою вулицею, що провадила десь в иншу місцевість через невеличку річку.

На мості не було нікого. Він підняв обоє дітей на руки, поцілував їх щось аж кілька разів.

— Вже більше не будемо голодні мої діточки...

Він скоро повалив ся з дітьми в бистру воду.

Незадовго дійшла чутка про се аж до Ірини. Ірина і діти з жалю послабли. Один Василь ще якось не заслаб і встиг дати знати до шпиталю. За короткий час забрали майже всіх до шпиталю, а Василеви дали якусь роботу.

СЕЙ СВІТ ОДНАКИЙ БУВ І БУДЕ

Сей світ однакий був і буде:
Святий та красний — давний рай;
Да не вдали ся в нього люде,
І не удавсь їх обичай
По світа Божого законї.
Пішли у свою грішну путь,
Покинувши святого лона
Святої матери — і йдуть
Тепер до мети манівцями,
Що мали на попереки!...
Коли в'ни зайдуть? Вічний знає!
А доки зайдуть в'ни, а ти
Не вір їм, брате, орле, друже!
З людей ангелів не роби!
Тодї і серце не затужить,
Тодї й нечасові гроби
Не будуть землю укривати!...
Не вір їм орле, друже, брате,
Лищ собі самому!
А собі ще менше всїх!
А найменше тому,
Що тя хоче одурити
Та божит ся брате,
Що він Бога ймив за ноги,
Що хоче шукати
Щастя-долї всьому світу!...
І премудрі і немудрі —
Всї Адама дїти!

О. Ю. Федькович.

КРИТИЧНО-УТОПІЧНИЙ СОЦІЯЛЇЗМ

Перші проби пролєтаріяту безпосередно осягнути своїх власних інтересів, зроблені в часи загального заворушеня, в період упаданя февдального суспільства, — конче мусіли розбити ся через не розвиненість самого пролєтаріяту і через брак матеріяльних умов до його визволеня, бо сї умови як раз сами — лиш продукт буржуазної епохи. Революційна лїтература, що супроводила сї перші рухи пролєтаріяту, на зміст була мимоволї реакційною. Вона проповідувала загальний аксетизм і заведенє грубої рівности.

Дійсні соціялїстичні і комунїстичні системи, системи Сен-Симона, Фур'є, Оуена і т. и. виринули в першій нерозвиненій добі боротьби між пролєтаріятом і буржузією.

Творці сих систем уже бачать антаґонізм кляс; вони бачать і вплив елєментів, що руйнують саме пануюче суспільство. Але вони не помічають на боці пролїтаріяту нїякої самодіяльности, нїякого властивого йому полїтичного руху.

Затим, що розвиток клясових антаґонізмів йде поруч з розвитком промислу, то вони також не могли знайти матеріяльних умов, потрібних до визволеня пролєтаріяту; вони намагають утворити сї умови соціяльною наукою, соціяльними законами.

На місце суспільної діяльности мусїла стати їхня особиста діяльність, на місце історичних умов до визволеня — фантастичної умови, на місце споквола поступаючої орґанїзації пролєтарів в клясу — умисне приміркована орґанізація суспільства. Будуча світова історія замикаєть ся для них в пропаґандї і в запровадженю на практицї їхнїх суспільних плянів.

Вони справдї розуміли, що в своїх плянах вони переважно боронять інтереси робочої кляси, яко кляси, що найбільше терпить. Та пролєтаріят істнує для тих тілько з огляду на те, що він найбільше терпить.

Але не розвинена форма клясової боротьби, так само

як і їх власне становище, доводить до того, що їм починає здавати ся, що вони стоять далеко висше по над тими клясовими антаґонізмами. Вони бажають поліпшити житєве становище всїх членів суспільства, навіть тих, яким живеть ся найкраще. Через се вони раз-у-раз звертались до усього суспільства без ріжниці, ба навіть переважно до пануючих кляс. Вони гадали, що треба лиш зрозуміти їхню систему, щоб признати її за найкращий плян, найлїпшого суспільства.

Вони відхились, через се, від усякої полїтичної, а надто революційної дїяльности; вони хотїли осягнути своєї мети мирними шляхами і силкувались пробити дорогу для нової суспільної евангелії, дрібними, звичайно хибними, експеріментами і силою прикладу.

Фантастичне мальованє будучого суспільства виникає в ті часи коли пролєтаріят ще дуже мало був розвинений, а значить сам ще фантастично уявляє собі своє власне становище; воно, се мальоване, відповідає першим, повним предчутя, його пориваням до загальної перебудови суспільства.

Але соціяльні і комуністичні писаня складають ся також і з критичних елєментів. Вони нападають на всї підстави сучасного суспільства. Через се вони постановили дуже коштовний матеріял до просвіченя робітників. Їхні позитивні пункти що до будучого суспільства, напр. знесеня ріжниці поміж містом і селом, знищенє родини, приватного зиску, наемної працї, приголошеня суспільної гармонії, обернене держави в просте порядкованє продукцією — всї сї їхні пункти кажуть лишень про знесенє тих клясових антаґонізмів, котрі як раз тільки починають розвивати ся і котрі вони знають ще тільки у їх першій нерозвиненій, непевній формі. Через се сї пункти сами мають ще чисто-утопічний характер.

Вага критично-утопічного соціялїзму стоїть в цїлком протилежному відношеню до історичного розвитку. Помірно з тим, як розвиваеть ся і впорядковуеть ся клясова борба се фактичне піднїманє себе над него, фантастичне звоюванє, її губить всяку практичну вартість, всяку теоритичну вагу. Через се, як творцї сих систем з богатьох боків і були революційні, то їх ученики раз-у-раз складають революційні секти. Вони міцно тримають ся за старі

погляди своїх учителів, не вважаючи на історичний поступовий розвиток пролєтаріяту. Завдяки сьому вони хотять знов загасити клясову боротьбу і усунути клясові антаґонізми. Вони ще досї мріють про здійснене своїх суспільних утопій, про закладане окремих „фалянстерів“ (з назви Фур'е — громарських палаців), засноване „Home-Кольоній“ (Оуен називає свої взірцеві комуністичні товариства), уряджeня малої „Ікарії“ (утопійно-фантастична країна, яку намалював Кебе), — сього малесенького видання нового Єрусалиму і для того, щоб збудувати всї сї ішпанські замки, вони мусїли звертати ся до філянтропії буржуазних душ і гаманців. По малу вони сходять до катеґорії ранїйше намальованих реакційних або консервативних соціялїстів, відріжняючись від них лиш більше систематичним педантизмом і фанатичною вірою в чудодійну силу своєї соціяльної науки.

Через се, вони з серцем виступають проти всякого полїтичного руху робітників, гадаючи, що міг повстати тільки з слїпої невіри в нову евангелію.

перевів з нім. В. Коваль

Ю ДЕБС

КУДИ МИ ЙДЕМО

Сучасна суспільність, оперта на приватній власности, повинна бути знесена. Робітники і робітниці цілого світа повинні стати господарами машин і знарядів праці.

Се головна задача соціялістичного руху. Кождий мислячий робітник повинен війти в той рух. Ніщо не оправдує його, коли він стоїть поза борбою пролетаріята. Нема для нього оправданя, коли він рівнодушний до тої боротьби.

Тільки нещасний, що не видить і не знає, що таке соціялїзм, може йти против нього.

В кого очи відкриті, хто представляє собі і думає про житє, той повинен підняти святий червоний прапор за красше будуче житє.

Услівя теперішного житя страшні! Подумайте тільки братя робітники, о невиносимо низькім положеню, в яке кинула жінку теперішна капіталїстична система. Она не має права голосу. В неї нема права над власною особою. Она — річ. Она приватна власність мущини, який відносячись до неї думає виключно про свої приємности. І лишає ся бути німим свідком свого економічного, політичного і морального безправя. Обставинами житя она примушена конкурувати з робітниками по фабриках, заводах і склепах. Всюди її подвійно визискують тільки тому, що она слабша від мущини, і дають її меньшу плату.

Під примусом обставин, жінка змушена жертвувати все святе і чесне — т. є. чистоту і ніжність своєї істоти. Для куска хліба вона виходить заміж за нелюбого чоловіка. Той погубний руйнуючий вплив капіталїстичної системи на житє жінки ви легко зрозумієте коли призадумаєтесь, як то богато в подружах розводів і як богато домів розпусти.

В соціялїстично-устроєнім суспільности жінка буде у всім мати рівні права з мущиною. Всї дороги до житя будуть для неї приступні як для мущин. Она буде свобідна вибрати в житю таку дорогу, т. є. устроїти таке житє своє

щоб бути щасливою.

Тільки тоді жінка зможе зовсім вийти з рабської зависимости і займе високе і поважне становисько.

Під все оживляючим впливом економічної свободи здібна до самостійного житя жінка скоро освободить ся від вікових пережитків рабства. Ми віримо в се. В нас нема причини сумнівати ся про се.

А тепер подумаймо про безнадійне положенє наших синів, робітничих синів в теперішнім світі.

Батько коли він робітник, може дуже мало зробити, щоби обезпечити сина. Він не піде на університет. Не піде навіть в середну школу, а щастє коли йому вдасть ся скінчити народню школу. І коли тільки він трохи підросте і небогато скріпить ся — він вже примушений помагати своїм біднякам родичам і журити ся зарібком. В його батька нема впливу, нема знакомих між, значними людьми він не може дістати для свого сина „доброго місця". З вдячностию приймає він першу роботу яка попаде ся щоб тільки позволити робити, Ви, товаришу робітнику, знаєте з власного досвіду, як то тяжко найти нашій дитині роботу.

„Що буде з Василем, що робити з Наталкою?"

Ті прокляті питаня шарпають мозок наших материй довго до того часу, поки діти наші достаточно дозріють для ринку праці.

„Дитина ще слабосильна" — плаче любяча мати — „Він не в силі" тяжко робити, я дуже бою ся за його здоровлє". — Яка картина! Але все те так щоденне в житю робітників, що більшість в нас не замічає того. Мати відчуває всім своїм єством дику несправедливість пануючих порядків. Она видить, може бути й несьвідомо, темну будучність і тяжкий страх і чуство безнадійности стискають її ніжне материнське серце.

Чи виділи ви сумну картину, коли то мама бере за руку свою дитину, що то її так тяжко вибавила і виховала і йде продавати її, так як кусок полотна до всіх купців, що наймають діточу роботу. Треба самому то все пережити, щоби зрозуміти.

Мати глядить на свою дитину ніжно, ласкаво, а вона дивить ся на неї з переляком і просьбою, коли мама вихвалює здібности свого малого перед грізним купцем або

фабрикантом.

І той іспитуючи оглядає „твар" і з недовірєм допитує ся — чи говорить мама правду о здібностях своєї дитини. До схочу випитавшись і оглянувши, заявляє байдужно, вони моглиби остаточно навідатись на другий тиждень — але він сам певний, що не має роботи для малого робітника.

Щож стане ся з тим хлопчиком?

От він вже дорослий. Мама більше не журить ся ним. На її могилї давно трава поросла. А він — синок її? Що з ним? — Він „фабрична рука"! що дістане доляра і пів, коли на фабрицї йде робота. І то все, що він осягнув, то все, що він зможе заробити коли небудь. Він став віковічним фабричним арештантом. Ніякого помилуваня для нього нема. Він ніколи, доки буде істнувати капіталїстична система продукції не буде свобідний.

Для нього нема теплого огнища, ніжної жінки, щасливих дітий! Для нього нема нї квіток, нї радоцїв! Все що гарне — не для нього. Він тілько „рука"! Людська фабрична рука!...

Подумаймо тільки, товариші, о „руках" без душі. Бо в капіталїстичнім світї нема місця для душі. Високі гарні чуства не сотворять для капіталїстів нових богацтв — до чогож їм треба душі? Все чого треба в теперішнім світї, то лише „рука" рука, що спосібна робити, і все людство повинно повернути ся в ті трудящі мозолисті руки робітників? На що голова? На що душі? Треба тільки сильних рук! Тисячі рук для одної голови! Руки робітників для голови капіталїста.

Тисячі тупих сотворінь в людськім образі, тисячі рабів, скованих ланцами темноти, з головами заміненими в руки, всїх їх покорених і понижених заставляє робити оден чоловік, всїх їх обдирає оден підприємець, оден капіталїст. То власне товариші капіталїзм!

Отсю теперішню систему піддержують капіталїстичні партії. Хоч они і прозвали ся ріжними назвами, всї они помагають собі взаїмно і піддержують капіталїстичну систему.

А капіталїстична система помагає нам робітникам щоб ми скоро позбулись всего доброго, гарного, що в нас є, і всего того, що ми своїм трудом витворюємо.

Тисячі рук служать одній голові — от до чого довів нас скажений розвій капіталізму. Тисячі людий — робітників повернених в руки з цілию наповнити, наситити оден жолудок капіталіста.

Той дикий, не людський порядок річий повинен бути знищений. Людство повинно освободити ся від нужди і звироднення.

Природа сотворила тисячу голов для кождої тисячки пар рук. Тисячі сердець бють ся і доказують, що голова, мозок і руки — одна цілість. Тисячі людських душ, хоч розбитих і придавлених вже родять ся для боротьби вони кленуть ся висвободити людство

Голова з руками, серце з душею, то природне право кождого чоловіка. Повна свобода для всесторонного розвою — природне право кождої людини.

Той, хто відбирає то право людям — тиран! Той, хто не добиває ся його — трус!

Той, хто рівнодушний до всего, що діє ся — раб! Той хто не користає зі своїх прав — труп.

Вся земля для всїх людий! Всї машини і засоби придукції повинні стати власностию всего людства.

Того ми добиваємо ся.

Громадська власність, повна контроля над всею продукцією, демократична управа в промислі для добра всего народу — от, о що ми боремо ся!

Знесеня плаченя чиншу, процентів, зисків: витворюванє продуктів тілько для заспокоєня потреб населеня — от до чого ми стремимо!

Кооперативний спосіб продукції, в котрім всї повинні дружно працювати і котрий повинен бути виразом соціялїстичного устрою, висшої культури — правдиво демократичної републики — то наша ціль!

Конець клясовій борбі! Конець панованю кляси над клясою! Проч з убожеством і пониженєм! Проч з тираньством і несправедливостию!

Нехай наступить правдива свобода! Нехай зійде сонце братерства і любови! Нехай заживе правдивий чоловік! То наші домаганя, то і є соціялїзм!

НА ТАРАСОВІЙ МОГИЛІ

Хиляй чоло, дитя! Оттут на віки
Серед степів, край Дніпра на могилї
Спочив Мистець, та сон замкнув повіки,
Але не вмер — спочив лиш по знесиллї...

Зробив усе, що був зробити в силї:
Минувшину закляв у пісні ріки
І осьвітив коханнєм пітьми хвилї,
Надією півсонні вмив повіки...

Хиляй чоло! Колись як степ просторий
Розлє ся пісьн святого щастя-волї,
А наш народ з безсиля здвигнесь хорий.

І заживе знова у щастю — долї,
Бо Батько йому шлях вказав надії —
Хиляй чоло! з могили вітер віє...

ФРАНЦ КОКОВСЬКИЙ.